

თხზულებანი იღია

გუგუქანისა

I

ტფილისი

სტამბა წიგნ. გამოცემა. ქართ. ამხანაგობისა

1892

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 3 Октябръ 1891 года.

Типографія Грузинскаго Издательскаго Товарищества
Лорисъ-Меликовская улица, домъ Мдивани № 28.

ნიპანო ბიბლიოთეკა-ში

მონიტორინგ

ნიპანო ბიბლიოთეკა

მ. ბათუმი.

WILL. D. L. 1111

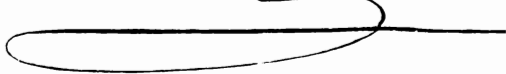
no no *[Signature]*

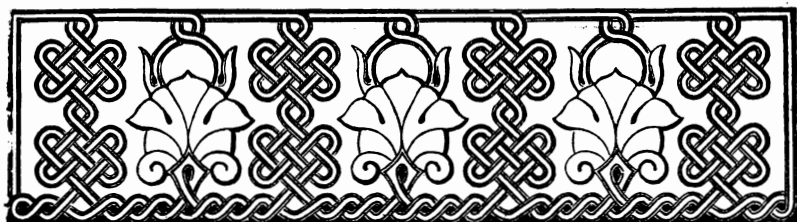
1857

Քչի՞մ ~~մ~~ ինձ ցւագէտ,
սիրի Դարձակոյ Բժշկոցոյ,
Եւ թո՞ղ քննուի իմ
Յիշատակեցողութիւնը.

Կոչուեցա՞նք իմ
Կոչուեցա՞նք թո՞ղ;
Ժամանակ անցա՞նք,
Դե՞ռ Կոչուեցա՞նք?

Ինչո՞ւ

ეგარლის მთებს

აშშობლო მთებო! თქვენი შვილი, განებებთ თავსა,
მაგრამ თქვენ ხსოვნას ვერ მივცემ მე დაღიწყებასა:
თქვენ ჩემთან ივლით გაუყრელად, ვით ჩემი გული
თქვენთან, ჰე, მთებო, ბუნებითა შეუღლებული!

მახსოვს, ყრმა ვიყავ ძლიეს მოსული გონს და ცნობასა,
როს სილიადე თქვენი მგერიდა კანკალს, ჭრჭოლასა...
იგი არ იყო შიშის ჭრჭოლა, შიშის კანკალი,
იგი არ იყო ძერა გულისა ფრთხალი და მზდალი.

მე თრთოლით ესჭერეტდი ლაქვარდ ცაზედ თქვენსა სიმაღლეს
და შეენატრიდი ყმაწვილურად თქვენს ზემო მხარეს,
სადაც ღრუბელნი ვერ ჰბედადნენ შიშით სრბოლასა,
სადაც ისმენდით ამაყადა გრიგალთ ქოლასა,
სადაც წეროთა ქარავეანი, ცას დაღუბული,
თქვენ თავთან იყო თითქმის ძლიე-ძლიე გასწორებული,—
იქ მე ენატრობდი, ყმაწვილ ყრმობის სიმარტივითა,
ფრენას და ტანტალს თქვენს საშინელ გრიგალივითა.
ენატრობდი ხოლმე, რომ ვეხვიო სუბუქსა ქარსა,

ან თავისუფალ არწივისა ძლიერსა ფრთასა,
რომ აღმოფხრინდეს და შეეცხო თქვენს ამაყ თავსა.

როცა ჰღმუოდნენ ხევში მძეიფრნი სასტიკნი ქარნი,
ვით ას მრისხანე დაჭრილ ლომთა საშიშნი ხმანი,
ვითა ფოთოლი, ისე ეთრთოდი, ეუგდებდი რა ყურს,
იმ ხმებში ეგრძნობდი მე რალაცას ნაცნობს მშობლიურს.
თუ მაშინ ყრმისთვის უცხო იყო თავ-მოწონება,
აწ მომწონს თავი, მეგობრებო, რომ დაბადება
თქვენ შორისა მხედა, ბუნებისა თქვენის ეარ შეილი,
გრიგალთა, მეხთა, ქუხილთ შორის ქართელად გაზრდილი.
როს ყმაწვილური მწუხარება ჩემს ყმაწვილურს გულს
სჩაგრაედახოლმე, თქვენ წინ ვლერიდი ჩემცრემლთ ნაკადულს,
თქვენ შეგჩიოდით, შეგტიროდით, თუმცა კი იმ ჩემს ცრემლს
როგორცა ეხლა, ისე მაშინ არ სცემდით ნუგეშს...
და ეს აჩრდილნი საოცნებელთ წარსულთა წამთა
ჩემს სიკედილამდე მემარხება გულშია ღრმათა!....

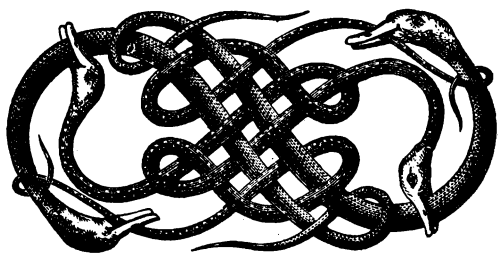
რა რიგ მიყვარდით, მეგობარნო ჩემ ყმაწვილ ყრმობის,
და აწ მაშორებს თქვენთან ვალი ამ წუთის-სოფლის,
მომავლის ბედი გაყრას ითხოვს ჩემგან მსხვერპლად,
და რას მომთხოვდა უარესსა დასასჯელად?!
ყოელი ნაბიჯი ჩემის ცხენას თქვენთან მაშორებს,
ყოელი წუთი გაარგავს თქვენა და მეც მაობლებს...
აგერ თქვენც ჰქრებით თან-და-თანა... თქვენსა მწვერვალსა
ძლიეს ვარჩევ... წუთიც!... ხოლოდ-ღა ესქვრეტ ციაგსა ცასა.

•

ამაოდ ვებრძვი მანძილსა და ჰაერის სისქეს
და მოუსვენრად ვატანტალებ მწუხარს თვალსა ჩემს!...
თქვენი მწვერვალნი აღარ სჩანან და მშვენიერად ცას
აღარ უმკობენ ერთ ნაირსა ციავს კამარას!...

მშვიდობით, ჩემნო, თვალში ცრემლით განებებთ თავსა...
უცხოეთიდან კელავ მოგაწვდენთ ჩემს გულს ღ თვალსა,
კელავ გაგიღიმებთ შორ ქვეყნიდან თქვენ ჩემი სული,
და დამიწყებსცა სიყვარულით ფეთქასა გული.

ს ა ნ თ ე ლ ი

ქ ზივარ და შეეკერებ ჩემ წინ სანთელსა,
რომელიც წელან უხვად ნათელსა
ჩემს ოთახს ჰფენდა და აშუქებდა
და თვალ წინ ბნელსა განმინათლებდა;

აწ მიწურეილა გასაქრობლადა,
შანდლისა თავზედ ძლიე-ძლიეა ბეუტავს,
ხან ჩაქრება და ხან მნათობლადა
კვლავ შანდლიდამა წამოიხედავს...

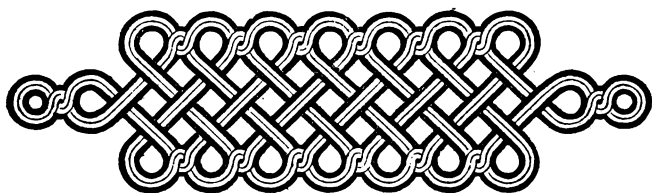
ებრძვის სიკედილსა ჩემი სანთელი,
მაგრამ მას, წყეულს, რა დაამარცხებს?
ლაქვარდად კმნილი სუსტი ნათელი
შანდლის ჯურღმულში თავსა ანარცხებს.

•

აგერ ოთახსაც ჩრდილმან გადაჰკრა,
კედლებზე ძლიეს სცემს ბნელადა შუქი,
აგერ სანთელიც შანღალში ჩაქრა...
რა დამრჩა მისგან? მწვარი პატრუქი.

ფგრელაც კაცი ძლიერი ქრება,
რა ეწვევა მას სიკედილი—მტერი;
მშვენიერ არსის მაგიერ გერჩება
ერთი მუქა-ღა გამხმარი მტვერი.

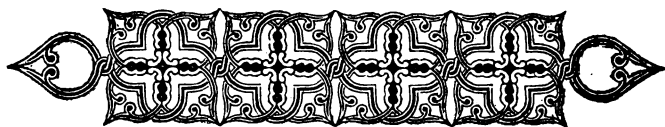
ჩ ი ტ ი

(თარგმანი)

ქოვლთ უწინარეს მე გავიღვიძებ,
ფრთას ფრთას შემოვჭრავე, რა თვალს ეახილებ,
დაეჭრავე, დაეუშტვენ, ღმერთსა ვადიდებ,
მშვენიერის ხმით მსმენელს ვაგიჟებ.
უფლისაგან მაქვს სასმელ-საჭმელი,
არც ეთეს, არცა ემკი, არცა ვარ მხენელი,
გამაძლარი ვარ, მაქვს მე ყოველი,
მოდი, ზაფხულო, მე შენ მოგელი.
მიყვარს ზაფხული მწვანით შემკული,
ვცელქობ და ვფრინავ გახარებული,
სახლი მაქვს მინდვრად ღეთის მოცემული
და საფრენად ცა განათებული;
ზეცით მწვანეზედ ჩამოვეშვები,
მშვენიერით ყვაეილო შორისა ეჯდები,

ხან ტყის, ხან წყლისა პირს მოვედები,
ვითა ისარი მასზედ გაესხლტები...
ვინ მომეწევა, გინდ იყოს ცხენი,
გინდ მიმინო და გინდ შაეარდენი...
გარნა მიჰყერენ მცირის მახითა,
მიტყუებენ რა ხორბლის მარცვლითა.

ხმა სჰმარადაჲ

I

ამართალს ფულითა ესჰრიდი,
გროშისათვის კაცს გავყილდი,
თვით ძმას ორმოს გავუთხრიდი
და ჩემს ჯიბეს ნელ-ნელ ეზრდიდი;
საზროლს გლეხსა წაეართმევდი,
მშვიერს, მწყურვალს დაეადგებდი.
თუ შიმშილით მოკვდებოდა,
მე ის არ დამნანდებოდა.
რაც კი რამ ჰქონდა საწყალსა,
ჩემს ჯიბეს აძლევდა ხარჯსა;
ჩემი ჯიბე ეტენე, ეტენე,
ისე მოგვედი, ვერ გავტენე.

II

ობლის ვედრება, ტირილი
ჩემთვის იყო გაუგებრად,
განა ვიყავ მე გულჩეილი?
სხვის ტირილი მიჩნდა მღერად.
წერილ-შვილნი გლეხთა ქვრივებსა

შიმშილით ეზოცებოდნენ;
 მათაც კი ესთხოვდი ფულებსა,
 როს საქმისთვის მოვიდოდნენ.
 ირჩობოდა, კაცს ეხედავდი,
 მე შემეძლო მის მორჩენა:
 მის მორჩენას გაეხედავდი,
 თუ მესმოდა ვერცხლის ბზენა.

III

თუ არა და ხელსა ვკრავდი
 და მას წყალში მე ჩაეკლავდი;
 ბეერსა საქმეს ამის მსგავსსა
 მე ვიქმოდი მეტად კარგსა.
 სიცოცხლეს კარგად ვიცნობდი
 და იმ ცნობით ვსარგებლობდი:
 დროზედ სიბრმავე ვიცოდი,
 დროზედ თვალის ახილება,
 დროზედ სიფიცხით ვიწოდი,
 ხანც ვიცოდი დაზანტება.

IV

გლეხებთან ვიყავ ჰკვიანი,
 ტუტუცი ნაჩაღნიკთანა;
 უხმოსთან ვიყავ ხმიანი
 და უსიტყვო ხმიანთანა.
 ვინც მე შიშით მიყურებდა,
 მას ბრაგა-ბრუგს დაეუწყებდი;

და ეინც კი დამიყვირებდა,
 მას მე ფეხ-ქვეშ ეუძვრებოდი;
 ღმერთმან მომცა მარდი ხელი,
 დაუღლეელი თავის ღღეში,
 მუნით ცურდებოდა ჭრელი
 ჩემ გაუმაძლარ ჯიბეში.

V

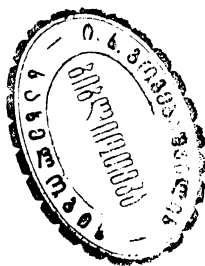
სულ ჯიბისთვინა ვცდილობდი,
 მისთვის კაცსა ტყავს ვაძრობდი;
 ეს წყეული ვტენე, ვტენე,
 აჰა მოვეკედი, ვერ გაეტენე...
 რაღა გითხრათ? ვიყავ კარგი,
 ქვეყნისათვის დიდი მარგი.
 არც ვიყავ დიდი, არც მცირე,
 ჩემს ღღეში ცრუადა ვსწირე;
 არც ვიყავ გლეხი, არც ბეგი;
 მაშ რა ვიყავ? მდივან-ბეგი!
 და აწ მეხი გლეხებისა,
 ერთგული ყმა ფულებისა
 მტვრადა ეღვეარ სამარესა,
 მოდი, ენდე ცრუ სოფელსა!...
 შეიბრალებთ ჩემი გვამი!...
 თუ ოდესმე ვინმე მნახეთ,
 საიქიოს თუა ქრთამი,
 გამახარეთ, ჩამომძახეთ.

1858

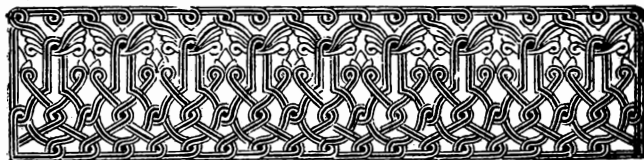
ს ი მ დ ე რ ა

სად მიგყევარ, მდინარე
 მოწყენილ სიცოცხლისაე!
 ჩემს მცირეს ნაეს რას არხევ,
 ზვირთო წუთი-სოფლისაე!
 რას შემამთხვევ, ვინ იცის
 აზრი შენის ცივის წყლის?
 აწყო კეთილს არ ამბობს
 და წარსულიც მას სთანხმობს.
 შორს მომავლის ეარსკვლავი,
 თუმც არის უბილავი,
 მაგრამ, ეგრძნობ, შეხვალ დიდს ზღვას
 და იქ ჩაჰლუპავ ჩემს ნაეს,
 და მარდად შენი წყალი

წაშლის ჩემს ურგებს კვალსა...
თუ ეს მაქვს გარდუვალი,
ესწყველი ჩემ შობის წამსა:
რად მინდოდა სელა ქვეყნად,
თუ ეგ ბოლო მხედა მხედრად?..
ვინც კი ეგრედ მსეღელია,
‘მესაბრალებელია!!..
ორსა ობლათ მცურავსა,
მე და ჩემს მცირეს ნავსა,
ჰოი, გვედრებ, მდინარეც,
იმ დიდ ზღვაში ნუ შეგვრევ!

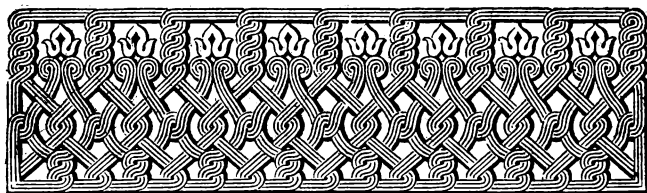

გ ი ე ვ ა რ დ ე ს!

გაუ, გიყვარდეს!
კათ შთამომძახეს,
როს მათ დამბადეს.
ყველგან ეს სიტყვა
ლამპრად წინ მიმყვა
და ქვეყნად ჩემს სელას
ჰსცემდა წმინდ ნათელს,
მისთვისც გეტყვი ძმას:
შენცა გიყვარდეს!..

უცხოეთში

თვარე მიცურავს დინჯადა ტაზედ
და თვის მკრთალ სხივთა ჰყრიხ ქვეყანაზედ;
მძინარ სოფელსა კამარა ცისა
თვის სიმშვიდითა არ უფრთხოვს ძილსა.

ყოველი ჰჩუმობს გარშამო ჩემსა,
სძინავთ ნიავეთა, სძინავთ ფოთლებსა,
ყველა ტკბილ ძილში ბედითა სტკბება,
ყველას მშვიდობა გარს ეფინება...
და მხოლოდ ჩემი ურევით მოკლოლი
შემომტირის მე მწუხარედ გული...
მისთვის ხომ არა, რომ ესპერეტ სხვა ზეცას,
სხვათა უფერულთ ეარსკელავთა დენას?
თუ მოაგონდა, რომ ერთხელ მეცა
ეგრედ დამტკერდა სამშობლოს ზეცა,
ზეცა სულ სხვა ფრად გაბრწყინებული
და სულ სხვა რიგად დამშვიდებული.

ჭ ე შ მ ა რ ი ტ ე ბ ა

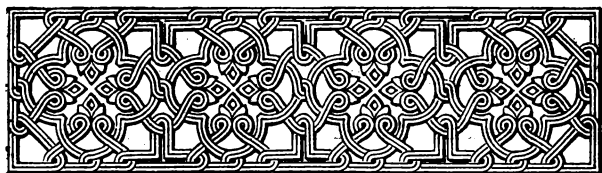
(პუშკინით)

 მას წინათა ბრძენნი ეძებდნენ
ჭეშმარიტების დავიწყებულ კვალს
დიდხანს და დიდხანს იგინი ხსნიდნენ
მოხუცებულთა უწინდელთა აზრს
და მას ამბობდნენ: ჭეშმარიტება
შიშველი ქაში ჰვენ გვემალება.
ბეჯითად სვამდნენ რა ისინი წყალს,
ჰყვიროდნენ: აბა აქ ეიპოვით მას.

და ვილაცამ კაცთ კეთილმოფეღელმა,
ეგონებ, რომ კიდევ ბრძენმა სილენმა,
მათ სისულელის დიდის მზილველმა,
წყლით და ყვირილით მობეზრებულმა,
ის უხილავი დაანება მათ...

პირველმან ღვინო ღრმად განიხილა,
და, რა დასწურა საეჭო ჯამი მთლად,
ჭეშმარიტება ძირში იხილა.

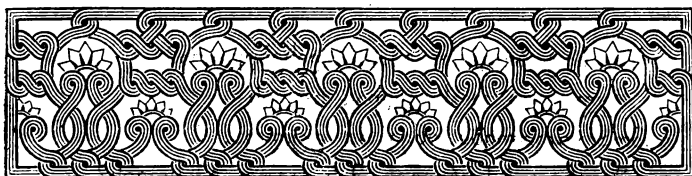
* * *

(ვალტერ სკოტი)

ა ტკბილ არს, ოდეს წყვდიად ღამეში,
ბნელ ბილიკზედა უღაბურ ტყეში
წმინდა გალობა მეუღაბნისა
შეეპარება მგზაურისა ყურსა:
ლოცვა ირთვება მუსიკის ხმითა
მუსიკა აღელს ცათ ლოცვის ფრთითა
და, ვით ფრინველი, მოალერსე მზის,
ფრინველ ცისკენა ხმანი გალობის.

ს ტ ი რ ო დ ე თ!

(ლორდ ბაირონის ებრაული მელოდია)

ხ, სტიროდეთ მათ, ვინცა სტირიან
მდინარეებზედ ბაბილონისა,

მათ, ვისც ტაძარნი ნანგრევ არიან,

ვისიც მამული სამშობლოსა

არა რა არს რა, გარდა სიზმრისა!

სტიროდეთ მსხერეულს იუდის ჩანგსა!

სტიროდეთ... სადაც ღმერთი იმ მტირალთ

იმყოფებოდა, იმა ალაგსა

არიან, ვისაც ღმერთი არა ჰყავთ.

რომელ წყაროში დიდ ისრაილი

დაიბანს თვის ფეხთ აღსისხლებულთა?

როს იგალობებს კელაეცა სიონი

ღრმა სიტყვოებით ხმათ აღესებულთა?
ან მელოდია როს კელაე იუდის
გამოაცოცხლებს ისევ იმ გულთა,
რომელნიც სძგერდნენ მის ციურ ხმისთვის?
ტომო, ფეხითა სელით მოწყლოულითა,
ტომო, გულითა დაღალოულითა,
ვით აღფრინდები სამშვიდო ადგილს?
მელას აქეს ხერელი და თვის ბუდე ჩიტს,
კაცსა—სამშობლო და ისრაილსა
არა რა, გარდა თვის საფლავისა!

გ ა წ ა ფ ხ უ ლ ი

ქიშ, გაზაფხული
მოდის მორთული,
მოდის და მოაქვს
ცით სიხარული.

ამწევანდა მთები,
ტყე და მინდვრები
ათას ფრად ჰყვავის
ბალი და ზერები.

განახლებული,
გაცოცხლებული
ჰლბინობს და ჰსტკბება
ყველა სულდგმული.

ბელურა იქ ჰმღერს,
ბუღბული აქ სტევნს,
თვის მიჯნურ ეარდსა
დაჰკენესს და დაჰკენესს.

აგერ პეპელა
ფრთა-აკრეფილი

ყვეილს სწოწს ნელა,
და თრთის ყვეილი.

იქვე კურკურით,
ჩუმის ჩურჩულით
წყარო ჩამორბის
ლხენით ჩუბ-ჩუხით.

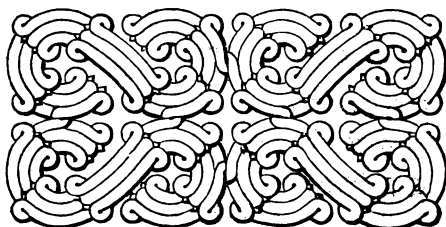
რა რიგად ჰგეჟობს
ბრწყინვალე წყარო,
მიცურს და ჰხარობს:
„ყინვით არ ვარო.“

ზამთრითა შეკრულს
წყალს დამონებულს
ყინვა აღნება,
მონებაც სწყდება,

მიდის, აძლევს ბანს
ქვეყნის გალობას
და მით მადლს უხდის
თავისუფლობას.

ყველა ყვავდება,
ყველა ახლდება,
რა ჰხედავს ტკბილ დღეს,
გამოცოცხლდება,—

და მარტო გული
ერთხელ მოკლული
არც აყვავდება,
არც გაცოცხლდება!

ჩ ი ტ ი

ქგალობ და ვგალობ
და იმით ეხარობ,
რომ მე ქვეყანას
გალობით ვატყობ.

ჩემია წერა:
მღერა და მღერა,
ლხენა, გალობა,
თაეისუფლობა.

ღვთით მოცემული
დიდ არს ქვეყანა,
გახარებული
ფერინავ ყველგანა.

სადაც კი მინდა,
გადაფერინდები,
ნიჭი მაქვს წმინდა,
საფრენად ფრთები.

ლორჯსა ჰაერში
ჩაეილუპები,
ფოთლიან ტყეში
დავიბუდები.

ღამეს ეატარებ
ხეზედა ძილით,
დილას ეახარებ
გალობით ტბილით.

და, რა მზე მალევით
თავს შორს ამოჰყოფს,
მის სხივი კრძალევით
ფოთლებს ააშრობს,—

გაეშლი ფრთებსა,
გაეჰიმები,
გაეწედი ფეხსა,
გაეზმორები.

ჯერ შევხედავ ცას,
ქვეყნის დამბადავს,
მერედ მთა და ბარს,
ჩემსა შემნახავს,

მერედ ჩემს ფრთებსა,
ჩემ საყვარლებსა...
მათის იმედით,
მღერით და ლხენით

მსწრაფლ ისარივით
ცას აღეფრინდები

და შორს ქარივით
თვალ წინ გავქრები.

მინამ ვარ უფლად
ჩემის თავისა,
მხიარულ სტუმრად
ვარ მაისისა,—

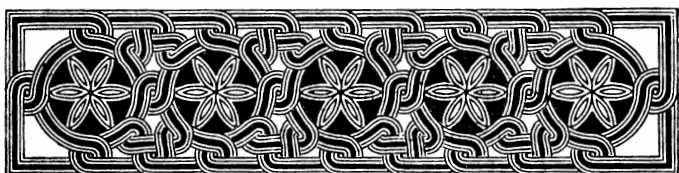
და როს ცდუნებით,
ძალ-დატანებით
გალოას ჩამსმენ,
მშვიდობით, ველო,
მაშინ აღარ გსტევენ,
საწყალობელო!

დაღონებული,
ფრთებ დაშვებული
დავიწყებ ჰენობას,
სიკედლის ხმობას...

და, ველო, შენსა
გამღვიძებელსა
შენს ჩიტს პატარას
მალე ნახავ მკედარს.

რაი სურს კაცსა,
რომ მიბამს ფრთასა?
თავისუფლება
ჩიტის ჰმურდება?!

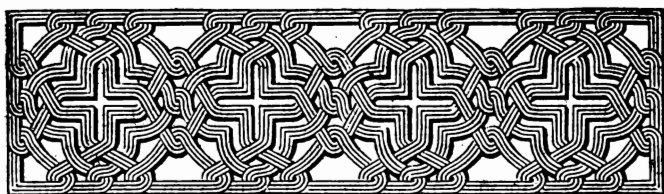
ს ი ზ მ ა რ ი

იალ სიერცეში ოხრად ენახე ბნელი უფ-
სკრული,
ჯოჯოხეთისა სიწყვდიადით ღრმად გადა-
კრული.
ღ იმ საშიშარ, სამარისებრ, უზომო სიღრმეს
ესკვრეტდი არეულთ ურთი-ერთთან ნგრეულთა ქვეყ-
რისხვა წყველისა, შეჩვენების და განგდებისა [ნებს.
იყო თან-მგზავრად გაწირულის იმ ქვეყნებისა.
სისხლით აღესილსა ფიალასა იქ მზენი ჰგვანდნენ
და ჯოჯოხეთის უფსკრულათა ეარსკელაენი სჩანდნენ.
მზე, მთვარე, ზეცა, ღედა-მიწა საშიშ გრიალით
უგზო-უტკლოთა წანწალებდნენ ტრიალით მალით.
აქ მთვარე მზესა—იმ სისხლის ტბას—მიაწყდებოდა
და ზარით, გრგვინით და ქუხილით უკუხტებოდა...
და მზიდამ თითქო სისხლი სიღრმეს ღვარად სდიოდა
და მუნით ალი ჯიგრის ფრადა ამოდოდა.
და ის ქვეყნები იმ ალის ფრით იყვნენ ისეთი,

თითქო უზომო სიერცეს მოცურს თვით ჯოჯოხეთი.
 და ღეთის რისხვისა ხმისა მძაფრი და ყრუ გრიალი,
 ქვეყნებთა მრავალთ უგზო-უკელოდ წყევლით ტრიალი,
 გრიგალთა, ცეცხლთა, წყალთა, ხმელთა ერთად მოდენა,
 „წყეულიმც იყავ, წყეულიმცა!“ ამის მოსმენა, —
 მეგონა დემონთ აღმშფოთველთა ლხინად ეყოფათ,
 მაგრამ ზოგად შიშთ კაცებრ მხთალად ყველა ემონათ.
 კაცებრ დემონნიც, ჩვეულებრივ სულით ძლიერნი,
 იმ შეჩვენებულ ქვეყნებშია თრთოდენ ვით ხენი...
 კაცებრ დემონნიც ურთი-ერთსა კბილით ხორცს ჰგლე-
 ჯდნენ
 და სამარცხენო სიმხთალით კბილთ აკრაჭუნებდნენ.
 ყველა ელოდდა, განუშლიდა ხელებს სიკედილსა,
 იწვევდა, როგორც უკანასკნელს ნუგეშს შთომილსა,
 მაგრამ სიკედილიც იქ თვის მეხთა არ აღვიძებდა
 და იმა ქვეყნებს ღეთის რისხვასა მიანებებდა!...

წინასწარ-მეტეველი

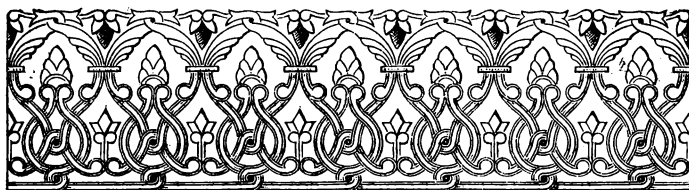
(პუშკინით)

ა დაედიოდი ბნელ უდაბნოსა,
სასულიერო წყურვილი მწვავედა,
და სერაფიმი ჯვარედინ გზასა
მე ექვს ფრთიანი გამომეცხადა.
თითებით მჩატით, ვითა სიზმარნი,
ჩემსა თვალებსა შეეხო ისა,
განმეხსნეს წინა-მხედველნი თვალნი
ვით შეშინებულს დედა-არწიესა.
მერედ ჩემთა ყურთ შეეხო ისა,
ბგერით, გუგუნით აღმეცხნენ, ყურნი
და მსწრაფლ მომესმა მე თრთოლა ცისა,
ანგელოზების ფრენა ციურნი,
აღმოცენება ველზედ ვაზისა
და ზღვის ქვემძრომთა წყლის ქვეშე დენა.
ჩემთა ბაგეთა შეეხო ისა

და ამომგლიჯა ცოდვილი ენა,
 ენა ბოროტი, უქმი მეტყველი,
 და ბრძენ გველისა მე საქენჯელი
 დალოცვილ ხელით შთამიდგა მანა
 ჩემ გასისხლებულ ბაგეთა შინა.
 მერე განმიპო მკერდი მახვილით
 და ამოიღო მთრთოლარე გული
 და ნაღვერდალი ცეცხლის ალივით
 შთადეა ჩემ მკერდში მან ანთებული.
 და, როგორც მკედარი, უდაბნოს ეიწექ
 და აღმიძახნა უფლის ხმამ: „აღზდეგ,
 წინასწარ-მეტყეო! ჰსჭერეტდე, ისმენდე,
 ჩემის ნებითა ალიესებოდე
 და, მოივლიდე რა ხმელთ და ზღვათა,
 სიტყვითა გულებს უნთებდე კაცთა“!...

ბედა მქადაგებელი

(გეტესი)

ალამო არის, სხიენი მზისანი
გარდმოიშალნენ მთისა წვერვალზედ,
დაშეებულ მზისგან ჩრდილნი ხისანი
გადმოწენენ გრძალაღა დედა-მიწაზედ.
ყრუთ არის ველნი, ველურად ტყენი,
სრულად მდუმარებს მთა თუ ბარია,
შეჭფარებიან ბუდეს ფრინველნი
და ხმაურობა მთლად მიმწყდარია.
მხოლოდა ფიჭენი ღიღის ხნისანი
ნელის ქართა ძლიეს ირხევიან,
ხაესით მოსილნი წვეტნი კლდისანი
ძირს გაშლილს ვაკეს გადმოსცქერიან.
ყრმაზედ მინდობილ უძლურ ხელითა,
ქართ დაჭმუჭენილ სამოსელითა,
უღაბურს ბილიკს შიშველის ფეხით

ქეყრილსა გზასა ბარბაცით, რყევით
 უსინათლო და მოხუცებული,
 ვიღოდა ბედა ჩაფიქრებული.

გარნა ყმამ თვალი მოჰკრა ტყეში ხილს...
 დაიღალა, თუ ბედას ატყუებს —
 „მოხუცო, რქვა მან: — სელა აღარ ძალმიძს,
 ღონე აღარ აქვს დაღალულ მუხლებს...
 ცოტას ვისვენებ, და, შენ თუ გწადდეს,
 უქადაგე ხალხს ღეთისა დიდება...
 მაღლობით უკვე მწყემსებმა გნახეს
 და აგერ შენს გარს ხალხიც გროვდება,
 აგერ წვრილ-შვილით დედა-მამანი...
 უთხარი იმათ სწავლა-მოძღვრება
 ჯვარცმულის ღეთისა, ვინცა ტანჯვანი
 ჩვენის ცოდვისთვის ნებით ინება.“

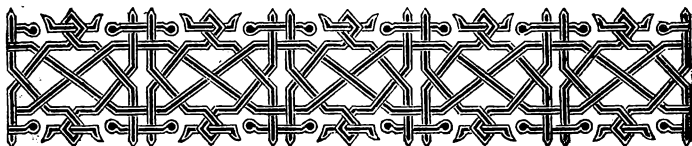
მსწრაფლ სასოებით, სიწმინდით, მაღლით
 გამოუშუქდა სახე მოხუცსა
 და მოსკდა სიტყვა ღვარებრ მის ბაგით.
 მთა-ბარს უღაბურს და უკაცურსა.
 ვითარცა წყარო, ქვათა ძარღვისა
 ამომხეთქი და გამაპობელი,
 ისე ნაკადი სიტყვის მაღლისა
 მის ბაგით იყო გადმომდენელი.
 და ზეგარდამო შთაგონებითა,
 რალაც დიდებით, მოსვენებითა
 სიტყვა-სიტყვაზე იყო მდინარი...

უღმრთოდ მის მსგავსი სიტყვა არ არი!
 თითქო თვით ზეცა მის ნეტარებით
 გამოეცხადა მოხუცს იმ დროსა
 და უკვდავების მშვენიერებით
 დაენახე მას, უსინათლოსა.
 თოვლივით თეთრსა მის წვერს და თმასა
 მთისა ნიაფი ჰშლიდა და სძრავდა,
 ცისკენ პირ-ექმნა მის გამჭრალ თვალსა,
 თითქო სინათლე მხოლოდ იქ აქენდა.

ჩაესვენა მზეც ყვითლად მღვიმარე,
 ბინდის სიომა ტყე-ველს დაჰბერა,
 ამოკაშკაშდა ცაზედაც მთვარე
 და კლდენი ვერცხლის ფრადა დაჰფერა.
 ჰქადაგობს ბელა... და მოესმა ხმა,
 სიცილით, ხელ-კერით ეუბნება ყრმა:
 „დროა, წავიდეთ... დაღამდა... კმარა,
 აღარეინ არის ეხლა შენს გარსა,
 ყველა წავიდა—დიდი, პატარა,
 დროა, გაუღდგეთ ჩვენც ჩვენსა გზასა.“

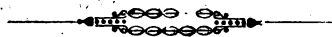
დადუმდა ბელა შეწუხებული,
 გზას განემართა თავ-ჩალუნული;
 დადუმდა რა ის, კილით კიღამდინ
 ქვანი მისძახუნენ პასუხად: „ამინ“!

* * *

ერთხელ ჰჯდა ჩემთან ქალი ლამაზი,
ამას მეტყოდა ნარნარი, ნაზი:
„ქაბუკო, რისთვის ხარ მოღრუბლული,
როს დღე აგრეა გაბრწყინებული?
შეხედე მზესა, — ვით აბნეეს ნათელს,
აღნობს თოვლ-ყინვას და ათბობს სოფელს“.
— რა შეეხედო მზეს? ვიცი გადმოყრილს
კაცთ მაცოცხლებელს არც ერთსა მის სხივს
არ ძალუძს ჩემის გულის გათბობა,
არც ჩემის დარდის ცრემლად დაღნობა.

(ჰეინესი)

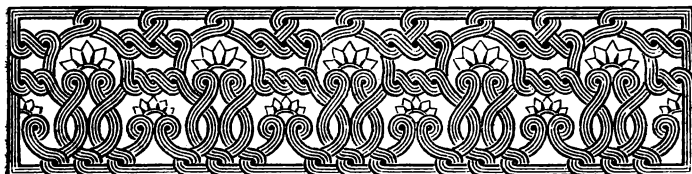

ოცა შევეყურებ მე შენს თვალებსა,
გმინვა და ტეხა გულის ღუმდება,
როცა მე ვკოცნი შენსა ბაგესა,
სხვა სიცოცხლეზე სული რწმუნდება.

როცა შენს მკერდზედ მე ეიბრი თავსა,
ქვეყნად აღარ ვარ, სამოთხეს ვსცხოვრებ,
მითხარ, — „მიყვარხარ,“ — და იმავ წამსა,
თვითც არ ეუწყ რაზედ, მწარედ ვიტირებ.

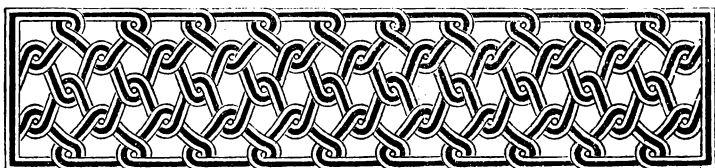
ს ი ზ ა რ უ ლ ი

(მიბაძეა)

იხარული ჰგავს გზის პირას გაზდილს,
გაელით მოწყვეტილს სუნნელსა ყვავილს,
რომელიც ხელში დიდ ხანს არ გრჩება,
მცირეს ხანს გატეობს და მერე ჰჰკნება.

ო დ ე მ დ ი ს

ოდემდის უნდა ჩვენ არ ესცნობდეთ სიცო-
ცხლის ფასსა?

ოდემდის არ ესცემთ ღვთიურს ნიჭსა ღირს-
სა თაყუანსა?

მის ყოველ წუთსა სიფრთხილითა რატომ არ ეხარჯავთ
და მის აქ ყოფნას ამოებად რისთვისა ესაზავთ?

ძრწოდე, სულელო! ნუ თუ ქრისტის არ სცნობ სი-
ტყუათა,
ნუ თუ შენს თავსა მტერათა შექმნილს ჰხედავ კელავ
მტერათა

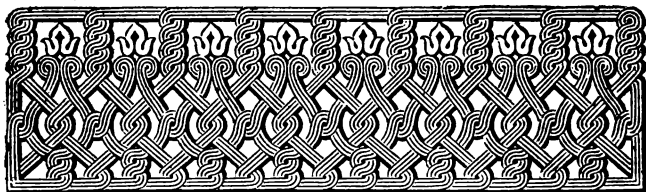
და შენს სიცოცხლეს, ამ უკვდავ ნიჭს, მტერის თანა-
მგზავრად?

რომ მარტო მისთვის იგი არ გაქვს, ქრისტემ სთქვა
ცხადად....

ნუ თუ არ იცი რას გამცნებდა ღმერთი ჯვარცმული,
როს ბძანა: „ერთა მამა ზეცის იყავნ შენც სრული.“

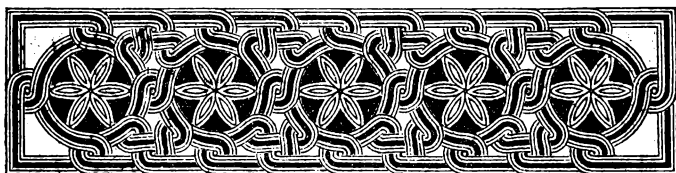
1859

გ ა ვ ს წ ო რ დ ე თ ბ ე ღ ო

ჰ, ჩემო ბედო! ჩემ სიცოცხლეში
სულ შენს ნებაზედ მითამაშნია;
მოგიკლავს ბევრი კარგი ნუგეში,
ტკბილ ოცნებებზედ გინაფარდნია.
სისხლისა ცრემლით დამწვი თვალები,
გულზედ მატყვია შენი ბრჭყალები.
გეყო!... მოვიდა ღრო ანგარიშის,
მოდი გავესწორდეთ, ნუ მემალეები,
წარვიდნენ ღლენი შენის უფლების,
ღროა დაესცვალოთ ჩვენ ადგილები....
შენს ღუღუკზედა აქამდინ ეხტოდი,
ბევრჯერ და ბევრჯერ შენ მაძრუწუნე,
ეხლა ღუღუკი მე მაქვს, აქ მოდი,
მე დაეუკრამ და—შენ კი იხტუნე.

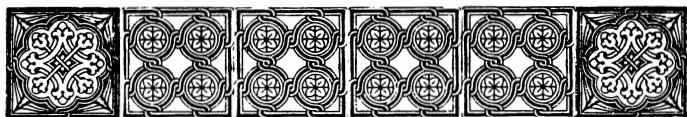

კ ა რ თ ა თ ა ნ ა

(რიუკერტისა)

ღიმლიდრის კარი ვარაკუნე ღიდხანსა მეცა:
ფანჯრიდამ გროში ტრიალით ჩემ ფეხ წინ დაეცა.
სიყვარულის სახლს ვერ მიუველ მე კარაშდისა,
ისე ჰედით იქ გუგუნებდა გროვა ხალხისა.
ღაფკარ ციხის კარს, სადაც კაცის ღიდება სცხოვრებს:
„ქვეითი ხარო, არ გაგიღებთ, იქ მითხრეს, კარებს“.
შრომის სახლიდამ კენესის ხმანი მე მომესმოდა
ღა მე იქ შესვლა საშიშრად მეჩვენებოდა.
ბედნიერების სახლის ქვეყნად დაგიწყე ძებნა,
ღა ვერაფინა იმისკენ გზა მე ვერ მიჩვენა.
ერთი სახლიდა დამჩენია ეხლა საწყალსა,
იქაც გამოვცდი, ჩამოვრეკავე კარისა ზარსა;
იქ კი უთუოდ,—თუმც სტუმარი ბევრი ჰყავს საფლავს,—
ვპოვებ საწყალი ჩემთვისაცა მცირედსა ალავს.

ელეგია

კრთალი ნათელი საესე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა,
და, თეთრი ზოლი შორის მთებისა
ლაქეარდ სიერცეში დაინთქმებოდა.

* *

არსაიღამ ხმა, არსით ძახილი!!..
მშობელი შობილს არრას მეტყოდა,
ზოგჯერ-კი ტანჯვით ამოძახილი
ქართელის ძილშია კვნესა ისმოდა!

* *

ვიდექ მარტოკა.... და მთების ჩრდილი
კვლავ ჩემ ქვეყნის ძილს ეალერსება,
ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი,
როსლა გველიროს ჩვენ გაღვიძება?!..

* * *

(რიუკერტისა)

ჩრდილნი მალალ მთებისა
აგერ წყალზე გადმოწუნენ,
და გუნდი ბატებისა
თეთრად შორსა აღმოჩნდნენ.

სიჩუმეა.... დაღლილად
მკერდში სუსტად გული ჰსცემს...
აწ მეგობარს რა რიგად
მაგრად მიეპყრობდი მკერდს!
გზაზედა სიხარულით
გამოდის მგზავრი დილით,
მაგრამ კი სალამო ეამს
შინ ნატრობს განსვენებას.

გვ. 100

ს ა ჯ ი - ა ბ რ ე კ ი

(ლერმონტოვისა)

ემათი არის დიდი სოფელი,
 იგი მდიდარი არეის აძლევს ხარჯს,
 მისი ხმალია მისი კედელი,
 მისი მეჩითი ბრძოლის ევლზედ სდგას.
 მისს თაეისუფალთ შვილთა გულები
 ომის ცეცხლში აქეთ გამოწოთულები,
 იმათ საქმესა მთელს კავკასია,
 შორეულ თემში, უცხო ხალხშია
 როგორც ქუხილსა გაუბრენია
 და რუსის გულსა იმათი ტყვია
 არცა ერთხელა არ ასცდენია.

გოლვიანი დღე ცაზედ მოსცურავს,
 კლდით ჰბოლავს ორთქლი გახურებული;

არწივი შავად ღრუბლებში მოჩანს,
 უძრავად ფრთებზედ შეყენებული.
 ხეობას სძინავს... გარნა სოფელი
 შეშინებული თითქო იცლება....
 და იქ, სადაც ჰქრის ნიაფი ნელი
 და კლდიდამ ცივი წყარო იღვრება—
 იქ სიმრგელივ ხალხი სდგას მთის ძირასა...
 რაზედ მოუბნობს, ანუ სჯის რასა
 ჯგმათის ვაჟკაცთ ამაყი კრება?
 ხომ არ ჰსურთ იმათ მთების აკლება,
 ან მთით დაშვება ვეღზედ ხელ-ახლად
 მტრის ცხენის ჯოგთა მოსატაცებლად?
 ხომ არ ელიან რუსისა ჯარსა—
 იმ სამსხვერპლოთა სატკბო სტუმარსა?
 არა,—მათ ნაიბთ თვალებში ჰკრთება
 მხოლოდა ჯაფრი და შებრალება.
 მათ შორის უცხოვს სამოსელითა
 ქეზედ ჰზის ლეკი თავ-მოწყენითა,
 ლეკი უძლური, დაბერებული,
 თმით ეით თოვლითა აღთეორებული.
 წყაროსებრ სრბოდნენ მისნი სიტყვანი
 და მის გარემო მის მნათნი თვალნი
 შეწუხებულად მიმოვიდოდნენ.
 ბებერ ლეკისა მწუხარ მოთზრობას
 ყველანი ყურსა იქ მიუპყრობდნენ
 და იგი ლეკი მოსთქვამდა ამას:

„სამი ეაჟ-შეილი და სამი ქალი
 ღმერთმან მოჰმადლა ჩემ სიბერესა,
 მაგრამ აღშფოთდა ავი გრიგალი
 და ჩამომცვიდნენ შტოები ხესა.
 აწ ეღგევარ მარტო, სულ მარტოხელი,
 ვითა ხე მინდვრებ შორის შიშველი.
 ვაი მოვხუცდი!.. იმ მთის თოვლზედაც
 უფრორე თეთრობს ჩემ თმის ქალარი,
 მაგრამ კი ზოგჯერ თვით თოვლის ქვეშაც
 სცემს და ჰრბის ხოლმე წყალი მღულარი.
 ჯემათის გმირნო! მოგროვდით!... აქეთ!
 თქვენნი სახელი ჩემ წინაც აქეთ!
 ვინ იცნობს თავადს ბეი-ბულათსა?
 ვინ ღამიბრუნებს მე ჩემსა ქალსა?
 ტყვეობას დაჰქენენ მის ორივე დები,
 უსწორო ომში მოკედნენ მის ძმები,
 ორი—სხვა ქვეყნად და უმცროსი ძმა
 ჩემ წინ განჰგმირა წყეულმა „შტიკმა.“
 რა კედებოდა ის, გაიღიმებდა!
 იგი უთუოდ მაშინა სჭერეტდა,
 ვით სამოთხისა ნაზი ქალწული
 მის თავზედ ფერადს გვირგვინს არხევდა,
 აღსრულების წინ ცით ჩამოსული.
 იმ უკანასკნელ ჩემის ქალითა
 უდაბნოს წაველ მე საცხოვრებლად;
 მას ვინახავდი სამღთოსავითა

ჩემის სიბერის სანუგეშებლად.
 რაც კი რამ მქონდა ამ ქვეყანაში,
 ყველა შეერთდა მარტო იმ ქალში!
 უდაბნოს წამყენენ მე თანა მარტო
 ერთგული თოფი და ის ნორჩი შტო...
 ქებაში დაესახლდი მათთან ბედკრული,
 მშობლიურ ქოხსა მოშორებული,
 და ჩემ სისაწყლის უბედურებას
 იქ შევეჩვიე დიალ სწრაფადა;
 შეჩვეულ ვიყავ თავისუფლებას,
 მას აქეთ რაც მე ვახილებ თვალთა.
 მაგრამ ბედისა საათმა დაჰკრა
 და ჩემი გვრიტი გაფრინდა, გაქრა!...
 ერთხელ სდგა ღამე ყრუ უდაბნოსი,
 მე ჩამეძინა—და გვერდით მეჯდა
 ჩემი ყმაწვილი ის ანგელოზი
 და მწვანე ფოთლით მინიავენდა.
 გამომეღვიძა, მესმა ჩურჩული,
 მესმა ძახილი რაღაც უძლური,
 ცხენის ფეხის ხმა ქარს ამოსდევდა...
 გავიქეცი და ენახე მხედარი
 თავდაღმა ცხენსა მიაქროლებდა,—
 მას გულზედ ეკრა ჩემი ნარნარი!
 ეიხმე საშველად მიწა და ცანი,
 თან გავაყოლე ჩემნი წყევლანი,
 ზუზუნით ტყვია შეესტყორცე მკვდარმა!

ოჰ, იმ ტყვიამაც ვერა რა მმატა:
 ერთგულმა თოფმა, გაწრთენილმა მკლავმა
 მაშინ პირველად იქ მიღალატა!...
 და აქ ჩამარხულ სისხლის შურითა,
 ფიქრით, რომ ამა ჩემსა სირცხვილსა
 ჩემის სიბერით, სიუძლურითა
 ვერ გადავასხამ ჩემის მტრის სისხლსა,
 მას აქეთ, ვაშბოზ, ამ მტანჯველ ფიქრით
 მე დავეთრევი აი ამ მთებზედ,
 როგორცა გველი ცხენისა ჩლიქით
 გადასრესილი ეთრევა ველზედ.
 იმ წყეულ ღლიდამ ბედმა წარმტაცა
 გულის მშვიდობაც, მოსვენებაცა...
 ჯემათის გმირნო! მოგროვდით... აქეთ...
 თქვენი სახელი ჩემ წინაც აქეთ!
 ვინ იცნობს თავადს ბეი-ბულათსა?
 თქვენში ვინ მომგერის მე ჩემსა ქალსა?“
 — „მეო!“ თქვა გმირმა შავ-თვალთანმა,
 ხელი დაიდო რა პრტყელ ხანჯალზედ;
 და განცვიფრებით გარშაჰო ხალხმა
 მსწრაფლ გაიწია და გადგა განზედ.
 — „მე ვიცნობ თავადს, წასელას ებედავ მე!...
 შენ მომიცადე აქ ორი ღამე;
 თვის ცხენზედ ჰაჯის, ჰაჯის უშიშარს,
 ამაოდ ფეხი ჯერ არ შეუდკამს.
 და თუ ვადაზედ ვერ დაგებრუნდები,

შენ დაივიწყებ ჩემსა აღთქმასა,
და, შენ შენს გზასა რა შეუდგები,
სულს შემივედრებ ძლიერს მაჰმადსა.“

იშეა ცისკარი დილისა ცაზედ,
მის ლაყვარლოსან ღრმა კამარაზედ
ჯანდებიდამა მთები აღმოჩნდნენ,
დაგვირგვინებულ ყინვით ბრწყინაენი;
ცისა და ქვეყნის შუა გადმოწვენ
მათნი ურყევნი დიადნი თაენი.
ხევშიც ღრუბლები მსწრაფლ აიშალა
და, როგორც აფრა ვარდისა ფერი,
გაგანიერდა, ფრთა გაიშალა
და ეგრედ მჩატე და მშვენიერი,
აცურდა მაღლა და ჩაიმაღლა.
ჯერ ფშვინდა დილა... ხვეის გადაღმა,
ბედაურ ცხენით მოდის თავდაღმა
მძიმე ნაბიჯით მხედარი მთისა.
ჯერ უძღოურია სიცხოვლე მზისა,
ჯერ კიდევ იმის ზარმაც სხივებსა
არ შეუშვრიათ ქედისა ცვარი.
კლდიდამ ორივე გზისა პირებსა
ხეთა შტოები წამოყრილ არი
და მათ ფოთოლთა დილისა ცვარი
ჰცეიოდა გზაზედ—და ცხენს და კაცსა
ზედ შეაყრიდა ვერცხლისა ნამსა.
სადაცე ჰქონდა რა ცხენს მიყრილი,

მხედარი მათრახს ათამაშებდა,
 ზოგჯერ ფაფარზედ წინ გადახრილი,
 მამათ სიმღერას დაიძახებდა.
 და მის სიმღერას, მთისა გადღმა,
 ხეობა დიდი ბანსა აძლევდა
 და ნაღვლიანი შორიდამა ხმა
 მწუხარედ იმ ხმას იმეორებდა.

მოსახვევია და გზა გაჭრილი
 ჭრიჭინა ურმის განიერ თელითა
 იქ, სადაც ლამაზ კლდის თაენი თლილი
 ერთად იკვრება გვირგვინითა.
 მუნით ვით თვისთა ფენთ-ქვეშ გაშლილსა,
 გამოარჩევდა სოფელსა მშვიდსა,
 მტვერსა ცხვართაგან აყენებულსა
 და გაღვიძების პირველ გუგუნსა.
 და დაქანებულ თავ-დაღმართზედა
 ბეი-ბულათის სახლს განარჩევდა...
 და არწივსავით იმის ბანზედა
 უძრავ თვალებსა დააშტერებდა.
 კარებში, ჩრდილში დაღონებული
 მოჩანდა ლეკის ყმაწვილი ქალი...
 მის თვალთა-წინ გზა გაგძელებული
 მიიკლაკნოდა, მაგრამ მის თვალი
 შორს გაჰყურებდა ნაღვლიანადა.
 ვის ელი ეგრე დარდიანადა,
 აღმოსაფლეთის ცისკარო ნაზო,
 ვის ელი, მითხარ, ქალო ლამაზო!

მაგ მინახებულ საოცარ ზრუნვით,
 ემაგ ღუმილით და ემაგ ურვით?
 მეგობარს ხომ არ ელი შორიდამ?
 ან საყვარელს ძმას წყეულ ომიდამ?
 დღისა სიცხითა მისუსტებული,
 ნაზი თავი გაქვს გამზადებული
 დასაცემადა მაღალ მკერდზედა,
 ხელი გისხლტება შენ მუხლებზედა...
 და სურვილისა ტკბილმა ძალამა
 მხარი დაგიხსნა ტყვეობიდან;
 მაგ მარგალიტის აღვსილნი ნამით,
 ნათელნი თვალნი დაგმძიმებია,
 და სამხრეთისა სისხლისა ალით
 ლამაზნი ღაწენი აგწითლებია;
 ტუჩნი გრძნეულნი, გასაოცარნი,
 სიყვარულისას კოცნას ჰლამიან,
 და მის ლოდნაში თითქმის დამდნარნი,
 იმ გრძნეულ კოცნას ეტანებიან.
 აღტაცებული დიდ სურვილითა
 რაღაცას ეძებ შენ მოსახვედრად
 და ხელი შენი უძლოურ თრთოლითა
 სახურავს ებრძვის გადასახდელად:
 ზი, სადა ხარ, ძვირფასო ჩემო!..
 და აჰა ცხენის ფეხის თქრიალი,
 და აგერ მტვერიც გზის გარეშე მო...
 „თავადაო“, — ჩურჩულებს ქალი.

აღვილად გვაძლევს იმედი ნუკეშს,
 თვალიც აღვილად ბევრჯელ გვატყუებს.
 აგერ მხედარი სახლს მოახლოვდა...
 და ეაი! ქალი მხედარს ვერ ჰსცნობდა,
 იგი პირველად ჰხედავს იმასა!
 ეგ ყარიბია, შორით მოსული,
 სტუმრის მოყვარულს დაეძებს სახლსა,—
 ჰბოლავს მის ცხენი აღქაფებული...
 ჩამოსახტომად კიდევ მზად არი...
 და რად არ ხტება? რას სდგას მხედარი?
 თითქო სახლმაო ის შეაშინა...
 ის იყურება—ამოიქშინა...
 და ერთი მოკლე, მწუხარე კენესა
 მოშორდა იმის შეკრულ ტუჩებსა,
 როგორც მეხისა დაცემის დროსა
 შორდება ხოლმე ფოთოლი შტოსა.
 რას იცდი, მგზავრო, ემაგ კარებზედ?
 რაღადა ჰზიხარ მაგ დაღლილ ცხენზედ?
 მოულოდნელი მგზავრი სტუმარი,—
 თვით იცი,—არის ღეთის საჩუქარი.
 ჩამოხედ... ბოზაც, თაფლიც ბევრი მაქვს!
 შენ ხარ საწყალი, მე ვარ მდიდარი;
 პატივ ეც ბეი-ბულათისა სახლს,
 სტუმრისთვის მუდამ ის ღია არი.
 და შენს ლოცვაში, როს გაიმგზავრებ,
 ჩვენს მოხსენებას ნუ დაიზარებ.

ჭაჭი-აბრეკი

აღერსით დამხვდი უცხო სტუმარსა,
ლეილავ, გიხსნას დიდმა ალლახმან!
სამაგიეროდ საყვარელ ქალსა
მამის სალამი მოგიტანა მან.

ლეილა

ეიშ, მამა ჩემი!... ნუ თუ თვის ქალსა
ის არ იფიწყებს ამოდენ ხანსა?!
ნუ თუ კიდევა ის მე მიგონებს,
მიტხარი, იგი ეხლა სად სცხოვრებს?

ჭაჭი-აბრეკი

სადაც სცხოვრობდა—ხან სხვისა ქოხში,
ხან ხის ძირასა, ხან უდაბნოში.

ლეილა

ბედნიერია, მხიარულია,
მიტხარ მე, ეხლა იგი, თუ არა?...
თუ უჩემოთა დაჩაგრულია?
ოხ, მიპასუხე, მიტხარი ჩქარა...

ჭაჭი-აბრეკი

ის ცოცხალია—თუმცა ხანდისხან
ვერცა წვიმისგან და ვერც ყინვისგან
ვერ დაუფარავს მას თვისი თავი.

შენ როგორღა ხარ?

ლეილა:

ისე მფრინავი
ჩიტიც არ არის სრულ ბედნიერი,
როგორაც მე ვარ.

ჭაჭი-აბრეკი (ჩუმად)

მით უფრო ავი,

ლეილა

რაო, რა სთქვი შენ?

ჭაჭი აბრეკი

მე? არაფერი.

ჭაჭი ჰზის, სუფრა მას წინ უშლია
და არც ბოზათვის, არც ბრინჯისთვისა
ჯერეთა ხელი მას არ უხლია.
საკვირველია, მართლაც ისა:
რა რისხვით, ჯაერით, უწყალოდ იძვრის
ნაოჭი მისის შეკრულის შუბლის.
მიზეზი დროა, თუ წუხილია,
რომ ეგრედ იგი გადახნულია?

ჰსურს რა სტუმრისა ურვის გადაყრა,
ლეილა ხელში დაირას იპყრობს;
აჰა მშვენიერ თითებით დაჰკრა

და აჰა ლეკურს იმღერს, ჰთამაშობს.
 თვალნი ვარსკვლავებზე სხივთა ისერიან,
 კოკრათ ძუძუნი მკერდზედა ჰთრთიან.
 ცხოველ ყმაწვილურ აღტაცებითა
 უმანკო სული გარემოცულა
 და გაუგებარ ლხენით, შევებითა
 გახარებულა, განათლებულა;
 იგი ტრიალებს სტუმრისა წინა,
 ვითა პეპელა მზის სხივთა შინა.
 მყის მოქლრიალეს დაირას თვისა
 თეთრის ხელებით თავს იცილებდა,
 თავზედ ივლებდა—და ეგრედ ისა
 დიდ ხანს თვის ზემო აქლრიალებდა;
 და ანთებულსა შავ თვალსა მკვირცხლსა
 მშვიდად გარშამო მიმოაეღენდა.
 უსიტყვოდ იმის ღამაზე ტუჩებსა
 ტურფა ღიმილით ჰსურ ეთქვა ესა:
 „რად მოღლებლოურხარ? რაზედ შესწუხდი?
 შენს თვალში რაღაც მწუხარებაა!...
 ჩემო სტუმარო! გამხიარულდი,—
 ბედი და ურვა—სულ ოცნებაა!...“

ქაჯი-აბრეკი

ლეილაე! გეყო, კარგი, დადუმდი!
 ერთს წუთს მოიკალ მხიარულება!
 ნუ თუ არას დროს სიკვდილი ფიქრად

არა გწევია შენს აღმაშფოთრად?
ერთი, პასუხი ამის მითხარი,
მხიარულება ერთს წუთს დასტოვე.

ღეიღა

არა. რად მინდა ცივი სამარი?
მე ქვეყნად ჩემი სამოთხე ეპოვე.

ჭაჭი-აბრეკი

ერთს კიდევ გკითხავ: არ გიღარდნია
მასზედ, სად ყმაწვილს გინაგარდნია,—
შენს განშორებულ ტკბილ სამშობლოსთვის.
და დალისტინისა გადასხნილ ცისთვის?

ღეიღა

ნეტა რისთვისა? ამ ნისლებშიაც
მე არ მაკლია მხიარულება...
დამიჯერე, რომ ამ ცივ მთებშიაც
მოიპოვება ბედნიერება.
უფლისა ჩვენის უხვი ქვეყანა.
მშვენიერია, მენდე, ყველგანა.
გულს კი არა აქვს არსად მამული!
ის ვერ იქმნება დაძალებული,
და ძალადობის არც ეშინიან,
მის სურვილს ვერფრით ვერ დაუშლიან.
იგი ჩიტსავით სწრაფად დაფრთხება,

გამოვარდება და გაფრინდება
 ისე, რომ მის კვალს ვერც ესწრობიან...
 მენდე—იქ არის ბედნიერება,
 სადაც ვუყვარვართ და გვენდობიან.

ჭაჭი-აბრეკი

სიყვარულიო!... მაგრამ შენ იცი
 ამ ქვეყნად კიდევ მეორე რა არს
 დიდ ნეტარება და დიდი ფიცი
 მისთვის, ვინც მისცა ტანჯვითა საფლავს
 ყოველიფერი, რაც კი მას სწამდა,
 რასაც ეტრფოდა და რაც უყვარდა?
 ის ნეტარება და იგი ფიცი
 სიყვარულზედა არს უფრო მტკიცი.
 არც არას ეტრფის, არც ელის ისა
 და ითხოვს მართო ცრემლსა და სისხლსა.
 მასში კაცისთვის ნუგეში არის,
 როს მოუკვდება სხვა ნეტარება;
 მასშია ცოდვის, ცოდვის მწუხარის
 სრული სიცოცხლე და სიტკბოება;
 მასშია ჩემის სულისა ღმერთი,
 მთელი სამოთხე და ჯოჯოხეთი.
 ის მუდამ სცხოვრობს ჩვენს არსებაში,
 ხან გვაძლევს ტანჯვას და ხან ღებნასა,
 არა, ვფიცავ, ერთს სისხლს ზღვევის წამში
 მე არ ავიღებ მთელს ქვეყანასა!

ლეილა

რაზედ გაყვითლდი? რამ გაგაფითრა?

ჭაჭი-აბრეკი

მომისმინე მე და ყველა გითხრა.
 დიდი ხანია, რაც მყვანდა მე ძმა
 და ის — მის წერა იყო უთუოდ —
 ტყვიით განხვრიტა ბეი-ბულათმა
 და ძმა მომიკვდა მე უსახელოდ,
 განა თუ ომში? ეით მხეცი ტყისა!
 არც კი უნახავს სახე თვის მტრისა.
 როცა კვდებოდა, მაფიცა ძმობა,
 მერედ თვის სისხლი და თვისი მტრობა
 მე მიაღდერძა... მე მისი მკვლელი
 მალე ეიპოვე, ხანჯალი მჭრელი
 მზად მქონდა გულში დასაცემად
 და მის სიცოცხლის დასანთხევედა,
 მაგრამ ვიფიქრე: „ზღვევა ეს არის?...
 სიკვდილი რაა? ნუ თუ ერთ წამის
 მის ტანჯვად მიღირს ამოდენა ხნის
 ჩემი წუხილი, ტანჯვა, ვაება?
 არა! უთუოდ ამ ქვექნად ისა
 რასმესა ეტრფის, რამ ეყვარება!!
 ეპოვებ ტრფობისა საგანსა მისსა
 და იმახ დანთქამს ჩემი კვეთება.
 აჰა აღსრულდა. ეხლა დროა არი!

გუშინვე დაჰკრა შენმა საათმა,
 უყურე ჩადის მზეცა მღვიმარი!...
 ღროა! მომესმა საფლავით ძმის ხმა....
 როს პირველად მე ღღეს დავინახე
 ეგ შენი მშვიდი და ნაზი სახე,
 მწუხარებითა ბნელით და მწარით
 სული აღმენტო ჯოჯოხეთსავეთ.
 მაგრამ გაფრინდა აწ გრძნობა ისა,
 ის შებრალება გამიქრა სრულებ
 და ჩემ აღთქმასა და ჩემსა ფიცსა,
 ვალლახ! თამამად მე აღვასრულებ!“

ვით ზამთრის თოვლი მთებშია მქრალი,
 მის წინ მუხლებზედ დაცვა ქალი;
 გოდებას, კენესას, ევდრებას და ცრემლს
 იმ უწყალოს წინ საბრალო აფრქევს.
 ოჰ, საშიშარ ხარ მაგ ცივ თვალითა!
 ეგრედ უწყალოდ ნუ იყურები!...
 იქით მიბრუნდი!... შავ ნაეთსავეთა
 მე ზედ გადმესხა შენი სიტყვები...
 ოჰ, ღმერთო ჩემო! ნუ თუ დასცინი
 ჩემს ყმაწვილურსა და მშიშარს გულსა?
 მითხარი, თორემ შემეგრყა ტვინი....
 უცოდველისა ცრემლთ ნაკადულსა
 ნუ თუ არა აქვს ფასი შენს თვალში?
 ოჰ, შემბრალებ!... მრქეი, ვით სტირიან
 შენს სამშობლოში, შენს ქვეყანაში!
 მითხარ, იქ ცრემლსა რა რიგად ჰღერიან,

რომ მათებრ მაინც დაგილბო გული
და შებრალებით აგინთო სული?
ადრეა, ადრე ჩემთვის სიკვდილი!...
შემარჩინე მე სიცოცხლე ტკბილი,
ნუ მართმევ სურვილს, ნუ მართმევ გრძნობას,
გვედრებ, ნუ მართმევ ყმაწვილ ქალობას!
რა არის, იცი შენ, სიხარული?
გყვარებია შენ ეინმე, თუ არა?
ყოფილხარ როსმე შეყვარებული
ისე, როგორც მე? უთუოდ არა!“

ჰაჯი კი იდგა შუბლ შეკმუხნული,
სიკვდილისავეთ გაჩუმებული.

— „შენს თვალში არა სჩანს შებრალება,
ცრემლიც, უწყალოც, არ იბადება!...
ვიშ!... ვიშ!... უღმერთოე! რისთვისა მკარგავ!...
ჯერ ყმაწვილი ვარ და რისთვისა მკლავ!...
ოჰ, მომითმინე!... ერთ საათსაცა....
ერთს წუთსა კიდევ... ერთს... ერთს წამსაცა“!..

მაგრამ წყეული ხმალი გამოჰკრდა
და თავი სხეულს სწრაფად განშორდა;
და გასისხლებულ უწყალო ხელით
დასწვდა მიწიდგან აილო ისა,
და მის მღელვარე შავ ნაწნავეებით
წმენდა დაუწყო თვის ხლმისა პირსა.
მერედ აილო ნაბადი შავი
და, რა შეხვია უსულო თავი,

გამოვარდა და მოახტა ცხენსა
 და გაემართა გზას საშურველსა.
 მორჩილი ცხენიც მისი ერთგული
 უეცრად რითლაც შეშინებული
 მის ქვეშ მიქუხდა, მიქროდა, ჰხტოდა,
 მიხეიხეინებდა, შიშობდა, ფრთხოდა;
 წასართმევად რა იწევდა თავსა,
 მოუთმენლობით ჰღრღნიდა ლაგამსა, —
 აქაფებული, გაფიცებული
 მიქროდა მთებში, როგორც შურდული.

მგზავრო! გვიან არს, ცისკარიც ჰქრება;
 ახლოა ღამე ბურუსიანი;
 კაცკასის წვერით გველივით სხლტება
 ღრუბლები ბნელი და ჟინჯლიანი.
 იგინი ჯგუფად შეგროვდებიან
 და ბნელ ხნარცებში შავად ჩადიან
 და, რა ბუჩქებსა შეეხებიან,
 მარგალიტებსა ფოთლებზედ ჰყრიან.
 წყარო ჰრბის მღვრიე ნაცრისა ფრადა,
 ბალახიღამ სცემს იგი ქაფადა,
 ნისლიან ხევში მობრწყინავს ისა,
 როგორც თვალეები მოჰრილ თავისა.
 ჩქარა, მხედარო! ჰა! ჩქარა წადი!
 მხრებზედ მოიგდე შავი ნაბადი,
 თასმის სადავე აიკრიბე ხელს,
 თასმის მათრახი მოუქნივე ცხენს,

თუმც ჯერ არ მოგდევს არც ავი სული,
 არც მხეცი ტყისა, არც ტყვია მტრული,
 მაგრამ, თუ ლოცვა შენ შეგეძლება,
 ილოცე—მეტი აწ არ იქმნება.

„ჰა! გასწი ცხენო! მშიშრადა თვალსა
 რაზედ უშტერებ შენ წინა გზასა?
 აგე ის ქეა წყლით გალესილი,
 ის გველი ბრწყინავს წელ დაგრებილი.
 ჰე, ამხანაგო! ბრძოლის ეელზედა
 ბევრჯერ მიწმინდაეს შენს ფაფარზედა
 ჩემ მკლავთა სისხლი... უბედურ წამში
 არა ერთხელა შენ მე დამიხსენ;
 მაცადე, მივალთ ჩვენს ქვეყანაში
 და იქ, ერთგულო, შეგასვენებ შენ.
 ემაგ შენს ლაგამს იქ უფრო ბევრსა
 შეეასხამ რუსის ოქროს და ვერცხლსა,
 და იქმნები შენ მშობელ მთებზედა,
 მინებებული შენს ნებაზედა.
 როდის და როდის გამომეცვალე,
 მრქეი, ამხანაგო ჩემო ძვირფასო?
 რატომ აღქაფდი შენ ეგრე მალე?
 მრქეი, რამ შეგცვალა და რამ დამავსო?
 რადა ჰქმენ ეგრედ მძიმედ ჩემ ქვეშა!
 აგერ გამოჩნდა მთიარეც ნისლ ქვეშა!
 ნისლით გამოვა და მძინარ ხეებს
 ვერცხლად შეასხამს გარს თავის სხივებს.

მაშინ განეარჩევთ მთებში ველს მწოლელს,
 სადაცა ბნელში სძინავს ჩენს სოფელს.
 და ჯემათის მწყემსთ ცეცხლისა ბრწყინვას
 ღამის სიოზე შორითა მთრთოლარს
 ტყეში და მთებზედ ჩვენ დაეინახეთ,
 და გაეიგონებთ, რა ახლო მიეალთ,
 ჯოგის ყრუ ხრამუნს და ყრუ ხეიხინსა.
 ცხენები შენს გარს მოგროვდებიან,
 მაგრამ რომ ფეხზედ წარმოესდევ, მყისა
 ფრუტუნით უკუე შორს გახტებიან:
 შორით გვიგრძნობენ იგი ცხენები,
 რომ მე და შენ ეართ წერის შეილები!“

ველებსა ღამე ჯერ კიდევ ჰფარავს,
 სოფელს ჯემათსა მშვიდადა სთვლემავს.
 იქ მოხუცია მარტო მღვიძარი —
 მარტო, ეით ძეგლი მუნჯ საფლავისა,
 უძრავად ქვაზედ ის იყო მჯდარი
 გამტერიანებულ გრძელ გზისა პირსა;
 ღრმა მწუხარებით აღესებულ თვალსა
 ის არ აშორებს შორ გაწვდილს გზასა.

„ეინ არს ის მგზავრი? ის სიფრთხილითა
 ძირსა ჩამოდის დაგრეხილ მთითა;
 გრძელ ფაფრიანსა მის ამხანაგსა
 წინ წაუწვდია დაღლილი თავი;
 ნაბდის ქვეშ რალაც უჭირავს მგზავრსა,
 მას უფრთხილდება, როგორც თვის თავსა.“

და ჰფიქრობს იგი მამა ბედ-შაფი:
 „უთუოდ ძღვენი არის ჩემთანა
 ჩემ ლამაზ ტურფა ლეილასგანა.“

აჰა, მხედარი კიდევ მივიდა,
 მან შეაყენა მთის ძირში ცხენი;
 მთრთოლარე ხელით ნაბადსა შლიდა
 და, რა გაშალა, მის სისხლის ძღვენი
 ბალახებზედა მძიმედ დაგორდა...
 ოჰ! ღმერთო! მაშინ მამა რას ჰგრძნობდა,
 ოდეს ხედავდა—ვაი საწყალსა!—
 თავის საყვარელ ლეილას თავსა?
 და ის უგუნურ აღტაცებაში
 მაგრად ტუჩებზედ მიიკრავს მკედარს თავს,
 თითქო გარდასცემს მას იმა წამში
 თვის უკანასკნელ, ბოლონდელ ტანჯვას...
 ერთსა კენესაში, ერთსა კოცნაში
 მთელი სიცოცხლე, გრძნობა და ძალა
 იმ უბედურმა სრულად შთაცალა.
 ეჟო, რაც კაცთა და ვაებათა
 დასჩაგრეს, სჯიჯგნეს იმ საწყლის გული!...
 გაწყდა მის გული აწ უეცრად,
 ვით ძაფი დიდ ხნის გახრწნილებული.
 მის უძრავ სახეს, მის უძრავ პირსა
 გადედო ფერი სიკედილის დღისა.
 ისე სწრაფად მან სული განდევნა,
 რომ მის ბოლონდელ წამისა აზრმა

ველარ მოასწრო სულთან გაფრენა
და შეირჩინა ზედ სახემ მკედარმა.

უყურებს დინჯად ჰაჯი მკედარს ლეკსა,
მას მის ამბავი არ გაუკვირდა;
დახედა ხმალსა, შეხედა ცხენსა,
ადგა და სწრაფად მთებში წავიდა.

გავიდა წელი. ყრუ ეიწროებში
ორი გახრწნილი კაცისა ლეში
გამელელთა მგზავრთა გზაზედ ენახათ
და მთის წვერზედა ღრმად დაემარხათ.
იმათ შუბლზედა ნათლად, ვით ელეა,
ზედ აღებეკდნა მტრობასა წყევლა.
ორივე სისხლში მოსერილნი იყვნენ,
მაგრად ჩაკრულნი მიწაზედ იწვნენ
გაშეშებულნი, გაყინულები,—
მეგობრად სჩანდნენ—იყვნენ კი მტრები!
იქმნება ეს არს მხოლოდ ოცნება....
მაგრამ ესე კი ეჩვენათ მგზავრებს,
რომ ზოგჯერ მათი სახე იცვლება
და ემუქრიან ტუჩნი ურთიერთს.
მდიდარი იყო საცმელი მათი,
მათს თოფ-იარაღს ბევრი არ სჯობდა,
ერთში კი იცნეს ბეი-ბულათი
და მეორეს კი ვერაფერს ჰსცნობდა.

ა ლ ა ზ ა ნ ს

ჟიჭაბუკისა ყვაილი დამიჭკნო ჟამთა დენამა,
ნდომა მომაკლო, დამიგდო სასაპყროდ გული რბენამა.⁴

ს ა ბ ა ო ბ ზ ე ლ ა ი ნ ი

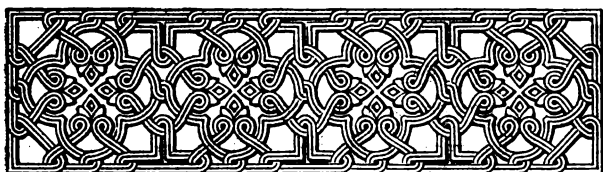

დინარეც, ჩემის მშობლიურ მთის ცრემლით
შემდგარო!
აწ შენს კიდეზედ ვდგეჲარ, დაგცქერ მე, მე-
გობარო!
დაგცქერ ჭმუნვითა და შენს წყალში ვეძებ
ჩემს წარსულს,
დროთა ბრუნვისგან შენ ზეირთ შორის დამარხულს,
დანთქმულს.

რაც კი არს ჩემ წინ, მომაგონებს მას, რაც დაეკარგე
და რის წუხილიც უნუგეშოდ გულში ღრმად ჩაერგე!...
აგერ ის მუხა, რომლის ჩრდილ ქვეშ ვისხედით ერთად
მე და ის, ვინცა აღმიჩნდა მე ცხოვრების ღმერთად.
მუნით დაგცქერდით: შენ გრგვინადი აღელვებული,
ვით შენ ჰღელავდი, ისეც ჩვენში ჰღელავდა გული;

ორნიე გაესცქერდით დაუდრგომელ ზვირთთა ღენასა,
მაგრამ მასში ჩვენ არ ვეძებდით შედარებასა.
რად გვინდოდა ჩვენ მომავალი, როს აწყმო ტკბილი
ისე შევნოდა, ვით უმანკო დილის ღიმილი?
მაგრამ წარიელტო წუთის შეება ჩვენის გულისა,
გაჰქრო სიბრმავე აღტაცებულ სიყვარულისა!...
წამერთო ყველა, და წარვიდა ბედიც მღიმარი,
წარვიდა, ვითა მაშინდელი ზვირთი მღინარი...
შენც გამოცვლილხარ, ალაზნო, მუხაც გამხმარა,
მეც უდროოდ გამერია თმებში ჭალარა...
სად არს ის ღმერთა, იგი გრძნობა, ის სიყვარული?
ყველა წარსულა, რად არ მიდის ხსოვნა ბედ-კრული?

ნ ა ნ ა

ანა, შეილო, ნანინა!
ნეტა რამ შევაშინა?
რაზედ შეკჭრთი, მტირალნი
რისთვის მომაპყარ თვალნი?
ჯერედ ხომ შენი ბედი,
გრძნობა წინა-მორბედი
არ უხატავს მაგ შენს თვალს
ქართველთაღმე ღვთიურს ვალს!...

მაშ რაღამ შევაშინა?
ნანა, შეილო, ნანინა!

ჯერ მინამ ხარ ყმაწვილი,
მინამ ღრო მოგესწრება,
ისწრაფე, შეილო, ძილი,
ისწრაფე განსვენება!

მოეა დრო, გაიზრდები,
 მკლავი გაგიმაგრდება,
 შეიღო, ყრმობის სიზმრები
 ბრძოლაზედ გაგეცვლება.
 არ შემიდრკე მაშინა,
 ნანა, შეიღო, ნანინა!

ჰნახავ ჩვენ ბედშობას,
 ჩვენს ერთობას დაკარგულს,
 ჩვენსა წამხდარს გმირობას
 და მამულს დაობლებულს...
 აინთე ცეცხლით გული,
 მტერსა დაეცი შეზად,
 ან, ვით შეილი ერთგული,
 დააკედი მამულს მსხვერპლად!-
 არ შემიდრკე მაშინა,
 ნანა, შეიღო, ნანინა!

დედათა გული ჩჩვილი
 მამულისთვის მაგრდება,
 რად მინდა იგი შეილი,
 თუ მისთვის არ მოჰყვდება!
 ეისაც ძე არ შეუკლავს,
 როს მამულს სჭირებია,
 შეიღო, იმ ვაგლახ დედას
 შეილი არ ჰყვარებია!
 მე ისე არ წაეხდები,
 ნანა, შეიღო, ნანებო!

ჩემის მამულისათვის
 მე ჩემს ძუძუს გაწოვებ,
 მისის სიკეთისათვის,
 გაგწირავ და გაბრძოლებ...
 მას ღედის ძუძუ ტკბილი
 შხამადაც შერგებია,
 მამულისთვის სიკვდილი
 ვისაც დაზარებია!...

შენ ისე არ წახდები,
 ნანა, შეილო, ნანები!

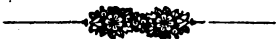
იცოდე, ეგ სიკვდილი
 მეტი ღილი რამ არი!
 უკედავი არის შეილი
 მამულისთვის მომკედარი!
 მამულის მიგცა ზეცამა
 და, თუ ზედ დააკედები,
 ნუგეშ იცეს ღედამა,
 რომ კაცი კაცად ჰკედები.

ნუგეშს ჭირეშ მაშინა,
 ნანა, შეილო, ნანინა!

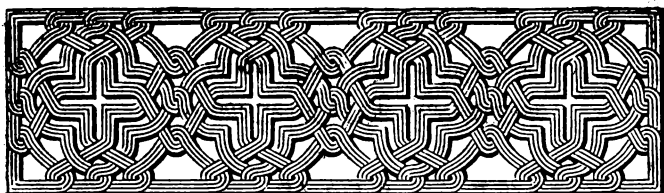
სიკვდილის წამში მამულს,
 შეილო, შენ გაუღიმებ,
 რომ სისხლს მისგან მოცემულს
 მასვე გმირებ უბრუნებ.
 აღსრულები ღიმილით,

რომ მამულს არ უმტყუნე
და შენ შენის სიკვდილით
მის სიკვდილი დასთრგუნე.
გაიხარებ მაშინა,
ნანა, შეილო, ნანინა!

თუ ეგრე შენ მოჰკედები,
ნუ გინდა ნურა ძეგლი,
ისეც უკვდავ იქმნები,
ვით დედის შენის ცრემლი!
ჩემი ნანა ეს არი,
შეილო, მას უერთგულე,
რაც მე სიტყვით გითხარი,
შენ საქმით აღმისრულე!
ნანა, მამულის მსხვერპლო,
პაწაწინა ქართველო!

1860

ზ ო ე ტ ი

ისტეის არ ემღერ, რომ ეიმღერო,
ვით ფრინველმა გარეგანმა;
არა მარტო ტკბილ ხმათათვის
გამომგზავნა ქვეყნად ცაშა.

* *

მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის,
მიწიერი ზეციერსა;
ღმერთთან მისთვის ელაპარაკობ,
რომ წარეუძღვე წინა ერსა.

* *

დიდის ღმერთის საკურთხეველის
მისთვის ღვივის ცეცხლი გულში,
რომ ერისა მოძმედ ვიყო
ჰმუნვასა და სიხარულში;

* *

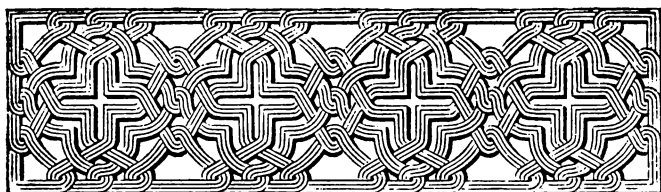
ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად,
მეწოდეს მის ტანჯვით სული,

მის ბედით და უბედობით
დამედაგოს მტკიცე გული...

* *

მაშინ ცილამ ნაპერწკალი,
თუ აღმიფეთქს გულში ცეცხლსა,
მაშინ ვიმღერ, მხოლოდ მაშინ
მოესწმენდ ერსაც ტანჯვის კრემლსა!

მ უ მ ა

„Въ трудѣ проходить жизнь его
И не приносить ничего“.

I

ოლეიან დღესა ტფილისშია შუა ბაზრისკენ
მეჩამიელია.... ჩემო მუშავ, მინახეიხარ შენ
კედელთან მწოლი, მხურვალე მზე ზედ და-
გყურებდა,
ჩუმი ლილინი შენი ხშირად გულს მიწყლულებდა.
ნაღვლიან ხმაში სულ ისმოდა შენი ცხოვრება,
დღიურ ლუკმისთვის ტანჯვა, შრომა და მწუხარება.
ვინა ხარ შენა, ჩემო ძმაო? სიდამ მოსულხარ?
ბატონის მათრახს ვერ გაუძეღ, გამოქცეულხარ,
მოშორებულხარ ჯალაბობას, შენსა სახლ-კარსა,
მინდორს მამეულს და შეჩეულს მიწასა, წყალსა?

თუ უნებლიედ გადმოგტყორცნა მუხთალმა ბედმა,
 ან მოგიტაცა სხვა კაცზედა მაცდურ იმედმა?
 აქ სად მოსულხარ?... რაც დაჰკარგე და რაც დასტოვე,
 მის მაგიერი ტფილისშია აბა რა ჰპოვე?...

II

აი ტვირთ ქვეშე მოკაკულხარ, საბრალოვ, შენა!
 ოფლი წურწურით პათიოსან შუბლით გელვრება,
 შეგუბებულის სულის ისმის დაღლილი ქშენა,
 მიხეალ, საწყალო, ტომარის ქვეშ მუხლთ გეკეცება!...
 ვინ შეგიბრალებს?... აგერ მოჰქრის ღიდ-კაცის დროშკა,
 შენს პირდაპირა იგი მორბის დაუდევნელად,
 აგერ წამოგწვდა, დაგეჯახა,—და, როგორც კოკა,
 შენ—კერძო ღეთისა—არ დაგინდო დასამსხერეველად...
 შენ გარდიქეცი ტომარითურთ და გამეღელ ხალხმა
 მაგ შენ ყოფაზედ იწყო უგრძნოდ მაღლა ხარხარი....
 რასც მაშინ ჰგრძნობდი, ყოველი სთქვა მწუხარმა
 თვალმა;

შენს ღუმელშია იყო ღეთისა რისხვისა ზარი!
 იმავ ღუმელით მიხველ, წვეა დაუწყე ტვირთსა,
 ძარღენი გალურჯდნენ შენს სახეზედ, თითქო სკდებიან,
 სწევ, ვერ ეწევი—გეკარგება შენ საზრდო ღლისა....
 ხალხი გიყურებს—და არავენ არა გშეველიან!...

III

აჰა, მიხვედი, მიუტანე ტვირთი პატრონსა,
 რუსულ ფარაჯის კალთით შუბლზე იწმენდაე ოფლსა,
 განიერად იძვრის დიდი მკერდი სიგრილეშია,—
 იცდი, საწყალო! — შენი ლუკმა იმის ხელშია!...
 ხშირად ამ ლუკმის მთლად მოცემაც იმას შენთვის
 ჰშურს,
 ხშირად ფასს გიკლებს, შიშველს, მშიერს, მწყურვალს,
 უბედურს....

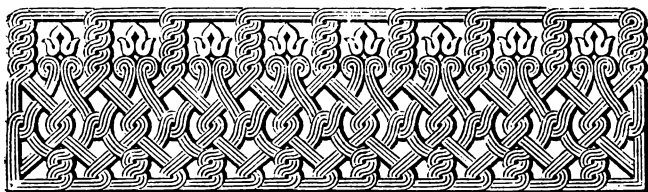
„ნუ მიტეხ ლუკმას,— ეუბნები,— ღმერთსაც შეხედე!...
 მე ეგე ლუკმა პირუტყვისადით ზიდვით ვიყიდე“.
 შენ უღონო ხარ.... და უღონოს კაცი იბრძოლებს,
 მდიდარს მეტს მისცემს, შენ კი გროშზედ შეგევაჭრება,
 ვისაც არ უჭირს, მას გააძღობს,— და შენ კი გიკლებს,
 შენ, რომელსაცა ერთის გროშით დღე გემატება.
 ეგრედ დსჯილი უსამართლოდ ბევრჯერ წამოხვალ
 და, თუ დაღამდა, თავთ დაიდებ ერთგულ კურტანსა
 და სადმე ქვებზედ მიეგდები იმ ფიქრით, რომ ხეალ
 ისევ ამ რიგად განაგრძელებ უღმრთო შრომასა.

IV

შენს სიცოცხლესა დაღამებ ესრეთს შრომაში,
 კაცი კაცურად ვერ იცხოვრებ ვერც ერთსა დღესა...
 მერე, ვინ იცის, რომელ ქოხში, რომელ სარდაფში
 დაუწყებ ბრძოლას სასიკედილოდ მოსულსა სენსა.

მარტო ეგდები და ლეიბად გექმნება ნამჯა
და სახურაედ, თუ კი მოგყვა, რუსის ფარაჯა!...
მარტო იცოცხლებ და მარტოცა, ძმაო, მოჰყვები!
ჯალაბი შენი ვერ დაგასხამს მღუღარე ცრემლსა,
ვერ დაგტირებენ საბრალონი შენი შეილები,
ამაოდ მათკენ სიკედილის ჟამს გაიწვდი ხელსა.
მოჰყვები და მსწრაფლ ჩაგჰყდავენ საკაცეშია,
უცრემლოდ, ძმაო, ჩაგიშეებენ სამარეშია!
ეგრედ უბრალოდ გაფუჭდები,—და ჩვენ ხსოვნასა,
არაფერი არ მოაგონებს შენს „აქ“ ყოფნასა.

თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძე

Его стиховъ плѣнительная сладость
Пройдетъ въиковъ завистливую даль.

პუშკინი.

ისი ლექსი შვევით, ლხენით
ხან მეჯლისში შეჭურინდება,
გულის ჩაეკერის, ჰლალობს, ჰხარობს,
გამღერებს და ამღერდება;
ხან ღონდება ნაზ ქალსავით,
უიმედო სიყვარულით,
ხან იფეთქებს ჭაბუკსავით
და განდევნის სევდას გულით;
ხან ბუჩქებში მიმალული
ჰზის მარტო ეით იადონი,
შეჰყევს ვარდსა გულისაკედავად
ტრფობის ისრით განაწონი;

ხან ჰრბის ეელად, მარტო ჰგალობს
უდაბნოში ვითა მწირი,
შეჰკენეს შავ ბედს ქვეყნისასა,
ქვეყნისათვის ანატირი;
ხან დაჰყურებს ნალელიანად,
დაფიქრებით გოგჩის ტბასა
და ემდურის მწვეაის მოთქმით
დაუნდობელ დროთ ბრუნვასა...

წინასწარ-მეტყველი

(ლერმონტოვისა)

ას-აქედ, რაც მან, ეინც მეფობს ცაში,
მომცა-მე სიბრძნე წინასწარ-მეტყველის,
ეკითხულობ ხოლმე კაცისა თვალში,
წერილსა ცოდვის და ბოროტების.

* *

აღმართე სიტყვა საქადაგებლად
სიმართლისა და სიყვარულისა,
ყოველ ჩემ მოძმემ შეუბრალებლად
შმაგად დამიწყო მე სროლა ქვისა.

* *

თავს წაეიყარე ნაცარი, ფერფლი;
ქალაქით გლახა გავეარდი შორსა
და აჰა ეცხოვრობ როგორც ფრინველი
უფლის საზრდოთი მე უღაბნოსა.

* *

იქ ლეთისა აღთქმას რა ასრულებენ,
მმონებენ არსნი მე მიწიერნი,

თვით ვარსკვლავნიც კი მე მმოაჩილებენ,
სხივით მხიარულ მოთამაშენი.

* *

და როს გავევლი ხმოვან ქალაქთა
და ვეშურები ჩემ გზას სიფრთხილით,
მოხუცნი ხოლმე ეტყვიან ყრმათა
თავის მომწონე ცბიერ ღიმილით:

* *

„უყურეთ! აი მაგალითი თქვენ!
ეგ ამაყია, ჩვენთან ვერ სცხოვრობს;
სულელს უნდოდა დავერწმუნნეთ ჩვენ,
რომ მის ბაგითა ღმერთი მეტყველობს!“

* *

„უყურეთ, შვილნო, ემაგ ბედ-შავსა,
რა პირ-ქუშია, მოუსვენარი,
უყურეთ, რა რიგ შიშველი არი,
რა რიგადა სძულთ იგი ყველასა“!...

ს ი ზ მ ა რ ი

(ლერმონტოვისა)

უადლის მზისა სიცხის ქვეშე დალისტნის ვე-
ლად,
ტყეითა გულში ვეკდე უმწედ სიკვდილის
მსხვერპლად.

ღრმა წყლული ჩემი ორთქლად რადმე აბოლდებოდა,
და წვეთ წვეთადა მუნით სისხლი მეწურებოდა.

ვეგდე ველისა ქვიშაზედა მარტო და ობლად...
დიდროვან კლდეთა გროვა ჰჩანდა აქეთ-იქითა;
მზე სწევდა იმათ წვეტიან თავთ, მჩინართა ყვითლად,
მეც მწევდა, —მაგრამ მე მეძინა მკედრისა ძილითა.

და მესიზმრა მე მხიარულად გაჩაღებული
ღამის მეჯლიში ჩემს სამშობლოს ტკბილსა მხარესა,
იქ ჰქონდათ ჩემზე მხიარული, გალადებული
ლაპარაკი და ბაასი ყმაწვილ ქალებსა.

ხოლო მათ შორის ერთი იჯდა ჩაფიქრებული
და იმ მხიარულ ლაპარაკში არ ერეოდა,
მწუხარე სიზმარს წაეღო მის ყმაწვილი სული,
და, ღმერთმა იცის, იგი სიზმარს რად ეძლეოდა.

და ესიზმრა მას ქეიშიანი დალისტნის ველი,
ნაცნობი გეგამი იმა ველზედ ეგდო უძრავად,
და იმის გულში მათრატქლავი სჩნდა წყლული ბნელი,
და ნისხლი სჩქევდა გაცივებულ, უწყვეტ ნაკადად.

მ წ უ ხ ა რ ე ბ ა

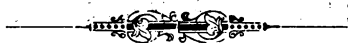
ვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი,
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიები ცისა...
და მე კი მკლავდა მწუხარების წყლულთა ტკი-
ვილი,
შიგ გულში მეღვა სასიკვდილო გესლი სევდისა.

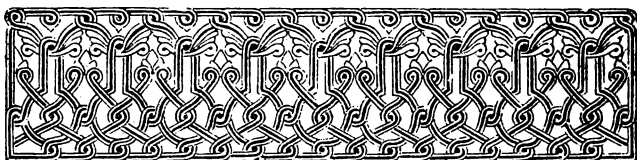
* *

სული მიგუბდა, გული მტეხდა ტკივილით, ტანჯვით,
თითქო ჩემ გვაძსა ზედ გადესხა ნათი მღუღარე,
ძარღენი სკდებოდნენ საშინელის წვითა და დაგვით,
ტენი მეწოდა, გესლი მწვეთდა თვალთაგან მწარე.

* *

ესე უწყალოდ გაწირული და დაშთომილი
ვეგდე მარტოკა უცხო ცის ქვეშ დიდ კლდისა პირსა,
ქვეყანაზედ და ზეცაზედ კი იყო ღუმილი,
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიები ცისა!...

ი ა ნ ი ჩ ა რ ი

გერ რაზმიდამ ისკუპა ყარაბალულმა მერანმა,
შორსა გაჰფანტა თრთოლით ხმა მისმა რახტისა
ქღერამა...

მიჰქრის, მიფრინავს, მიჰეჟავს, უკან მისდევს მტერისა
მასზედ ჰზის ივერიელი ჭაბუკი ვინმე ჩაუქი. [ბუქი,

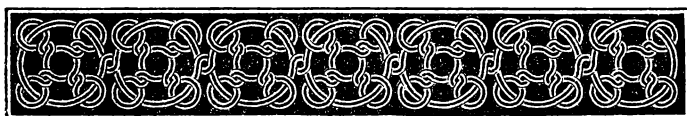
აგერ უეცრად რალაცამ ჰაერში გაიკრიალა,
თურმე მან თოფი თავისი შეაგდო, შეატრიალა,
მერე ლამაზად ხან მარცხნივ, ხან მარჯვნივ გადმოწვე-
ბოდა,

ხან ცხენიღამა ჰხტებოდა, ხან ზედვე შეჰფრინდებოდა.
შეენოდა იგი ჭაბუკი ცხენზედა ეით ალფა რგული,
მაგრამ მე მის მჭერეტელს ნაღვლით ამერია სული, გუ-
ლი...

ვსთქვი, თუ ვისთვის შენ კისკასობ, ვისთვის იჩენ სიმარ-
დესა?

შენი რაა, რომ ამშვენებ შენს დამღუპველს ოსმალებსა?
შენს სიმარდეს, სიჩაუქეს ქართლი შენი არ დაჰყურებს,
მეფე შენი თავის ქებით ჭაბუკს გულს არ გიხალისებს!...

აბნელდა სული, გარშამოც ბნელა,
სიცივე მკეიდრობს ეხლა ჩემ გულში;
აღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
არც სიძულვილში, არც სიყვარულში.

დიდხანს ვებრძოდი სიმდაბლეს, მტრობას
და გავიმაგრე ჰაბუკი მკლავი,
ბევრჯერ მამარცხებს, მაგრამ არვის წინ
არ მომიხრია ამაყი თავი.

ვისაც ვებრძოდი, ბრძოლად არ ჰღირდნენ,
გვიან შევიტყე ეს ცდომილება;
ეხლა მათ საზიზღ, დაბალ მტრობაზედ
არც მეცინება, არც მეტირება.

დაბნელდა სული, გარშამოც ბნელა,
სიცივე მკეიდრობს ეხლა ჩემ გულში;
აღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
არც სიძულვილში, არც სიყვარულში!

* * *

მკ, სად არიან, სიკბუკევე, სიტკბონი შენ-
ნი?
სად არს აღმტაცის სიყვარულის
ტანჯეა, სამოთხე?
განძრცენილვარ გრძნობით, უღროლდა მეკვეთენ
ფრთენნი,
გაზაფხულია, მე კი ედგევარ ვით უფოთლოდ ხე.

* *

აღმესპნენ იგი საოცარნი ყრმობის სიზმარნი,
გულმა დაჰკარგა იმ სიზმრების სარწმუნოება...
თვალ-წინ მიყრია უკეთესნი ყვავილნი მკენარნი,
მომიკვდა ვეფ ქვეშ მაცხოვარი თვით სასოება.

* * *

ქვეამ მოჰკვეთა ფრთა ჩემ ჰაბუკ დღის ლალსა გრძნო-
ცივად დაარქვა „ფუჭი ალი“ ღვთიურ ტრფობასა. [ბასა,
მან დამინგრია წმინდა გრძნობის წმინდა ტაძარი,
ვთი მას, ვინცა ჰაბუკობას ჰაბუკ არ არი?!...]

*
* *

ახსოვს, ტურფავ, ჩვენს ღიღ ბაღში
მე და შენ რომ ერთად ვერბოდით?
ნეტა იმ დროს!... სიყვარულის
მეტს არაფერს ჩვენ არ ვგრძნობდით!...

შენ მოსწყვეტე ქორთა ვარდი,
გადმომიგდე საყვარელსა
და მითხარი: „ჩემო გიჟო!
ჩემ სახსოვრად გქონდეს ესა!“

ან შენ მაშინ რა იცოდო,
ან შენმ გიჟმა რა იცოდა,
რომ იმ ვარდზე აღრე შენი
სიყვარული დასჰყენბოდა!...

გახსოვს, ტურფავ, იმავე ბაღში
აყრდობდი ჩემს მხარზე თავსა,

შენ ჩემს სუნთქვას ჰგუშავობდი
და მე შენსა წრფელ სუნთქვასა;

დაგყურებდი, ველარ გაეძელ,
ლოყით კოცნა მე მოგპარე;
შენ შეპკრთი და ლამაზ თითით
ლიმილით დამემუქარე.

ან შენ მაშინ რა იცოდი,
ან შენმ გიჟმა რა იცოდა,
რომ ის კოცნა ბოლოს გესლად
შენის გმობით შემეცვლოდა.

* *

 სულდგმულო ცხოვრება
ცის ნიჰად ნუ გგონია,
იგი მიწის ყოფილა,
რასაც ბოლო ჰქონია!

* *

ცხოვრებას აცისკროვნებს
სული საქმით მეტყველი
და ის უბოლო არის,
ვით სულის შთამბერველი.

* *

ნეტა ეინც კარგის საქმით
აღნიშნავს თავის ღროსა!
ის აქვე ეწაფება
უკვდავების წყაროსა!...

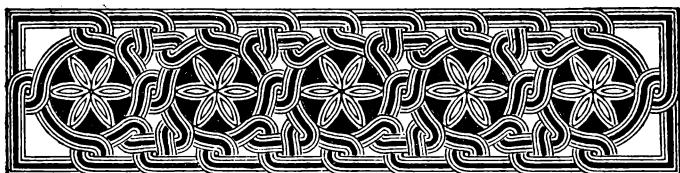
თ. ნიკოლოზ ბატაშვილს ედ

ცუდად ხომ მაინც აბ ნაივლის ეს განწარული სულის კვეთება,
და გზა უკალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება

ნ. ბარათაშვილი

ლარა გვეყვება!... უღმრთო იყო შენი სიკვდილი!
ვინ უწყს, რადენი საუნჯენი დავმარხეთ ჩვენა,
ვგ მტკიცე გული, სიყვარულის სხივ-ქვეშ გაშლილი,
რაოდენ გრძნობით, ჯერ უთქმელით ჩვენ ჩაგვესვენა?
ვინ იცის, თანა რაოდენი წარიღე ფიქრნი?
მათ მნიშვნელობა დაგვეკარგა ჩვენ საუკუნოდ...
რაოდენ იმედთ და ნუგეშთა კოკრად ყვაეილნი
ჩასტკნენ შენს გულში განუშლელად ეგრე უღბოოდ?
არა დედ-მამა,—მამ სიკვდილით დაობლდა ერი!...
ვისლა მივანდოთ ჩვენი გრძნობა, ტანჯვა და ღხენა?
მადრამ, პოეტო საყვარელო, ხარ ბედნიერი,
რომ შენი ლექსი სიკვდილითაც არა გკლავს შენა.

* * *

აი!... მას, ვისაც ეძლეოდა მსხვერპლად
ჩემს თავს, სიცოცხლეს გრძნობას, სურვილ-
ის აღარ ჰყვავის ამა ბნელ ქვეყნად, [სა,
ეხლა ის არის მცხოვრები ცისა!...

გამიქრა ბედის ჩემის ეარსკვლევი,
კვლავ დამიოხლდა ობოლი თავი,
წამერთო ყველა, და ნუგეზად დღეს
მარტოლა ცრემლნი მე დამუთენიეს.

მტკვრის ზიზას

(ლ. მაღალაშვილს)

ველავ ჩემ წინ მტკვარი მოზრბის ქუხილით,
ამ ქუხილში ეცნობ მშობლიურს გრგვინ-
კელავ ჩემი გული იმავ წუხილით [ვას,
შეჰკენესს მღვრიე ზვირთთ მღვრითა დენას.

*
* *

კელავ განიღვიძეს ჩვეულთა ფიქრთა
და აღმეშალა დიდის ხნის წყლული...
შეეკენეს, შეესტირი მე ამა ზვირთთა,
თითქო მათ შთანთქეს ჩვენი წარსული.

*
* *

წაგშლიან კვალნი, დროო ნეტარო!
მტვრად აღუგვიხარ საუკუნესა,
მისმინე აჯა, მისმინე, მტკვარო,
იმ დროთ გარდაეც ეს ჩემი კვნესა!

რამდენიმე სურათი
ანუ
ეპიზოდი უჩადას ცხოვრებიდან
პოემა

„მიეც გლახაკთა საჭურჭლე, ათავისუფლე მონები,
მიღწვიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეგონები“.

პოთა მუსთეფა.

ამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი
მწუხრის ზეწარი გადაეფარა,—
და მთვარის შუქზედ მთებისა ჩრდილი
ალაზნის ევლზედ წამოიხარა.
ლამის გუშაგი, მუდამ მკმუნავი
მთვარე მეფურად მძლავრად ეიღოდა,
მთებისა ყინვით ნაკვეთი თავი
იმის სხივებთან მუსაიფობდა.

შორნი მნათობნი მოკამკამენი
 იმ მწუხარს ღამეს მზიარულობდნენ,
 მღუმარს ქვეყანას, ვით საყვარელნი,
 სხივებს ესროდნენ, ზედ დაჰხაროდნენ.
 და იმ მნათობთა სხივის ალერსით
 ევლს მშვენიერსა ჩასძინებოდა,
 მხოლოდ ნიავე მთისა მოლხენით
 ტყეში ფოთლებთან ლაზღანდარობდა,
 და ალაზანი შეუპოვარი
 ჰჩიოდა, თითქო კაცს ემღუროდა,
 მის ბუტბუტს მარტო მთაი მღუმარი
 დაფიქრებული ყურს მიუპყრობდა.
 ყველას ეძინა, ღლით ჰფეთქავს რაცა,
 თითქო დაღლილა მიწაც და ცაცა!...
 მხოლოდ კი ერთგან ურემი მძიმე
 მიჰრიალებდა, გზას ალვიძებდა,
 და ნალელიანად მასზედ მეურმე
 მწუხარს სიმღერას დაღუღუნებდა.
 ღუღუნი იგი ჩამრჩენია გულს,
 მწუხარე არის ვით გლოვის ზარი,
 მაგრამ თუ ნალეელს მოჰბერს დაჩაგრულს,
 უკუ-ჰყრის კიდეც ვით ღრუბელს ქარი.

მიდის ურემი და უეცრად
 ვილაცამ ტყილამ ასკუბა ცხენი,
 მოვარდა იგი ურემს მედგრად,
 მკმუნვარე სახის ამაყად მჩენი.

— ვერ მიმასწავლებ კული-გორის გზას?
ჰკითხა თამამად მან მეურმესა.

— რატომ ვერ, ძამო! აგერ აიმ მთას
მარჯენიე აუხვევ და გახვალ ხვესა,
ერთი საურმე გზა დაგიხედება;
იმ გზას დაადგე, წადი,—და როცა
ცხვირ-წამოწვდილი მთა შეგეყრება,
ის მთა იქნება კული-გორაცა.
იქ რა გინდა შენ? ჰკითხა მან ბოლოს,
როს გაათავა გზისა სწავლება:

— იქ საფრთხე რამე არ დაგემაართოს,
ბლაჭიაშვილი იქ იმყოფება.
მე როგორც ეხედავ, შენც კი გაქვს მკლავი,
ბევრს შენს ტოლს ბიჭს არ დაუვარდები,
მაგრამ მაინც თუ გებრალვის თავი,
ბლაჭიაშვილს ნუ დაენახვები,
ნურც დაანახვებ შენს ქურანს ცხენსა,
თორემ ის ბიჭი განანებს ბევრსა!
მალია, როგორც ხირიმის ტყვია,
და ტყვიასავეთ დაუნდობელი;
თუ სისხლი ჰმართებს, ისა სჯობია,
შეარჩინო და აიღო ხელი.

— შენ ფიქრი ნუ გაქვს!... მეც იმას ვეძებ,
მეც მისებრ, ძამო, მილრინაეს გული;
როგორც ის ცხოვრობს, ისე ვიცხოვრებ,
ამ დღიდან თაეზედ ხელ-აღებულო!

და, რა სთქვა ესა, მოხდენით ცხენი
 მოსხლიტა უცებ ლაზათიანმა;
 გაფრინდა ცხენიც ვით შავარდენი,
 და მის ფეხის ხმას ხმა მოჰსცა მთამა.

თითქო შენატრდა იმას მეურმე,
 „ახ, ნეტავი შენ!“ — წაიღულუნა
 და, გაიქნია რა თავი მერმე,
 შურით ხარს შოლტი გაუტყლაშუნა
 და მერმე ისევ უფრო მწუხარედ
 თვისი სიმღერა დაიღულუნა.

კუდი-გორასთან ერთი ტყე არი,—
 უწინ ყაჩაღის იყო საფარი,—
 საშიში, ბნელი, გულ-დახურული,
 შეუვალი და წამობურული.
 იქა ჰცხოვრებდა ბლაჭიაშვილი,
 კაკო, ყაჩაღად გამოვარდნილი.

მთვარე ჩასული იყო დიდ-ხნისა,
 როცა იმ ტყეში, ერთ ხის ძირასა,
 ფრთხილად ეძინა ბლაჭიაშვილსა,
 ბედისგან მწარედ განაწირალსა.
 მის შორი-ახლო ლამაზი ცხენი
 კაზმ-მოუხდელი სძოვდა ბალახსა,
 და მას ფოთოლნიც მოშრიალენი
 ხშირად უფრთხოვდნენ მოსვენებასა.
 უეცრად შეჰკრთა, აცქივტა ყურნი,
 თავი აიღო და გაიხედა;

მერე ტრიალით იწყო ფრუტუნი
 და ერთს ალაგსა ზედ დააქქერდა;
 დიდ-ხანს უცქერდა და, რა მოესმა
 თავისის მოძმის ცხენის ფეხის ხმა,
 ეერ მოითმინა, დაიხეიზინა
 და პატრონს ძილი დააფრთხოვინა.
 წამოხტა კაკო ლომივით ზეზე,
 თოფი მოზიდა და შეაყენა
 და, რა იხილა მხედარი ველზე,
 შეჰკივლა: „მითხარ, ეინა ხარ შენა?
 რისთვის მოსულობარ, — მოყვრად, თუ მტრადა?“

მხედარი

— მოყვრად, გულ-ფიცხო, იყავ მშვიდადა.

კაკო

— თუ მოყვარე ხარ, მაშ გამარჯობა!
 კეთილი იყოს ჩემი გაცნობა.

მხედარი

— ამინ!... შენ არ ხარ ბლაქიაშვილი?

კაკო

— დიად! გახლავარ!... რა გნებაეს შენა?

მხედარი

— შენთან სიცოცხლე, შენთან სიკვდილი,
 შენთან ყოფნა და შენთან ღარჩენა.

კატა

— მომწონს. ეგ სიტყვა... შენც მომეწონე
და ამისთვისაც გენდობი შენა.

მხედარი

— გულს გული იცნობს და ღონეს—ღონე,
მენდე, გაგიყო ჭირი და ლხენა.

კატა

— ხოშ-გელდი, ძამო!... მე ვარ მდიდარი,
ამ ტყეში მარტო მე მაქვს მეფობა;
გაშლითა არის ჩემი სახლ-კარი,
და ევრას მაკლებს აქამდინ მტრობა.
ყოველ ხის ძირას ჩემი სახლია,
სადც მილამდება, იქ მითენდება;
თუმცა ბევრი რამ მე აქ მაკლია,
მაგრამ აქ ჭირიც მიაღვილდება...
უსახლ-კარობა, შიში, შიმშილი,
მარტოკა გდება მხეცივით ტყეში,
ყურდღელსავეითა ფხიზელი ძილი
და იარაღი დღე და ღამ ხელში,—
მართალია, ძმავ, კაცს მოსწყინდება
ძუნწი ცხოვრება ეს დასაღონი,
მაგრამ იქ ყველა გვიაღვილდება,
სადაც ჩვენვე ვართ ჩვენი ბატონი!...
მე თანა მყვანან რკინისა ძმები,

ჩემი სიათა, დამბაჩა, ხმალი...
 არც მიმტყუნებენ, არც ვემტყუნები,
 მინამ მაქვს მკლავი თავისუფალი.
 ეს ცხენიც, ძამო, ჩემთან შეზდილა,
 მოუდრეკია როგორც რომ ჟინი;
 ჩემთან საფრთხეში ბევრჯელ ყოფილა,
 გამოუვლია ჭირი და ლხინი.
 ამათ მივანდე ჩემი ცხოვრება!
 არ აიყრიან გულსა ჩემზედა,
 და კაკოც ისე არ გაძუნწდება,
 რომ არ დააკდეს ერთგულებს ზედა.
 ჩემი სიმდიდრე აი ეს არი!...
 ჩემს სამეფოში არ არის გმობა,
 თუმცა ორგულთან ვარ დაუნდობარი,
 მაგრამ ერთგულთან მეც ვიცი ძმობა.
 ჩამოხედ, ბინას გაჩვენებ, წამო!
 ღარიბულადა მე დაგიხედები,
 და ნუ დამძრახე ყაჩაღსა, ძამო,
 თუ მასპინძლად ვერ მოგეწონები.

მხედარი მყისვე გადმოხტა მარდად
 და წამოჰყარა ალვირი ცხენსა;
 ჩამოუჭიმა ყურები მაგრად
 და თვალზედ მზრუნველს უსვამდა ხელსა.
 მოჰხსნა ნაბადი, ჩაკრული უკან,
 ზურჯინიც საესე გადმოიღო მან,
 მერე გადაჰკრა ხელი გაეზედ

და მყის გაიგდო ცხენი ბალახზედ,
 შემდეგ მოვიდა იგი სტუმარი,
 კაკოს პირდაპირ დადგა მღუმარი.
 მათ ერთმანეთი თვალით გაზომეს,
 და მოეწონნენ ორნიც ერთმანეთს.
 მივიდნენ წყნარად და ხის ძირს დასხდნენ,
 მღუმარედ იყვნენ ორნიც დიდხანად,
 ერთმანეთს თითქო კიდეც შინჯაედნენ,
 ბოლოს კი კაკომ უთხრა თამამად:

— „ვიცი მე, ძამო, არ გამიწყრები,
 და არ დამძრახავ მეტ კითხვისთვინა:
 მითხარ, საიღამ გემცნაურები?
 ჩემთან მოსვლა რამ გაგაბედვინა?“

მხედარი

— შენი გაცნობა არ არის ძნელი,
 ამაზედ რაღა ეილაპარაკო,
 შორს გაეარდნილა შენი სახელი,
 ბაშემაც კი იცის, ვინ არის „კაკო“!
 შენზედ მოუბნობს კაცი და ქალი,
 ვისაც ენა აქვს, შენ ყველა გაქვებს;
 შენი ამბავი, ეხლა მართალი,
 ზღაპრად მიუვა ჩვენს შვილი-შვილებს.
 შენზედ ამბობენ, რომ ხარ მამაცი,
 გამოჰქცევიხარ უსამართლობას,
 ამბობენ, თურმე გიყვარს გლეხ-კაცი,

ბარაქალა მაგ გულ-კეთილობას...
 რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს,
 ვგ ვერაფერი სიყვარულია,
 სიტყვა ის არის, კაცს ის უყვარდეს,
 ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია!
 მარტო არსენას, თუ გახსოვს შენა,
 გლახ-კაცი როგორც ძმა ჰყვარებია,
 გლახ-კაცის ბედი, ჭირი და ღონა,
 შეილსავეთ კალთით უტარებია.
 აბა, კაციცა ისა ყოფილა
 და ქუდიც იმას, ძმავ, ჰხურებია!
 ნეტავ იმ დედას, ვისგანც გაზდილა
 და ვისაც ძუძუ უწოვებია!...
 მისებრი შეილი ბევრიც ინატროს,
 ეხლანდელ დედამ ველარ გაზარდოს...

ჯერ არ მენახე, მაგრამ გიცნობდი,
 შენი ცხოვრება მენატრებოდა;
 შენთან წამოსვლას ბევრჯელ ვფიქრობდი,
 მაგრამ სახლ-კარი მენანებოდა,
 ბოლოს კი, ძამო, გამიწყრა ღმერთი,
 დამიტრიალდა უკულმა ბედი!...
 ყური მომიგდე, გეტყვი ყველაფერს,
 რაც გადამკიდა მწუხარებაში,
 და როგორც, ერთ ღროს ბედის მადლიერს,
 გზა დამიხლართა ბედის-წერამა!

მაშინ თორმეტის წლისა ვიყავი,
 როცა ბატონმა სახლს მომაშორა.
 წამსვე ძროხაზე მე მიკრეს თავი,
 ჩემს სახლ-კარიდგან გამაგდეს შორა.
 ჯერ კი დაელონდი, დაჩაგრდა გული,
 ყოფნა უმჯობლოდ მეძნელებოდა...
 სხვები ჰლხინობდნენ, და მე კი ლული
 ცრემლისა თვალზედ არა მშრებოდა.
 პატარა ჩემი ამხანაგები,
 ჩემ გულ-ჩივილობას იქ დასცინოდნენ,
 დაეწყებოდათ თავის დარდები,
 როცა ისინიც ჩემებრ სტიროდნენ!...
 მეც კი მრცხვენოდა ჩემის ცრემლისა, —
 ჩემს ამხანაგებს გავექცევოდი,
 მიუუჯდებოდი ერთ ბუჩქის ძირსა
 და იქ მარტოკა დიდხანს ვტიროდი.
 მაგრამ ღრუბელმა გადაიარა,
 თან გადიტანა ჩემი ნალევლი;
 პატარა გულმა გამოიღარა
 და შეუბრუნა ნალველსა ხელი.
 ჩემს ყოფას მალე შევეჩვიე მე,
 კიდევ ვლხინობდი, კიდევ ვმღეროდი;
 ჩემს სახლ-კარზედა არც დღე, არც ღამე
 აღარ ვფიქრობდი, არ ელონდებოდი.
 ძამო! რა ტყბილად, რა უდარდელად
 ჩემი ღლები იქ მიდიოდნენ!...

არა რა მქონდა იქ საფიქრელად,
 ჩემი მოძმენი არ მაძალებდნენ.
 ძროხას ვუვლიდით ჩვენ ერთგულადა,
 გავიზიარეთ ყველამა საქმე,
 და რიგ-რიგადა ყველა ძმურადა
 ეყარაულობდით ძროხასა ღამე.
 რაკი მთას იქით შუე დაწვებოდა
 და გაეკვროდა ვარსკვლავი ცასა,
 გაშლილი ძროხა მოგროვდებოდა,
 და დაეიწყებდით ყველანი თელასა.
 და დაეაბამდით რაკი ძროხასა,
 ტყის პირს ერთს დიდ ცეცხლს გავაჩალებდით
 და მოვიტანდით ჩვენ ჩვენს საგზალსა,
 ცეცხლსა გარშამო მოვუხსნდებოდით.
 ჩვენი ხუმრობა, მღერა, სიცილი,
 ხეზედა მძინარ ფრინველს აფრთხოვდა;
 მოგვეერეოდა თუ მერე ძილი,
 ერთი ჩვენგანი ზღაპარს იტყოდა.

რაკი ტრედის-ფრად ცა ინათებდა
 და შორს ცისკარი კამკამს იწყობდა,
 მეძროხე ვინმე დაგვიძახებდა
 და დილის ტკბილსა ძილს დაგვიფრთხოვდა.
 ავიშლებოდით და ჩვენის ხმეთა,
 მკედარი მთა, ბარი გაცოცხლდებოდა;
 და თავის ძროხას ყველა ზღაზენითა
 ასაშვებლად მიესევოდა.

ზოგი აქ მიდის თეკა-მოსხმული
 და მიიფშენეტაეს ზარმაცად თეალსა,
 სხვა იქ მიიმდერს დაღონებული
 და ერეკება თავის ძროხასა;
 და ერთს წუთს უკან ძროხა ბღაეილით
 გაიშლებოდა ფართო მინდორზედ!
 და ჩვენ კი ხტომით, მღერით, ძახილით
 მოვეგროვდებოდით მთის ცივ წყაროზედ,
 პირს დავებანდით, ძილს დავიფრთხოვდით,
 მთის წყაროს წყლითა გავვრილდებოდით;
 ეხტოდით, ვიძახდით, ელაზღანდარობდით,
 და ზეზეურად დაენაყრდებოდით;
 მერმე ემართავდით თამაშობასა,
 ხან ქეას ვისროდით, ხან ბურთსა მაღლა;
 და შუადღისა გოლვისა ქამსა
 ჩამოვრეკავდით ძროხასა დაბლა,
 ალაზანშია ეყრიდით ძროხასა,
 თან ჩავევებოდით უკანაც ჩვენა.
 ბევრიც სხვა ახსოვს ჩემ ბიჭობასა,
 მაგრამ სად არის ახლა ის ღზენა?!....
 საღამოს ქამზედ ისევ იმ რიგად
 ცეცხლსა ანთებულის მოვუსხდებოდით
 და ისევ ზღაპრს გლგებურს მორიგად
 თითოთსა მაინც ყველა ვიტყვოდით.

ის ზღაპრები მე გულს მიღონებდნენ
 და აქამდინა დამრჩნენ ხსოვნაში,

ძველებურს ღროსა შემაყვარებდნენ
 იმ ჩემ მხიარულ ყმაწვილობაში.
 ეჰ, მარტო ერთი იმ ზღაპრებისა
 ღვიძლ ღედასავით მე შემეთვისა!
 ის მე ბევრს რასმე გულს ჩამძახებდა,
 ხან მომალბენდა, ხან მალონებდა.
 არსენა ჩვენი, ის მხნე არსენა,
 ჩვენამდინ, ძამო, ზღაპრად მოსული,
 ის იყო ჩემი ჯაფრი და ლხენა,
 ის იყო ჩემი გული და სული.

ეგრედ გონება ხალისიანი
 არსენას ამბით მე მეზღებოდა;
 მიყვარდა მე ის კეთილ-დღიანი
 და არსენობა მენატრებოდა.
 ეგრედ მინდორზედ, ძამო, ვყვავოდი
 ჩემს ბიჭობაში შეუპოვარი,
 ჩემს სახლ-კარზედა არა ედარდობდი,
 შინაურობის არ მქონდა ჯაფრი!
 მე ჯერედ ვიყავ პაწაწკინტელა
 და მადლიერი ჩემ კეთილ ღლისა
 და მე მეგონა, რომ ჩემებრ ყველა
 მადლიერია თავის ბედისა.

მე მამა მყვანდა მხნე კაცო მარჯვე,
 დაუღლეელი და ბეჯითი გამრჯვე;
 თუმცა ხელ-მარტო ის ცოდვილობდა,
 ჩვენ კაცებშია ბევრი არ სჯობდა.

იმ დალოცვილსა ვერვინ ასწრობდა
 ვერც ხენას, ვერც თევას და ვერცა მკასა;
 ღმერთიცა მართლა უხეად სწყალობდა
 და წყალობითა უესებდა სახლსა.

ეგრე იქმნება მუდამ, მეგონა,
 მაღლიერად და უნადელოდ მამა,
 მაგრამ კი ბოლოს ის დააღონა,
 მწარედ უმტყუნა ბედის-წერამა...
 შენც, ძამო, ვიცი გაგიგონია,
 ყმის ბედი რა რიგ სწრაფად იცვლება!
 თუ ყმასა გუშინ ბედი ჰქონია,
 არ იჯერებს, რომ დღესაც ექმნება.
 ჩვენი წადილი, ჩვენი იმედი
 ყოველთვის, ძამო, არის საფრთხეში,
 გლეხ-კაცის და ყმის ლიტონი ბედი
 ვერა, ვერ გასძლებს ბატონის ხელში...

დრო გადიოდა და თან მიჰქონდა
 მამი ჩემისა უბედურობა,
 მამა თან-და-თან მიბერდებოდა,
 ბოლოს წაერთო საწყალს მხნეობა!...
 თუმცა კი შერჩა წადილი ძველი,
 შრომის სურვილი იმ უბედურსა,
 მაგრამ არც ღონე და აღარც წელი
 აღარ მოსდევდა დრო გარდასრულსა.
 საბრალო მამა ჰხედავდა ცხადად,
 რომ რამდენადაც ღონე აკლდება,

ოჯახი უკან მიდის იმდენად
და სახლ-კარიცა სულ ელუპება.
იმ სიბერესთან იმ უბედურსა
ერთი სხვა ჭირიც ზედ გამოება
და შეეყარა საწყალს, უძლურსა
გამუდმებული ციებ-ცხელება.
ეგრეა, ძამო, კაცისა ბედი
ის უკუღმართი, უღმრთო წამწყმედი,
თუ ერთხელ ღერძი გაღებრუნდება,
სულ უკუღმართად დატრიალდება!

მაშინ შევიქენ მეც ოცის წლისა...
კვენხით არ ვიტყვი, ბევრ ჩემ ტოლს ეჯობდი;
კარგად შემეძლო მოეღა სახლისა,
თუ გულს-მოდგინედ მივეშველოდი.
მაგრამ მე კიდევ ბატონსა ვყვანდი,
შინ არ მითხოვდა, არ მეშვებოდა,
მე იქ სხვისთვისა ჩემს თავს ელუპავდი,
შინ კი ოჯახი მელუპებოდა.

ერთხელ გამხდარი, გაყვითლებული,
ილაჯ-ნაწყვეტი სწეულებითა
საწყალი მამა მოხუცებული
იახლა ბატონს თხოვნით, ხევწითა.

მხეცი რამ იყო ბატონი ჩვენი,
ერთი აჯამი, გულ-ქვა, რეგვენი,
იმას კაცებრი გული არ ჰქონდა,
რომ მამა-ჩემი შეჰბრალებოდა.

რა გავაგრძელო, თავადის-შვილი
 კარგი რა არის, ავი რა იყოს?!
 და მამა-ჩემი გულ-მოწყვეტილი
 იახლა ამ გვარს უხამსა ბატონს.

— შენი ჭირიმე, — უთხრა, — ბატონო,
 სახლს ვერ გავუვებ მე მარტო-ხელი...
 დამითმე შვილი... არ დამაღონო,
 არ დამიღუპო ოჯახი ძველი.

ბატონი

— რაო, რას ბოდავ?

მამა

— შენს სადღეგრძელოდ
 ოღონდ ზაქარა შინ დაითხოვე,
 რომ უკან წასულს ოჯახს ეუშველოთ,
 და მერე თუნდა ჩიტის რძე გეთხოვე.
 კულოხს, კოდის-პურს, გადასახადსა
 ერთი-ორადა მოგართმევთ შენა,
 თუ დავაყენებთ ფეხზედ ოჯახსა,
 არ გავეკცევით სამსახურს ჩვენა.

ბატონი

— ეგ რომ არ იყოს, გავეკცევოდი
 შენ ჩემს სამსახურს ჩემს ბძანებასა?...
 ქოთაკო!... ნუ თუ მაგას ჰფიქრობდი,
 რომ მიბედავდი ემაგის თქმასა?

მამა

— არა მქონია მაგის ფიქრი მე,
 შენი რისხეაცა არ გამიწყდება...
 მაგრამ მიბძანე, შენი ჭირიმე,
 რით გემსახურო, რაც არ მექმნება?
 ღმერთი ხომ ჰხედავს, მე დავსწულდი,
 ღონე, ილაჯი გამიწყდა სრულებ...
 მარტო ევრას ვიქმ, მთლად დავუძლურდი,
 თორემ ჩემს შეილზედ არ შეგაწუხებ.
 მინამ შემეძლო, სახლს ეინახავდი,
 არც ღონე მშურდა და არცა ძალა,
 დღე და ღამ ოფლსა მე ვიწურავდი,
 მაგრამ ეხლა დრო გამომეცვალა.
 აწ არაქათი გამიწყდა სრულად,
 უდროდ დავბერდი, ჯანი წამერთო,
 ევლარა ეუელი ოჯახს ერთგულად,
 თუმცა კი მინდა, ხომ ჰხედავ, ღმერთო!...
 ოჯახი ეხლა მელუპება მე,
 კაი ოჯახი, კაი სახლ-კარი!...
 ნუ! ნუ დალუპავ, შენი კენესამე,
 მინამ პატრონი ცოცხალი არი.
 სიყრმით ჩამიკლავს მამულში თავი,
 მანდ დამიღლია ძარღვი და მკლავი,
 გამომირზდია ჩემის ოფლითა,
 ვაი-ვაგლახით, წვით და დაგვითა.
 მძიმე უღელი მე მიწევია
 ჩემის სახლ-კარის და ოჯახისთვის,

ამდენი ჯაფა გამიწევია
 ნუ თუ, ბატონო, ამ შაეის დღისთვის,
 რომ უდროოდ დროდ ადრე და მალე
 მევე დავმარხო ჩემი გაზრდილი?...
 ნუ იქ მაგასა, შენ გენაცვალე,
 ნუ მიზამ მაგას, დამითმე შეილი!

ბატონო

მერე მე ძროხა ვის ჩავაბარო?
 სადღა ვიშოვნი კარგ მეძროხესა?
 ვერა, ვერ მოგცე შენი ზაქარო,
 თუნდ სულ დაგენტქას ოჯახი დღესა!
 ვერ უყურებთ ამ ქოფაკს, ჩერჩეტას!
 მირჩევს, ჩემიო გერჩიენოს შენსას...
 არა, „ერთი მაქვს სჯობს ათასს მქონდეს“...

მამა

— მე ჩემი მომეც, შენ შენი გქონდეს
 და შენს სახელსა მტლად დავედები.

ბატონო

— გამეცა, ვირო, ნუ მეღრიჯები!

მამა

— რომ გაგეცალო, ვისღა მიემართო,
 ვინ მომაშველებს ხელს დალუპვილსა!
 მარტომ ოჯახი როგორ მოემართო,
 თუ არ დამითმოზ, ბატონო, შეილსა?

რა ვუყო, რა ექნა, რა მეშველება,
მიბძანე, შენი კენესამე, შენი?

ბატონი

— თუნდ სულიც გაგძერეს, არ მენადვლება,
თავში ქვა იეც და ისა ჰქენი.

მამა

— შე დალოცვილო, ქვა ვიცე თავში,—
რა პასუხია, როგორ იქმნება!...
ჩვენც ვურევივართ კაცებში, ხალხში,
ქამა-სმა გვინდა, გვინდა ცხოვრება...

ბატონი

— სუ!... შე ქოფაკო!... გაიკმიდე ხმა!...
ხმა... კრინტი მეთქი!... ძაღლო, თორემა
მე არ მიეხედავ მაგ შენს სიბერეს
და უკან ჩაგჩრი ჯოხით მაგ სიტყვებს...

მამა

— როგორ თუ ჩამჩრი!... კაცს შიმშილით მკლავე,
ცოცხალსა მმარხავ, ოჯახს მიღუპავ,
ბებერ კაცს ლუკმა პური უწყდება,
შვილსა შიმშილით მამა უკვდება,
შვილს შეუძლიან მამის დარჩენა,—
და ამის ნებას არ აძლევ შენა!...
მე ჩემს ღვიძლ შვილსა აღარ მანებებ,
რომ შემინახოს სიბერის ღროსა,

მართალს სიტყვასაც არ მათქმევინებ,
ფუ, შენს სამართალს, შენს სამსჯავროსა“!...

ეს იყო, ძამო!... ამ სიტყვებმა ჰქმნეს
შვილის და მამის უღმრთოდ წახდენა...
შენ მეტყვი, რომ არ უნდა ეთქვა ეს,
მაგრამ რა ექმნა, აბა სთქვი შენა?

ეხვეწებოდა განა ცოტასა
იმ სულ წაწყმედილს საწყალი მამა!...
მაგრამ როგორც ციეს რკინას და ქვასა,
ვერ დაუღბო, ვერ, გული ხეწნამა.
ისც კაცი იყო... ვერ მოუთმინა
იმედ გაწყვეტილ, მოკლულმა გულმა,
და, რაც შიგ ჰქონდა, სულ ათქმევინა,
უსამართლობამ წრიდამ გასულმა.

ჩიბუხის ტარით მამა ჩემს მტრულად
ეცა ურჯულო ბატონი ჩვენი..
უნდა კი გითხრა, რომ მამა სრულად
არ გაღახულა თავისი დღენი.
სირცხვილმა გული გადმოუბრუნა...
თუმც აღარ ჰქონდა მკლავებში ღონე,
მაინც კი ხელი შემოუბრუნა.
როგორ თუ ხელი მომიბრუნაო,
„ბიჭო, როზგები, ბიჭო, როზგები!“
და მამა ჩემსა მოხუცსა, ძამო,
წამოეჭიდნენ მისივე მოძმები!!!
როზგით მიცემეს მამა სწეული,

მამა მოხუცი, პატივს ჩეუელი...
 იმისი კენესა და მწუხარება
 გულს მიკლავს ხოლმე რო მაგონდება.
 არც უღონობამ, არც სიგამხდრემა,
 არც სიბერემა, არც თეთრმა წვერმა,
 არც კაცის და არც ღეთის სამართალმა
 არ მიპატივეს ბებერი მამა!...
 მაშინ იქ ეიდექ მე საცოდავი...

გულ-ამომჯდარმა წაიღულუნა,
 მერმე მწუხარემ მწუხარე თავი
 ამოიკენესა და ძირს ჩაღუნა.
 წამოხტა კაკო განრისხებული,
 მას აერია სული და გული
 და შეუტია მწყრალად ზაქროსა:

— შენ იქ იდექი, ამბობ, იმ ღროსა
 და იქამდინა მიუშვი მტვერი,
 რომ აცემინე მამა ბებერი?!
 მითხარ, დედალო, რას აკეთებდი,
 რას გეუბნოდა გული იმ ღროსა?
 იქ რომ მდგარეყავ, ჩაგაძაღლებდი
 ჯერ შენ და მერე იმ შენს ბატონსა...
 რას უყურებდი? ნუ თუ სეირსა,—
 როგორ სწუწწნიდნენ მამა შენს სისხლსა!...
 ფუ, შენს ნამუსსა, მამაშვილობას,
 ფუ, შენს სახელსა, შენს ვაჟკაცობას!...
 მამას გიკლავდნენ, არ იღებდი ხმას...

შენ იქ იდექი, გულით იძუნწე! —
 რა ოხრობასა აქნედი მაგ ხმალს,
 რომ ნაჭერ-ნაჭერ ხლმით არ აკუწე
 სულ წაწყმედილი შენი ბატონი!
 ე მაგ შერცხენილ ხლმისა პატრონი
 ჩემთან მოსელასა როგორ ჰბედავდი?
 ნუ მარცხვენ ყაჩაღს, გამეცა, წადი...
 შენ, ძმავე, ყაჩაღად არ ვარგებულობარ.
 შენ დედა-კაცად დაჰბადებულობარ
 ფუ, მაგ კაცობას!

მხედარა

— კაკო, ნუ სწყრები!
 კარგად არ იცნობ ჯერ ხომ ზაქროსა?
 ჩემს ტოლს ბიჭს არც მე დავეუვარდები,
 არც გავექცევი ხმალში კაკოსა.
 ეგრე აღვილად ნუ არცხვენ ჩემს ხმალს
 და იმის პატრონს ნუ მეძახი მხდალს.
 ეგრე ნუ მძრახავ... მომიგდე ყური:
 მიწამ ბატონი ხელითა სცემდა,
 როგორცა ძალლი ხორცსა ვიგლეჯდი...
 „მოჰკალ“ რაღაცა ხმა მაძალებდა,
 მაგრამ როგორღაც თავს ვიმაგრებდი.
 მომეკლა, ვიცი მამას მოჰკლავდნენ,
 მკედარსა, თუ ცოცხალს კბილით შესჰაჰდნენ,
 ამის მიზეზი მე ვიქმნებოდი,—

და არ მომეკლა, უღმრთოდ სტანჯადნენ,
 ეგრე ორ ცეცხლში ვიმყოფებოდი.
 მაშინ კი, როცა წამომიქციეს
 და მოხუცებულს როზგი დამიკრეს,
 თვალთ დამიბნელდა, ამენთო გული,
 მივეარდი თოფსა გამწარებული,
 მხრიდამ გადვიგდე მაშინვე თექა,
 და, რო ყვიროდა: „დაჰკარ, დაჰკარი!“
 მაშინ ჩემ თოფმაც გამოიჭეჭა
 და შეუწვრილა გულის ფიცარი —
 იმ ჩემს ბატონსა, ჩემს დამლუპველსა,
 თავის თავის და სხვის წამწყმენდელსა.

კატო

— შენი გამჩენის ჭირიმე, შენი!
 ბიჭი ყოფილხარ, ხლმისა დამშვენი...
 შენ დაგიკეცხოს შენმა მშობელმა,
 რომ იმის ძუძუ შენ შეგრგებია.
 აი დალოცოს ის ქრისტე ღმერთმა,
 ეისაც შენებრი დაჰბადებია!
 ძამო, გამჩენის შენის ჭირიმე,
 რაც წელან გითხარ ყველა დამითმე.
 ლამის დამადნოს ჩემმა სირცხვილმა
 და კაკომ შენ წინ თავი დაიღოს.

მხედარი

— განა საქები არის, რომ შეიღმა
 თავისი მამის სისხლი აიღოს?

ამას იქმნოდა ყოველი კაცი
 თუნდა მზნალი და თუნდა ვაჟ-კაცი.
 ვით მეტი იყო წელან ძაგება,
 ისე მეტია ეხლა ეგ ქება.
 მაგრამ, ეჰ, კაკო!... მე მაგ სიკედილმა
 გულის ჭრილობა არ გამიმთელა;
 მამის გულისთვის გაწირულ შვილმა,
 მამას ვერაფრით ველარ უშველა.
 მაშინ თავი არ მაგრანდებოდა
 და დაჭერისაც არ მეშინოდა....
 მივეარდი მამას... უსულოდ ეგდო!
 მუხლი მომეჭრა, ცეცხლი მომედო!
 ის საწყალი სულ დაღურჯებული
 ეგდო უძრავად გაშეშებული!...
 ვაიმე, მამა მე მომკლდომიყო,
 როზგ ქვეშა უღმრთოდ, უზიარებლად!...
 მაგრამ ეჰ, ძმაო, რაც იყო, იყო,
 ჯოჯოხეთია მოსაგონებლად.“

და, რა სთქვა ესა, ზაქრო მწუხარედ
 პირ-ქვე დაეცა დაღუმებული;
 დიდხანსა ეგდო ეგრე მღუმარედ
 გულში ვაების ცეცხლ-მოდებული.
 ამ საწყალს შვილზედ კაკოც შეწუხდა,
 ორივ წაიღო ერთმა ნალველმა...
 ამ ორს გულში რა ბაღდამიც დუღდა,
 წარმოიდგინოს თვითონ მკითხველმა.

სტუდენტების სიმღერა

ელამ რომ შეილი გაზარდოს,—
ემაგრე ჩვენისთანაო...

ძმურად გამოსადეგნი ვართ
ყველგან და ყველასთანაო.

ლხინში მოლხინეს მოეუღბნეთ,
ჭირში მოჭირნეს ეუშველით;
ფიქრის, საქმის, შრომის დროსა
ბრძენს არც ჩვენ დაეუფარდებით.

დიდს არ გავექვლივინებით
და მხარს მიესცემთ პატარასა;
მტყუნანს გულ-და-გულ დაეხედებით,
მტლად დავედებით მართალსა.

წინ წასვლაში არ დაეხვეთ,
არ გაეწორავთ უკან შთომილს:

ჩვენც ვაცით, რომ შეველა უნდა
ულონოსა და დაერდომილს.

**

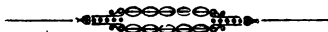
უანგაროდ მივალთ წინა,
მარტო ის გვაქვს გულში ფიქრად,
რომ წინანი უკანასთვის
უნდა იქმნენ გზად და ხილად.

**

მამულისა შეილნი ჩვენც ვართ
და მიტომ ეზრდით ჭაბუკს გულსა,
რომ ყოველგან გამოვადგეთ
ჩვენს საყვარელსა მამულსა.

**

ეგრე გამოსადეგნი ვართ
ყველგან და ყველასთანაო;
თუ დედამ შეილი გაზარდოს,—
ემაგრე ჩვენისთანაო.

1861

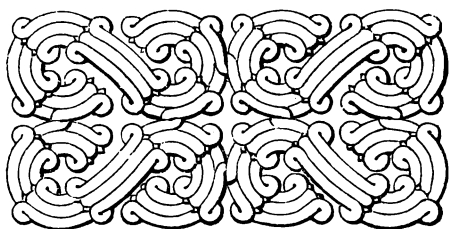
* * *

ას აქედ, რაკი შენდამი ეცან მე სიყვარული,
ჰოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შეება!
შენს ძარღვის ცემას მე ყურს ეუვდებ სულ-
განაბული,
ლამე თენდება ეგრედ ჩემი და დღე ღამდება.

დაჟინებითა ფიქრი ფიქრზედ მოდის, გროვდება,
გრძნობა გრძნობაზედ შეუპოვრად იძერის ჩემს გულში,
და მე არ ეჩივი,—მიხარიან, რომ ეგრედ ჰშრვება
ჩემი ცხოვრება შენსა ფიქრში, შენს სიყვარულში.

მაგრამ, მამულო, ჩემი ტანჯვა მხოლოდ ის არი,
ის არის მხოლოდ საეალალო და სამწუხარო,
რომ შენს მიწაზედ, ამდენ ხალხში კაცი არ არი,
რომ ფიქრი ვანდო, გრძნობა ჩემი განეუზიარო!...

გ ა ზ ა ფ ხ უ ლ ი

ყემ მოისხა ფოთოლი,
აგერ მერცხალიც ჭყივის,
ბაღში ეაზი ობოლი
მეტის ღხენითა სტირის.

აყეაყებულა მდგლო,
აყეაყებულან მთები;
მამულო საყვარელო,
შენ როსლა აყეაყდები?

ემო კალამო, ჩემო კარგო, რად გეინდა ტაში?
რასაც ვმსახურებთ, მას ერთგულად კვლავ ვემსახუ-
როთ,
ჩვენ წმინდა სიტყვა უშიშარად მოვფინოთ ხალხ-
ში
ბოროტთ საკლავად,—მათ სულთ-ხდომის სეირს ეუყუ-
როთ.

თუ კაცმა ვერ სცნო ჩვენი გული, ხომ იცის ღმერთმა,
რომ წმინდა არის განზრახვა და სურვილი ჩვენი:
აგვიყოლია სიყრმიდანვე ჩვენ ქართველის ბედმა
და დაე გვძრახონ,—ჩვენ მის ძებნით დაეღიოთ ღღენი.

ჩემზედ ამბობენ: „ის სიამეც ქართველისას ამბობს,
ჩვენს ცუდს არ ჰმაღაეს,—ეგ ხომ ცხადი სიძულელია!“
ბრეიყენი ამბობენ, კარგი გული კი მაშინვე სცნობს—
ამ სიძულელილში რაოდენიც სიყვარულია!

* * *

(ანდრე შენიესი)

ღვათა მფლობელის ვენეტიკის ზღუდეთა თანა
ღამის ციმციმში უდარდელი გონდოლიერი*)
ნაესა აბრძოლებს კიდის პირ პირ ლაყვარდ
წყალთანა,
რინაღლოს, ტანკრედს, ერმინიას**) ჰმღერს ბედნიერი.

თვისი სიმღერა იმას უყვარს, უფასოდ ჰმღერის,
ზრუნვას და შიშსა განკიცხვისას იგი არა სცნობს,
არცა ღიდებას, არცა სახელს იგი არ ელის
და დამლუპველთა ზვირთთა ზედა მღერით გზას იტკბობს.

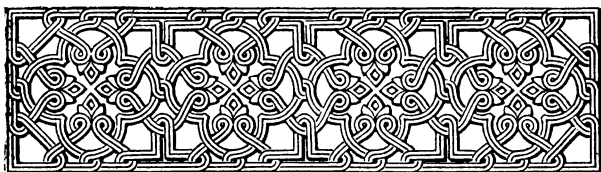
მეც მისებრ ემღერი უანგაროდ, შეუშინებლად,
და ხმანი ჩემგან მოგონილნი მხედრს მიტკბილებენ
ცხოვრების ზღვაზედ, სად გრიგალნი შეუბრალებლად
მშფოთვარე ზვირთთა ზედა ჩემს ნაეს ატრიალებენ....

*) ვენეტიკაში მრავალი ერთ გვარი საჭირაო ნავებია, რომელსაც
გონდოლა ჰქვია, ამ ნავის მმართველს გონდოლიერს ეძახიან.

**) სიმღერებია ტოტოტო ტასოს პოემისა.

1863

გ უ თ ნ ი ს დ ე ღ ა

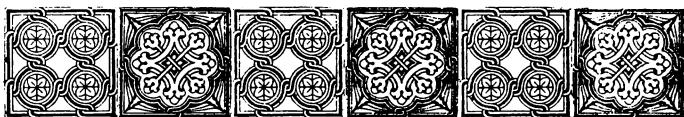
„გადი-გამოდი, გუჟანო,
ღირღიტავ, ბანი უთხარო.“

ქეროს ბედ ქვეშა ვართ, ლაბავ, მე და შენ,
წილად გვარგუნეს შავი მიწა ჩვენ.
ერთგულად ეჭიმოთ ჭაპანი ჩვენი,
უსიხარულოდ დავლიოთ დღენი,
ბელტი ბელტზედა გადმოვაწვინოთ
და შრომის ოფლი მიწას ვაწვებოთ.
ნუ დამიღონდი!... შენი უღელი
ჩემს უღელზედა არ არის ძნელი:
მეც შენებრ მიწას დავეყურებ თვალით,
რადგანაც ზეცა წამართვეს ძალით;
შენებრ მეც მელის მიწა ვით მსხვერპლსა
სიკედლის შემდეგ დასაფიცველსა.
შენ ჰირუტყვი ხარ და მე მეტყველი?!...
ეგ, ჩემო ლაბავ, ნუ შეგშურდება...

რად მინდა ხმალი, თუნდ იყოს მჭრელი,
 თუ სიმართლისთვის დამიჩლუნგდება?
 აბა რას გვარგებს ჩვენ ის გუთანი,
 რომე აჩეჩოს მარტო მიწანი
 და არ მოსთხრიდეს ძირით იმ ბალახს,
 რომელიც უშლის თესლსა ამოსვლას?
 მე ჩემის ჭირის, ჩემის წუხილის,
 ჩემის კაცობის გულის დუდილის
 სიტყვანი გულში მებადებიან,
 მაგრამ გულშივე უხმოდ ჰკედებიან.

შენ ვერ გაიგებ მეტყველის ტანჯვას,
 როცა სიტყვას მართალს გულში ჰკლავს!...
 აქ მენდე, ლაბავ, ჩემი უღელი
 შენს უღელზედა უფროა ძნელი.
 მაშ რა გაღონებს?... გასწი ჭაპანსა
 და გაიტანე გუთანი ბოლოს,
 ნუ უღალატებ ძველს ამხანაგსა,
 ის შენ აცხოვრე, მან შენ გაცხოვროს!...

ლოცვა

ამაო ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა!
მუხლ მოდრეკილი, ლბომიერი ედგევარ შენ
წინა,
არცა სიმდიდრის, არც ღიდების თხოვნა არ
მინდა,
არ მინდა ამით შეურაცხ-ეჭყო მე ლოცვა წმინდა...
არამედ მწყურს მე განმინათლდეს ცით ჩემი სული,
შენგან ნამცნების სიყვარულით აღმენთოს გული,
რომ მტერთათვისაც, რომელთ თუნდა გულს ლახვარი
მკრან,
გთხოვდე: „შეუნდე—არ იციან, ღმერთო, რას იქმან“!

მძინარე ქალი

ე შენ დაგყურებ
მშვიდ მძინარესა
და დავტრიალებ
შენს ბროლის მკერდსა.

მესმის მის რხევა
შუქ შესხმულისა
და ნელი ღელვა
წრფელის გულისა.
აგწითლებიან
ნაზი ლოყები,
ლიმილით თრთიან
ტუჩთა ლაღები.
წრფელი გაქვს ძილი,
ვით ხილვა ცისა
ზედ გადგა ჩრდილი
ანგელოზთ ფრთისა.
შენ თვითან წრფელსა
წრფელიც გაქვს ფშვენა,
ნეტა მის ბედსა,
ვისიც ხარ შენა!...

ც ი უ რ ნ ი ხ მ ე ბ ი

 იურნი ხმები,
ეგ საკვირვლები,
როს მომესმიან,
მსწრაფელ მომითხრობენ —

საიღამ სრბიან
და სად სცხოვრობენ,
და ნელს სიხარულს
მიგალობებენ.

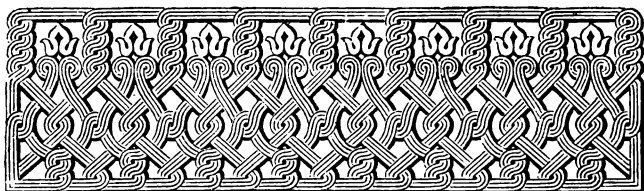
ციურნო ხმებო,
ოჰ, საკვირვლებო!

მეც ქვეყნის ხმითა,
ხმით ცოდვილითა,
მათ ვაძლევ ბანსა,—
და მშვიდობასა,
აღტაცებასა

ჰგრძნობს ჩემი გული,
და შეეჭვრეტ ცასა
განცვიფრებული.

ციურნო ხმებო,
ოჰ, საკვირვლებო!

გ. აბხ....

მერთო!... აკურთხე ამ ყრმისა ძალნი,
ხალხთ სამსახურად მიეცი ღონე,
აღუხსენ ხედვად მშიშარნი თვალნი,
ტანჯვის ნუგეში მას შთააგონე.

ღმერთო!... მოჰმადლე მადლი ზეცისა,
შთაბერე ყრმასა ძლიერი სული,
რათა შეიქმნეს თავის ერისა
მოძმე ერთგული და მოყვარული.

ღმერთო!... თან სდევდე უსუსურს ბაშესა,
რომ დღენი ისე არ დაეღიოს,
მინამ ტანჯვისა ცრემლი თვის ხალხსა
ცოტათი მაინც მან არ მოსწმინდოს....

1871

* *

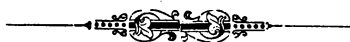
(ჰეინესი)

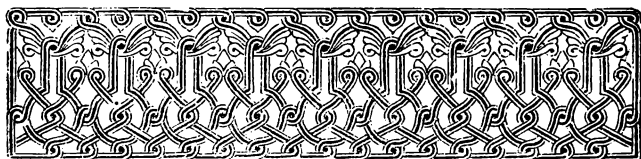

ოყით მოეპყარ ჩემსა ლოყასა,
რომ ცრემლნი ჩვენნი ერთად შეერთდნენ;
გულით მოეკარ ჩემს გულს მხურვალსა,
რომ ერთის ცეცხლით ორნივე აენთნენ.

* *

და როს იმ ცეცხლსა ძნელ განშორების
დაესხმის ღვარი მღუღარე ცრემლის,
გადაგეხვევი რა ორივე ხელით,
მოგკედები ტანჯვით და ნეტარებით.

* * *

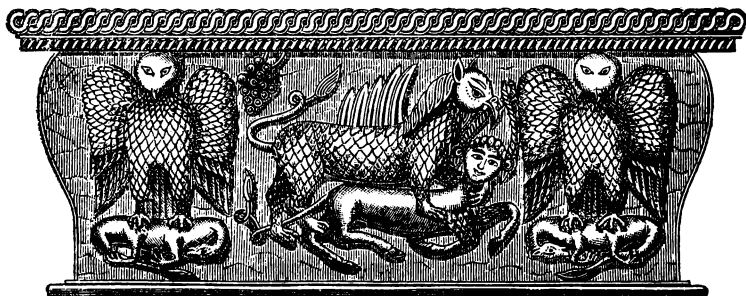
(მიბაძვა ჰეინესი)

ეცა მქონია კარგი მამული!...
თურმე სუფევდა იქ სიყვარული,
თურმე იქ ჰფრენდა ბედი მღიმარი,—
ეხლა კია ეს მარტო სიზმარი!

თურმე იქაცა ბრწყინავენდნენ ღლენი,
იქაც სცხოვრობდნენ ერთგულნი ძენი,
ღია ჰქონიათ მაშინ ცის კარი,—
ეხლა კია ეს მარტო სიზმარი!

დ ე დ ა დ ა შ ე ი ლ ი

(ვეუძღვნი პეტრე ნაკაშიძეს)

გაგიჟებდ, ზერო შინდიჲ, მუხლი შაიბი მგლახლო,
გაიფოლაჲ უმცროხნი, ვახუც თაჲი აქჲს ცაღიხლო...
ხალხური ხაშღერა

ჰა, იმ ღროთგან ერთი სახე ამოღებული,
რომელნიც ერთად გვინატრია უცხოეთში ჩვენ,
რომელთ იმედი, ღეთიურ სხივით გაბრწყინებული,
დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჯულად, ძმაო, მე ლ შენ.

იმ ღროთ აეხადე ერთი კუთხე დიდის ფარდისა
და ეს ეიხილე,—მომიტევე მე სითამამე...
ეს არს ნაყოფი ცხოვრებისგან შობილ დარდისა,—
ამით მამართლე, მიილე და ნუ გამკიცხავ მე.

(სცენად არის ოთახი, რომლის ფანჯრებიც ქუჩას გადა-
ჰყურებენ. ერთ მხრივ ტახტზედ ლოგინში წევს სნეული, ძა-
ლიან მისუსტებული და მოხუცებული დედა)

დედა

თუმცა სიცოცხლე სწეულთათვის წვალება არი,
მაგრამ, ჰე ღმერთო, გმადლობ, ამ დღეს რომ შემასწარი,
და აქამომდე არ მოჰკვეთე ჩემი ცხოვრება:
ჩემი მამული, საქართველო, დღეს მიცოცხლდება!
ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს,
ერთის ზღვიდამა მეორემდე ერთს ფიქრსა ჰფიქრობს,—
და ეგ ფიქრია ჩვენის ქვეყნის თავისუფლება!...
დიდია ხალხი, როს ეს გრძნობა წინ წარუძღვება!
ერთი შვილი მყავს საყვარელი და სანატრელი,
იგია მარტო თავის დედის ნუგეშ-მცემელი,
იგია ჩემი სიცოცხლელი და სიხარული,
იმითი მიდგა უძლურს ტანში უძლური სული,
ჩემის სიბერის მისაყრდომად ისლა მშთენია,—
მაგრამ, მამულო, წაიყვანე, დღეს ის შენია...

(შეწუხებული ჩაფიქრდება და მცირეს ხანს შემდეგ იტყვის)

ის დღეა დღეს, რომ მამულს ეუძღვნა ძის სიყვარული,
ან ძეს შეეწირო საყვარელი დიდი მამული...
ამ ორის გრძნობის ბრძოლა გულმა ვით გაღიზადოს?
ძის სიყვარული, თუ მამულის—რომელი დასთმოს?...
ეჰა, ამ დღისთვის გაგიზარდე, მამულო, შვილი,

სიცოცხლე მივეც, რომ შეიძლოს შენთვის სიკვდილი...
 დედის-ერთა მყავს, მაგრამ შენთვის მე მას ვშორდები.
 ვინ იცის, შეილო, რომელს ვეღზედ მტრისგან მოჰკვდე-
 დამტირებელი დედა ახლო არ გეყოლება, [ბი?
 მის ცხარე ცრემლი სისხლიანს მკერდს არ გეპკურება,
 დედისა ხელით ვერ შეიხვევ განგმირულს გულსა
 და ეგრედ შენს თავს მტლად დაუდებ შენსა მამულსა!...
 შენს სიკვდილშია ჩემი ვაიც და ნეტარებაც,
 მისთვის რომ მე ვარ დედა შენიც და ქართულის დედაც:
 ვით დედა-შენი იმ სიკვდილით შენით ვივაებ,
 ვით ქართულის დედა ვინეტარებ და ვისახელებ.

(ჩაფიქრდება და მცირე ხანს შემდეგ)

თავისუფლებავ, შენ ხარ კაცთა ნავთ-საყუდარი,
 შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,
 შენ ხარ მშვიდობა და სიმრთელე ამა ქვეყნისა,
 შენ ხარ აღმზრდელი ღეთაებამდე კაცთ ბუნებისა.
 მტარვალთა თქმითა ოდითვე ხარ შენ აკრძალული,
 ზე ცნობადისა, ედემს რგული, შენი ზე იყო;
 მაგრამ სამოთხეც, ყოველისფრით აღსავეს სრული,
 პირველ კაცთათვის უშენოთა არა რა იყო.
 რა განიცადეს იმათ შენთა მადლთა უხვება,
 მსწრაფლ აღვიარეს, ჰოი ღმერთავ, თაყვანებითა,
 მსწრაფლ მოგიპოვეს: ფასად მისცეს თვის უკვდავება
 და სამოთხეც სთმეს სრულის მისის ნეტარებითა.
 ეგრედ ნაშოენი რად წაგვერთვი მოსაეთა შენთა?

რალად ჰღერის ღღესაც შენთვის სისხლსა ადამიანი?
 რად შეიღებე კაცის სისხლით საშიშრად ჩვენდა
 და რისთვის დახვალ ამა ქვეყნად პირ-სისხლიანი?
 თვით ხარ მშვიდობა, უხვად მადლობა ქვეყნად მომფენი,
 მაგრამ სისხლით კი იკელვებს გზასა მძებნელი შენი!
 რად არ შენდება უსისხლოთა მისი ტაძარი,
 მისი, რომელიც თვით მშვიდობის ღეთაება არი?...

შვილი (შემოდის გახარებული)

მოვიდა ჩვენი სანატრელი, დედავ, ამბავი:
 ჩვენი ქვეყანა, საქართველო, გაღვიძებულია,
 მთელი კავკასი, მტერზედ რისხვით აღმომქშინავე,
 ერთისა აზრით, ერთის გრძნობით აღელვებულია.
 მომილოცნია!... გაგვითენდა ძლივს ბნელი ღამე!...
 მაგრამ შენ სწუხარ, თითქო ამ თქმით მე ვერ გაამე.

დედა

მე ეწუხვარ მარტო მასზედ, რომე ჩემს სიბერესა
 სანუგეშებლად მხოლოდ ერთი მოეცა შვილი,
 მე ეწუხვარ მასზედ, რომ ჩემს მამულოს ამ ნეტარს ღღესა
 მხოლოდლა ერთი შეაკვდება ჩემგან შობილი.
 ვაი, რომ ჩემის სიცოცხლისა მზე მაშინ ჩადის,
 როცა ამოდის ჩემის ქვეყნის მზეი დიადი!...
 ვაი, რომ ბინდი ღღეთა ჩემთა სიკვდილს მიქადის,
 როცა ჩემის ხალხის დიდებისა სჩანს განთიადი!

ამაზედ ეწუხეარ... მაგრამ ამას რაღა ეშველოს?
 ღმერთს მარტო ერთს ესთხოვ, მკედარი დედა ძემ ასახე-
 ლოს.

შვილი

როგორ? მეც მგზავნი საომრად, დედის ერთასა,
 რომ თავი დავსდო მამულისა ჩვენის სახსნელად?

დედა

სულზედა დიდი ცოდვა უნდა ედევას დედასა,
 რომ შვილი ამ დროს არ გაჰგზავნოს ძმათა საშველად...
 ღმერთმა გვაშოროს, შვილო ჩემო, იმა სირცხვილსა,
 რომ შენ შინ იჯდე, ოდეს სხვანი იხოცებიან.
 ვინც მამულისთვის არ იმეტებს თავისა შვილსა,
 მას შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰყვარებიან...
 ვაჟ-კაცად იყავ, — ჩემი თხოვნა არის მხოლოდ ეს.

შვილი

არას დროს არა მყვარებიხარ ისე, როგორც ღღეს,
 შენ, დედა ჩემო!... რასაც მნუკავ, აღვისრულდება...
 შენგან შობილი შვილი განა მხთალად მოკედება!

(ისმის გარედგან ჯარების ხმაურობა, შვილი ფანჯარას
 მივარდება)

დედა (თავის თავად)

არ იცი, შვილო, როგორ მიღირს მე ეს სიტყვები,
 და ვერც შეიტყობ მაგას ჩემგან, ისე მოვკვდები...

იმ დრომდე სულისა დანაშთენსა ღონეს მოეუკრებ,
ვიდრე საომრად, შვილო ჩემო, შენ გაგისტუმრებ,
რომე სიკვდილმა ჩემმა უცებ არ დაგაბრკოლოს,—
და მერე კი ვგრძნობ: ბედი ჩემი მომიღებს ბოლოს.

(ისმის ჯარების სიმღერა ორ-პირად)

„ქართველო, ხელი ხმალს იკარ,
დღე გათენდა დიდებისა,
თოფ-იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.

მამულის დახსნის დღე არის,
ქვეყანა გენუკავს შველასა,
თავისუფლების შოვნაი
სჯობს საშოვნელსა ყველასა.

მამულის დამხსნელს ეაჟკაცსა
ხმალი და გული სდომია,
ეაჟკაცის გამომჩენელიც
მტერთან გულდაგულ ომია.

მამულის დახსნის არ მდომი
თავისა თავის მგმობია,
ძმანო, შინ უღლით სიკოცხლეს
ომში სიკვდილი სჯობია.

მაშ მამულს თავი შეესწიროთ
საშველად, გამოსახსნელად,

თუ მისთვის დავიხოცებით,
ჩვენ ის გვეყოფა სახელად.

ქართველო, ხელი ხმალს იკარ,
დღე გათენდა ღიღებისა,
თოფ - იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.“

(ქუჩიდან ისმის დედა-კაცების და სოფლის პატა-
რა ბიჭების ძახილი: „ჯარს გაუმარჯოს, ჯარს გა-
უმარჯოს“. ისმის კიენა და ხმაურობა).

დედა (აღელვებული)

მიმიყუა, შეილო, დამანახვე ქვეყნისა მხსნელნი,
რომ მით დავიტკბო დღენი ჩემნი უკანასკნელნი.

შვილი (ჩამოიყვანს ლოგინიდან დედას,
შეუჯდება მხრებში და მიიყვანს
ფანჯარასთან)

შეხე, დედილო, ამ განწირულ ყმაწვილ-კაცობას,
ისე მიდიან სასიკვდილოდ, როგორც დღეობას.

(დედა, რა დანიხავს ჯარს, ცრემლს ვერ იმაგრებს და სტირის)

შეხედე, ხალხი რა რიგ ლოცვით ჯარსა აცილებს,
დიდი, პატარა მზიარულობს, შენ რა გატირებს?

დედა

ლმერთმა კურთხევა დიდ საქმეში წინ წაგიმძღვართ!
ჩვენ კი დედებმა ღეთის წინ უნდა ცრემლები ვღვართ,

რომ ჩვენ შეგვასწოროს მამულისთვის თავ-დადებულნი
კიდევ გიხილოთ შინ მოსულნი, გამარჯვებულნი.
მიმიყვან, შეილო, ლოგინთანვე, მუხლი მეჭრება.

(შვილს დედა უკანვე მიჰყავს)

ვაიმე, შეილო, რამდენს დედა აუტირდება,
როს ველარ ნახავს თავის შეილსა უკანვე მოსულს!...

შვილი

რა ეუყოთ, თუ კი სხვა გზით შევლა არა აქვს მამულს!

(ამ დროს ერთი ცხენოსანი მოადგება ფანჯარას და გარედამ
იძახის)

ცხენოსანი

კიაზო, წამო!... რაღას იცდი, გვიგვიანდება,
დრო საშურიია... ჩვენ ძმებს ჩვენით მშველი აკლდება.

შვილი

აჰა მოვდივარ! აბა, დედი, მოიეც გული!
ჩემგან —მეომარს, შენგან შეილსა ითხოვს მამული.

(დედა გადებევა შვილს და გულზედ მიიკრავს)

მშვიდობით, დედი! შენ ჩემზედა ნუ დალონდები,
ცოცხალი მოვალ, თუ არა და ისე მოვეკედები,
რომ ჩემს სიცოცხლეს ამჯობინო ჩემი სიკვდილი...
ნუ სტირი, დედი!... გზათა ვდგევარ, დამლოცე შეილი.

დედა

ეაი შენს დედას!... მოვიდა ღრო განშორებისა
და გული მიმდის... უძლურია გული დედისა...
მაგრამნუ სწუხარ... გადამიელის... შეილო, მშორდები!?
ეაი თუ მოვკვდე და ვისგანლა დაეტირები?...

(სტირის და უფრო მაგრად გულზედ მიიკრავს შეილს. მერე
უეცრად ხელს ანებებს და ზარ-დაცემულსავით თვალში
თვალს უყრის და მცირეს ხანს ამ ყოფით არის)

დედა

დედა არ გიყვარს, დედა შენი მოხუცებული?

შეილა (გაოცებით)

მერე რო მიყვარს?

დედა

მასთან დარჩი!

შეილა

მერე მამული?

დედა (თითქო ეხლა გაახსენდაო)

მართლა, მამული!... იგი უფრო საყვარელია,
მაშ წადი, შეილო!... ღმერთი იყოს შენი მხსნელია...
მაგრამ, ეიშ! მე რომ უშენოთა მარტო მოვკვდები,
ვილა დამმარხავს?... წადი... წადი... ნუ გვიანდები...

შეილა

ეჰა, მამულო! შენის ტრფობის ძალსა ღეთიურსა
რა დაუდგება? კლდის სიმაგრეს აძლევ უძლურსა...
ოდეს შენდამი სიყვარული დაიძვრის გულში,
დედაც კი შეილის სიყვარულს ჰკლავს შენს სიყვარულს...
რა სხივოსანი შენი შუქი აღმოებრწყინდება [ში!
კაცისა გულში, ყველა გრძნობა მასშია ჰქრება,
ვითა მზის შუქში უმცირესი მნათობი ცისა,
ვითა ზღვაშია დაცემული წვეთი წვიმისა.
მშვიდობით, დედი! ძნელი არის შენი დათმობა,
მაგრამ უფრორე ძნელი არის მამულის გამოება.

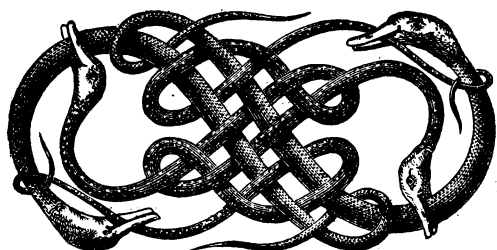
(შეილი გადის)

დედა (ლონე მიხდილი გადიქცევა ლოგინ-
ზედ და სულთ-მობრძავი ამბობს:)

ვაიმე, შეილო!... შენს წასვლასთან მიქრება ალი
ჩემის სიცოცხლის... უშენოთა ძნელია ყოფნა...
დიდხანს ებრძოდა შეილის ტრფობას მამულის ვალი,
ვალმა აჯობა, მაგრამ ძვირად დამიჯდა ჯობნა.
სულიც ამომდის... არ ყოფილა ძნელი სიკვდილი,
როცა შენ შენი აღასრულებ... მამულო... შეილი!...

(კვდება)

ბ ე დ ნ ი ე რ ი ე რ ი

ვენისთანა ბედნიერი
განა არის სადმე ერი?
მძიმე ყალბით,
ლამაზ ფალბით
მორთული და მშვენიერი;
უწყინარი,
უჩივარი,
ქედ-ღრეკილი, მაღლიერი;
უშფოთველი,
ქვე-მძრომელი,
რიგიანი, წესიერი;
ყოელად მთმენი,
ვით ჯორ-ცხენი,
ნახედნი და ღონიერი.

ჩვენისთანა ბედნიერი
 განა არის სადმე ერი?!
 ყველა უნჯი,
 ყველა მუნჯი,
 გულ-ჩივილი და ლმობიერი;
 თვალ-აბმული,
 თავ-აკრული,
 პირს ლაგამი ზომიერი;
 ყველა ყრუი,
 ყველა ცრუი,
 ჭკვა დამჯდარი, გულ-ხმიერი;
 მცირე, დიდი
 ყველა ფლიდი,
 ცულლუთი და მანკიერი.

**

ჩვენისთანა ბედნიერი
 განა არის სადმე ერი?!
 მტვერ-წაყრილი,
 თავ-დახრილი,
 ყოველად უქმი, უდიერი;
 უზღუდონი,
 გზა მრუდონი,
 არ გამტანი და ცბიერი;
 მტრის არ მცნობი,
 მოყვრის მგმობი,
 სხვასთან მხდალი, შინ ძლიერი;

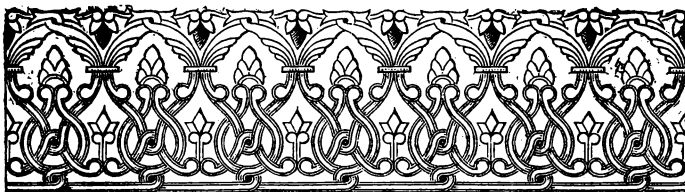
არ რის მქონე,
არ რის მცოდნე,
უზრუნველი და მშვიერი.

* *

ჩვენისთანა ბედნიერი
კიდევ არის სადმე ერი?

*

რა ვაკეთეთ რას ვშვრებოდით

ანუ

საქრთველოს ისტორია მეცხრამეტის საუკუნისა

ერთხელ მე და პაპა ჩემი
ერთს ადგილს შევიყარენით;
ჯერ, როგორც მოგეხსენებათ,
მრავალჯერ დავამთქნარევიტ.

მერე ეუთხარ:—პაპა ჩემო!
უწინდელი რამ გვაუწყეთ:
რით ვიდიდეთ თავი ჩვენი,
სახელი რით მოვიხვეჭეთ?

მაგალითებრ, მაშინ, როცა
მიიწურა ქართლის ბედი,

როცა მოგვიკვდა ერეკლე,
 ის ჩვენის ქვეყნის იმედი,—
 რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — შენი მტერი!... პირლიადა
 დაერჩით და ცას შევყუროდით.

მერე, როს მეფე გიორგი
 დაჯდა შერყეულსა ტახტზედ,
 შინ თვის-ტომნი აუჯანყდნენ,
 წამოასხდნენ მტრადა თავზედ,—
 რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — ჩვენც ერთმანეთს გულმოდგინეთ
 ვიწეოდით და ვიწეებოდით.

მერე, როცა ემაგ წეწვით
 მეფეს საქმე გაუუჭირეთ
 და ქვეყანას ერთგულობა
 ჩვენი ურცხვად დაფუძვირეთ,—
 რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — რუსეთისკენ სახეწნელად
 გავრბოდით და გამოვრბოდით.

მერე, როცა საწყალ მეფემ
 დაგვიყენა ლეკნი მცველად,
 თვის ქონება სრულად დასდვა
 ჩვენის ქვეყნის დასახსნელად,—
 რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?

— მადლიერნი მუთაქაზედ
ვიწეკით და ენებიერობლით.

მერე, როცა მოკვდა მეფე,
აიშალნენ მეფეთ ძენი
და ერთმანეთის შურითა
სულ ძირს დასცეს ქართლის ბჰენი,—
რა ეაკეთეთ? რას ეშერებოდი?
— ჩვენც ლამაზად სულ ყველასა
თვითო-თვითოდ ვლალატობდით.

მერე, როცა დაქსაქსულნი
შაემა ბედმა ხელთა გვიგდო
და ჩვენი სვე ბურთსავითა
სათამაშოდ წინ გაიგდო,—
რა ეაკეთეთ? რას ეშერებოდი?
— ჩვენც ყაბახზედ ვაჟკაცურად
ვჯირითობდით, ებურთაობდით!

მერე, როცა გაგვიჭირდა

.

რა ეაკეთეთ? რას ეშერებოდი?
— მაშინ მივხედით, რომ ყველანი
ერთს ტაფაში ვიწევდოდით.

მერე, როცა ამ წვა-დაგვამ
 დღენი ჩენი მოგვაწბილა,
 ტანჯვა ველარ ავითანეთ,
 სინილისმაც გაგვამხილა,—

რა ვაკეთეთ? რას ვშერებოდით?
 — შერცხენილნი და დამწვარნი
 აქა-იქა ვჩურჩულობდით.

მერე, როცა ეგ ჩურჩული
 შეგვიტყვეს, თუ შეგვამცნიეს,
 როცა ცხერისა ფარასავით
 მოგვკრიბეს და შეგვამწყვრიეს,—

რა ვაკეთეთ? რას ვშერებოდით?
 — ფერ-მიხდილნი ბეზლობაში
 ერთმანეთს ვეჯიბრებოდით.

მერე, როცა მაგ ბეზლობით
 ზოგმა თავი გადვირჩინეთ,
 ქვეყნისათვის ზრუნვა, ფიქრი
 ჩვენ თავიდამ ავიცდინეთ,—

რა ვაკეთეთ? რას ვშერებოდით?
 — მოყყევით და სიხარულით
 ყოველ დღე ებედოვლათობდით.

მერე, როს ბედოვლათობით
 საქმე ხელთ არ მოდიოდა,

რაც რამ გეჟონდა სულ გაფულანგეთ,
 არა რა შემოგედლიოდა,—
 რა ვაკეთეთ? რას ეშვრებოდი?
 — ერთმანეთს უსინიდიოდ
 მამულებს ვეცილებოდი.

მერე, როცა მაგ ცილობით
 ერთმანეთი ჩვენ დაედუბეთ,
 ერთმანეთის მტრობით ჩვენს სახლს
 ცეცხლი ჩვენვე წაუჟიღეთ,—
 რა ვაკეთეთ? რას ეშვრებოდი?
 — ჰკვიანურად იმ ცეცხლის წინ
 ვისხედით და ხელს ვითბობდით.

მერე, როს ხელთ სათბობადაც
 ჩვენი სახლი აღარ ეარგდა,
 როცა დიდი და პატარა
 გაღარიბდა გაღატაკდა,—
 რა ვაკეთეთ? რას ეშვრებოდი?
 — თვით შევსხედით მაღლა თაროს,
 დაბლა ყმებსა ტვინსა ეწოდით.

მერე, როცა ის ყმებიცა
 ღროთა ბრუნვით ჩამოგვეერთენენ
 და ცხოვრების ჩვენის წყარო
 მაგ გზობითაც თითქო შესწყდნენ,—

რა ვაკეთეთ? რას ეშვრებოდით?
 — მაგას, შვილო, ნულარ მკითხავ...
 ეტიროდით ეიხოცებოდით!...

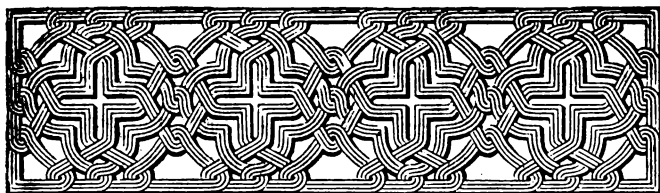
მერე, როცა მაგ ტირილით
 ყმები აღარ დაგვიბრუნდა
 და ყმებისა მოშორების
 გულს ტკივილი დაგვიყუჩდა,—
 რა ვაკეთეთ? რას ეშვრებოდით?
 — რალაც ბანკი მოვიგონეთ
 და მასზედ ვლაზლანდარობდით.

მერე, როს საშვილი-შვილოს
 ბანკს უმუხტლა თქვენში ერთმა:
 ჩემთვის ბანკი რა ჰკვაო,
 არ მომცაო შვილი ღმერთმა,—
 რა ვაკეთეთ? რას ეშვრებოდით?
 — „Напечю“-ბა გვასწავლეო,
 მთავრობას ვეხვეწებოდით.

მერე, როცა....—კიდეც როცა!...
 აქ გამიწერა პაპა ჩვენი:
 —შემაწუხე ამდენ კითხვით,
 „პოქოლუსტა“, დამეხსენი.

—რა ვაკეთეთ? რას ეშვრებოდით?...
 მას ეშვრებოდით, რომ თქვენსავეთ
 უსაქმოდ ვეხეტებოდით.

* *

Да врядъ-ли есть родство души.

ლექსიონიკი

ღემო მკვლელო! ვიცი, ვიცი,
არ ხარ ისე მშვენიერი,
რომე შენის ერთის ნახვით
განცაცვიფრდეს უქმი ერი.

* *

მაგრამ შენში რაღაცაა,
ის ათრთოლებს ნატვრით გულსა...
ეხლა კი მწამს, რომ ჰქონია
თვის-ტომობა სულთან სულსა.

ჩ ს ა ს

ცხო თემის ყარიბ მთქმელსა
რად აღმიგზენ სიყვარული?...
ლამის, ტურფავ, შენს ტრფობაში
მე შთაეწურო სრულად გული!

ერთხელ მითხრა: „ცხოველ ქვეყნის
ივერიის შობილი ხარ;
მაღალ მთების ქარიშხალით,
ელვით, ჭექით გაზრდილი ხარ.“

„მე ჩრდილეთის ეელზედ ვყვავი,
ზამთრის სუსხით დაჩაგრული;
შენს მხურვალს გულს ვითა გასცემს
პასუხს ჩემი ცივი გული?!“

ტურფამ ეგრე განირიდა
ჩემი წმინდა სიყვარული!
სიხანს ოდითვე დანიშნულა
სამარტოოდ ჩემი გული!

* * *

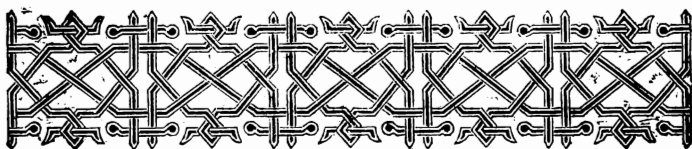

ვერი ვიტანჯე, ვიცი, რომ მელის
ბერიც სხვა ტანჯვა მომავალშია,
მაგრამ ეს არ არს მიზეზი ცრემლის,
რომელიც მარად თრთის ჩემ თვალშია.

ყველას გაეუძლებ: სასტიკ ტანჯვასაც,
ჩემ საყვარელთა იმედთ დანთქმასაც,
თვით სიყვარულის ფიცისა ღალატს
და თვით ჩემ ბედსაც, ამ უგრძნო ჯალათს,

ყველას გაეუძლებ, როგორც კლდე ქვისა,
ბედთანა ბრძოლა ვით მეშინება,—
ხოლო ჩემ თავის არაფრობისა
არ ძალმიძს, ძმანო, ვერრით გაძლება!

ზ ა რ ი ქ ი

ერთ მძიმეთ და მაშვრალთ მხსნელი
დიდი ღროშა დაიშალა...
კელაჲ ქვეყნისა შიგრაჲ ძალამ
იგი ღროშა დასცა დაბლა.

კელაჲ ეწამა მოყვასთათვის
საოცარი იგი ერი,
კელაჲ დაიდგა დიდ წამების
მან გვირგვინი მშვენიერი.

კელაჲ ქვეყნისთვის დაიღვარა
წმინდა სისხლი წამებულის,
კელაჲ დამარცხდა დიდი საქმე
ყოელად მხსნელის სიყვარულის.

კელაჲ ძირს დასცეს იგი მცნება,
ქვეყნის ხსნად მოვლინებული,

რომლისთვისაც თვითონ ღმერთი
იყო ტანჯულ და ჯვარცმული.

კელავ შეფერხდა ისტორია,
განახლების შესდგნენ ძაღნი,
და კელავ დღესასწაულობენ
გამარჯვებულნი მტარვალნი.

მ.

1872

ი რ ლ ა ნ დ ი ი ს ა დ მ ი

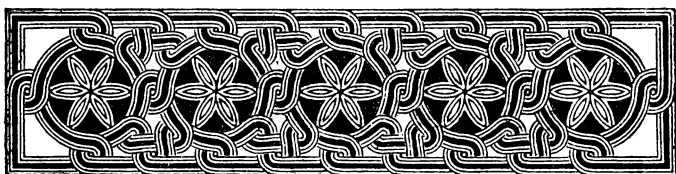
(ტომას მურისა)

რ დაგივიწყებ, არა, არა!... ვიდრე ჰფეთქს გული,
ვიდრე მიდგია ძარღვში სისხლი და პირში სული!
ვიდრე სიცოცხლის ჩემის ძაფი სრულ არ გაწყდება,
შენი, სამშობლოვ უბედურო, ხსოვნა მექმნება.
ჰოი, ტანჯულო! მაგ მწუხარის სახით შენითა,
უიმედობის წყლულით გულში, თვალში ცრემლითა
შენ უტკბესი ხარ ჩემთვის ყოველ იმა ქვეყნებზე,
თავისუფლების რომელთ ათბობს მშვენიერი მზე.

—
შენ რომ, ვიშ ტურფავ, იქმნე ისე ძლიერ მორკმული,
თავისუფალი, ბედნიერი და ღიდებული,
როგორც ოცნებით ღლე და ღამე მე მენატრები—
რა რიგ ამაყის სიხარულით თავს მოგვევლები!
თუმცა ღიდების სვითა შენით მე ღავსტკებოდი,
მაგრამ მაშინაც მეტად მე ვერ მეყვარებოდი,
ვით მიყვარხარ ღღეს სევდიანი, მკმუნვარ-მწუხარე,
გულ-ღაკოდილი, მოღრუბლული და მგლოვიარე.

დე, დაგითრგუნოს მტერმა შენმა თავისუფლება,
დე, დაგდვას კისრად მძიმე ხუნდი, მძიმე კირთება!
ხოლო რაც უფრო მწუხარედა ჩვენ წინ იქმნები,
მით უფრო მეტის გულის წვითა შენ გვეყვარები.
ეით არ აღვენთვით სიყვარულით შენდამი ჩვენა,
როს ეითა თვისთა შეილთ ფელქვანი გვაწოვებ შენა
შენსა უბიწო, წმინდა სისხლსა, რომელიც არი
მწვავეს ტკივილით შენის წყლულით გადმომდინარი.

რ ჩ ე ვ ა

უ გინდა, ძმაო, იგემო
ამა ქვეყნისა შეეგბანი,
დიდთა საფეროდ მოჰმართე
შენი გულ-სიტყვის ებანი.

მერე ბრძნობით შეიმოსე
დიდთა უკმიე, სხვათ არა
და იქადაგე:— „წესია,
რომ დიდმა ჰყლაპოს პატარა“.

ამა წესის სიმართლისა
შენ საბუთი ეინც მოგკითხოს,
— „ჯერ ეგრე თქო, დამიჯერეთ,
საბუთი თქო მერე იყოს.“

დიდნი ხომ დაგიჯერებენ,
აბა უარს რად იტყვიან?!

პატარებს ჯანიც გაეარდეს,
დიდნი მალს გადაგიხდინ.

თუმცა დიდთა პირ-ფერობა
არის მონებური ქცევა,
მაგრამ მალსა აცოცვისთვის
უნდა თურმე კულის ქნევა.

ამას გირჩევ, იმიტომ რომ
ჩვენ გვყავს ერთი მეგობარი,
რომელიცა ამგვარ ქცევით
ჩენში ბედნიერი არი.

1877

კ. ბ. მ—სას

უ, ნუ მაყვედრი, რომ ყოველს ჩვენგანს
ხელსა ვაწვდიდი მეგობრობისას,
რომ უარ ეყოფდი ჩემთ მოძმეთ შორის
სულის სიმდაბლეს, შხამსა მტრობისას...

**

მე კაცთ სიკეთის მხურვალე რწმენა
ჭირში თუ ღვინში წინ მიმიძლოდა...
გული თრობილი მის წმინდა მადლით
ჭკუის ციეს თათბირს ეურჩებოდა.

**

ნუ მეუბნები, რომ იგი იყო
უგუნურება და ცდომილება,
ოღონდ კვლავ მომე: ის ცდომა მიჯობს,
ვიდრე უცდომი გამოცდილება!

**

დავკარგე იგი!... აწ მის დამკარგავს
უმაღლ, უნუგეშ მივის ღა გული...
უმისოდ გული ცივია ბნელი,
ვითა სადგური გაუქმებული.

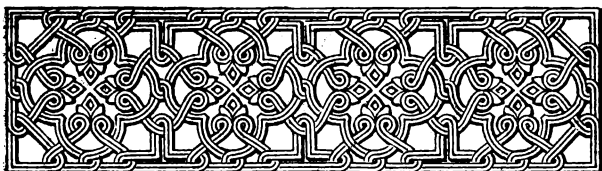
**

ნეტა მას, ვისაც იმ რწმენის შუქი
ერთხელ მაინცა გულსა ჰფენია!
უფრო ნეტა მას, ვისც სამარემდე
გულით რწმენილი გულსვე შთენია!

**

ნუ, ნუ მაყვედრი, რომ ყოველს ჩვენგანს
ხელსა ეწედილი მეგობრობისას,
რომ უარ ეყოფდი ჩემთ მოძმეთ შორის
სულის სიმდაბლეს, შხამსა მტრობისას!...

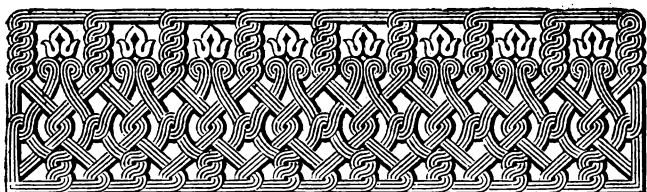
ს... ჩ...სას

 ატრფოვ! ხშირად ლალი ფიქრი
გამიტაცებს სუბუქ ფრთითა,
ვითომც მე შენ მოგხევეივარ
საესეს ეშხის სიამითა.

—
„დასტკბი, გიჟო! — მეუბნები,
აჰა ჩემი წრფელი გული!
ბაგე ბაგეს ჩაფაკონოთ
და ჩაფართათ სულთან სული!“

—
თუმც ეს, ტურფავ, სიზმარია,
მითაც სტკბება გული კრული...
თუ არ სიზრმით, მაშ რით დასტკბეს
უიმედო სიყვარული!...

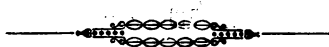

* * *

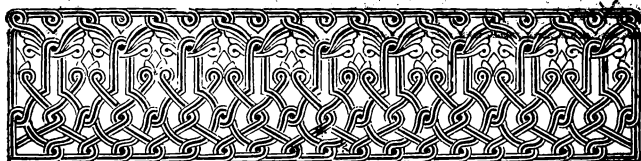
იხილე სატრფო: იგი ცრემლს ჰღერიდა,
ბედს და სიყვარულს მოთქმით დასტირდა,
მის ცრემლი დამჟკნარს ეარღს დასდიოდა
და მეც შორს მისგან ცრემლი მცვიოდა!

* *

მოვიდა სხვა დღე,—განჭრა მის დარდი,
მას ხელობა ეპყრა სხვა ტურფა ეარდი,
იმ ეარღს ტრფობითა ის დაჰლიმოდა—
და მე კი მაინც ცრემლი მცვიოდა!

1878

აშინ დაესტკვები სრულის სამოთხით,
როს, ვით მე გეტრფი, შენცა მეტრფოდე
და ქალწულების კრთომით, მორცხეობით
მე შენს სიყვარულს მეუბნებოდე.

მე დაგყურებდე ტრფილებითა,
შენ ჩემს გულზედა თავი გესვენოს;
მწყუროდეს, მაგრამ კრძალულებითა
მე შენთვის კოცნაც ვერ გამეხედნოს.

ვიშ, მაგ შენს ნარნარს გულის-ცემასა
ვით ლოცვის ბეგრას ლმობით ვისმენდე
და ცოდვილთ ფიქრთა ზედ-მოსევასა
შენის სიწმინდით ვიგერიებდე...

* *

 ლარც ნატერა და აღარც იმედია!...
ყველა წარხდა... ვაი ესრედ შთომილსა!
ვაი იმას, ვისაც ჩემებრ სცემია
გულის ისარი უიმედო ტრფობისა!...

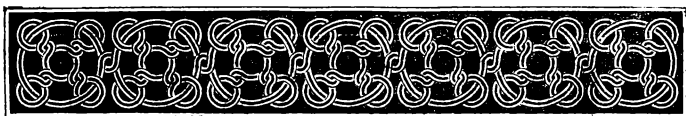
ახ, რად გნახე შენ ჩემს საუბედუროდ?
რამან შეგქმნა ეგრე ხაფსე სიკეთით?
ეჰა, გულო, ერთხელ დაწყნარებულო,
ერთხელ მკვდარო, რადად აღზდექი მკვდრეთით?

მე მისი ვარ, ის კი არ არის ჩემი,
ის სხვას ასმევს ნექტარს ნეტარებისას;
სხვას თაფს ევლის, სხვას შეჰხარის, სხვას ეტრფის,
მე კი ვწყევლი ღლეს ჩემის გაჩენისას.

სად წარვიდე, ვის შევიჩივლო, ვის ეუთხრა?
ვინ განმიღებს დახშულის კარსა ბედისას?
ვინა ჰკურნებს უკურნებელსა სენსა
სამუდამოდ წაწყმედილ იმედისას?

1880

* * *

ჩემო კარგო ქვეყანავ, რაზედ მოგიწყენია!...
აწყყო თუ არა გეწყალობს, მომავალი ჩვენია,
ტოუმცა ძველნი დაგ შორდნენ, ახალნი ხომ შენია...
მათ ახალთ აღგიდგინონ შენ ღიღების ღღენია,
ჩემო თეალის სინათლევე, რაზედ მოგიწყენია?

წვრილ-შვილნი წამოგესწრნენ ნაზარდნი, გულ-მტკიცეები,
მათის ზრუნვის საგანი შენ ხარ და შენ იქნები,
არ გიმტყუნებენ შენა, თუ კი მათ მიენდები,
მათის ღვაწლით შეგეკმნეს სახე ბედით მთენია,
ჩემო თეალის სინათლევე, რაზედ მოგიწყენია?

მათი გული შენისა ტრფობის ფართო ბუდეა,
მათი გულთა ფიცარი შენი მტკიცე ზღუდეა...
ეგრ წაბილწავს მათს გრძნობას სიმუხთლე, სიმრუდეა!
მათ თვის მკერდით შეჰმუსრონ მტერთა სიმაგრენია,
ჩემო კარგო ქვეყანავ, მაშ რად მოგიწყენია?

მეფე დიმიტრი თაფ-დადებული

(გუძღვნი თ. პეტრე ნაკაშიძეს)

სქმე დღე იყო, ტვირთ-მძიმენი და დამაშვრალი
საყდრის წინ ჯგუფად ხალხი იდგა და ჰყაყა-
ნებდა;
იქავე ახლოს, ცაცხვის ხის ქვეშ ერთი საწყა-
ლი
ბრმა მეფანტურე იჯდა ცალკედ და მღუმარებდა.

„ეჰ, რას ჰყაყანებთ?“ დაიძახა ყმაწვილმა ბიჭმა,—
შინაც ძლიეს ეუძლებთ დღე-მუდამის ჭირს, ვაგლახობას!
აქ მაინც ცოტად ფრთა გაშალოს გულის წადილმა...
ბრმა მეფანტურე, გეითხარ რამე, მამაშვილობას!

გეითხარი რამე, ბერო კაცო, ნასმენ, ნახული,
ეგებ გულს ჟანგი მოაშორო კარგის ამბითა...
კარგს მთქმელს ტყვეთ რჩების ნატკივარი გული ჩაგრუ-
გული გაზდილი ვაებითა წვით და დაგვითა*. [ლი,

ბრმა მეფანტურე გაიმართა მაშინვე წელში,
სახე ღრუბლივლი გაუნათლდა რალაც მადლითა;
მისწედა, აიღო თვის უბრალო ფანტური ხელში,
დაჰკრა ფანტურსა და დამღერა ნელისა ხმითა:

I

„მოდი, შეილნო, აქ მოგროვდით,
გეტყვით გულის გასათბობსა,—

ვინ ვიყავით, რა ვიყავით
ჩვენ ქართველნი წინა დროსა,—

იმ დროს, როცა ქართველის ბედი
ჩვენ ქართველთვე გვეპყრა ხელში,
როცა მამულის შეილობა
სასახელოდ იყო ჩვენში.

შეილნო, თქვენნი წინაპარნი
ეგრე გულ-ქედ როდნო იყვნენ....
ძმა ძმასა და მამა შეილსა
მამულის ხოლმე შესწირვიდნენ.

შეილის ყოლა გლეხს, თუ თავადს
მარტო მისთვის გეიხაროდა,
რომ მამულსა მეომარი
მით ერთი ემატებოდა.

ტკბილსა ძუძუს დედა შეილსა
იმ იმედით აწოვებდა,
რომ სიცოცხლით, ან სიკვდილით
ის მამულს ასახელებდა.

უწინ ქართველს უხაროდა
მამულისთვის მტერთან ომი,
ან მოჰკლავდა, ან თავის თავს
შეაკლავდა როგორც ლომი.

მამულისთვის ვის ახსოვდა
განსაცდელი განსაცდელში!
ტრფობა გქვონდა გულში აბჯრად
და სატევრად—ხმალი ხელში.

ეგრედ, შეილო, აქ სცხოვრებდა
უწინდელი ქართველის შეილი,
მის მუდამი ნატერა იყო
ან სახელი, ან სიკედილი.

მათს მომდევარს ყოველს თქვენგანს
ჰყვანდა დიდი წინა-პარი....
რჯულის დაცვა, მიწა-წყლისა
მის მოწამედ თქვენ წინ არი...

II

„ეხლა რა ვართ? საწველ-ფურად
თავი ჩვენი გადვიქციეთ,
ის სახელი, ის დიდება,
ის ოჯახი დავაქციეთ....“

რაც ეყოფილვართ, ის აღარ ვართ,
რაც ვართ, ის ნულარ ვიქნებით....
ღმერთი გეიხსნის, თუ შეილთ მაინც
გზად და ხილად გავედებით.

წინა კაცი უკანასი
ხილიაო, ნათქვამია,
დღეის ვაგლახს ამით დასძლევს,
ვინცა ხეალისა მდომია.

ტყუილია სულთქმა, უში,
კაცი უნდა კაცად იყვეს,
სანთელსავეით თვით დაიწვას
და სხვას კი გზას უნათიედეს.

ამით იყო საქართველო
უძლეველი და ძლიერი,
ამით ედგა მტერს გულ-და-გულ
ეს პატარა ქართულის ერი.

III

„ყური მიგდეთ, გეტყვით ამბავს
უტყუარსა და მართალსა:
ერთი მეფე თურმე ჰყვანდათ
უწინ ჩვენ მამ-პაპანა.

დიმიტრი ერქვა სახელად,
მხარ-ბექ-პრტყელი, ტან-მაღალი,
ჯირითში, თუ შეილდ-ისარში
არავინ ჰყვანდა ბადალი.

კაცი იყო, მეფე-კაცი,
თვალად, ტანად მშვენიერი,
გარედ რისხვით მტრისა მსრველი,
შინ მოწყალე, ღვთისნიერი.

ლამით თურმე ჩაიცვამდა
 უბრალო კაბა-ჯუბასა,
 წაეა და ინახულებდა
 საწყალის ხალხის უბანსა.

მოივლიდა ქერიეს და ოხერს,
 დაერდომილსა და ობოლსა,
 თავის ხელით ურიგებდა
 მოწყალებას და საზრდოსა.

ვის რაც გულში დარდი ჰქონდა,
 წაეა იმას შესჩივლებდა,
 გლახის, ობლის, ჩაგრულისა
 სარჩლსა არ ითაკილებდა.

ყველგან იმის სამეფოში
 თხა და მგელი ერთად სძოვდა,
 ერი, ბერი, ობოლ-ქერიევი
 სულ იმის დღეს ჰლოცულობდა.

IV

„მის დროს იყო ყვინობა,
 მეფე ყვინს ჰმორჩილებდა,
 მაგრამ თავის ქვეყნის საქმეს
 თვის ნებაზედ განაგებდა.

ერთხელ ყვინს აეშალა
 თათარივე კაცი ერთი,
 იმძლავრა და გადიყენა
 ნახევარი სათათრეთი.

მეფე ჩენი ყეინს თურმე
 არ გადუღა სხეასავითა....
 ვაჟი-კაცის წესი არის
 კაცს შეჰრჩება ძმასავითა.
 შეიბნენ და შეიჭიდნენ
 ყეინი და გადგომილი;
 ძმას ძმის ძვალი ატეხინეს,
 მამის სისხლსა ღვრიდა შეილი.
 დამარცხდა ბოლოს ყეინი,
 გამდგარმა აკი აჯობა,
 ის მოკლა და თვით დაიპყრო
 სათათრეთის ბატონობა.
 ის ხომ მოკლა, მის ცოლ-შვილიც
 ცხენსა კუდით ათრევინა,
 საცა კი მის მომხრე იყო,
 თავები დააყრევინა.

V

„ჯერი მიღა ჩენს მეფეზეც....
 — „რატომ მე არ მომიღგაო,
 იმას ცოცხალს არ გაეუშვებ,
 თუ პირში სული მიღგაო.“
 გაუგზავნა მოციქული:
 — „გამოცხადდი ჩემ წინ შენო,
 თუ არ მოხვალ, შენს ქვეყანას
 ნაცარ-ტუტას ავადგნო.“

დაგვიღონდა მეფე ქველი,
იმ ურჯულოს მიხედა წადილს,
ისიც იცის—იმ ღეთის-რისხვას
ჯართ სიმრავლე შესწევს ქადილს.

რა ჰქნას? თვითონც მამაცია,
მამაციც ჰყავს ჯარი, ერი,
მაგრამ ერთს რომ ასი გცემდეს,
კლდეც რომ იყო, გაგტეხს მტერი.

დიდს ჩაეარდა საგონებელს,
შეუდგა ბჭობას, რჩევასა...
„—წავალ, მომკლავს, და არ წავალ,
ამიოხრებს ქვეყანას.“

ბოლოს ბძანა:—„თავს მოეუყრი
მღვდელ-მთავართ და დიდებულთა,
ოცჯერ ზომეა ერთხელ ჭრაო
წესია მეფეთ ქებულთა.

„ენახოთ ერთი რას მეტყვიან,—
წასელას, თუ წაუსვლელობას?
ორში ერთს რას აირჩევენ,—
მეფის, თუ ქვეყნის დამხობას?“

VI

„ბძანა და მსწრაფლ შეიყარნენ
დიდებულნი, მღვდელ-მთავარნი,
ვეზირნი და ნაზირები,
ბჭე-მდიენები, სპასალარნი.

წადგა მეფე კრების წინა
თამამად და დიდებულად;
ყველამ დიდმა და პატარამ
თაყვანი სცეს ბატონს ყმურად.

ასე ჰშეენის მეფე იმ ღლეს
ტანად, თვალად, იერითა,
მნახველთ თვალი ვერ გაიძღეს
იმის ჰერეტით, ყურებითა.

უბრძანა თუ: — „დიდებულნო,
საქმე მძიმე მაქვს თქვენთანა....
ის ღლეა ღლეს — ან მე ვიყო,
ან ჩენი ტურფა ქვეყანა.

შეიტყობდით, მომივიდა
მე ყვინის მოციქული,
აქ მოდიო, მე მიბარებს
ჩემზედ გაბოროტებული.

თუ არ მოხვალ, მე მოვალო,
აგიოხრებ ქვეყანასა,
საცა კი ფეხს დაედგამო,
აედენ ნაცარ-ტუტასა.

თუ წავედი, თქვენც ხომ იცით,
მე სიკვდილი არ ამცდება...
თქვენ რას მიჩრევთ, მართალი სთქვით,
მართლის თქმაა ერთგულება.“

VII

„დიდებულნი წინ წამოდგნენ
 ამ ამბით შეწუხებულნი,
 მივიდნენ და თაყვანი სცეს,
 აემღვრიათ მწარედ გულნი.

— „მეფე! ნეტა რა გვიბძანე,
 რა ასმინე ყურსა ჩვენსა!...
 თუ შენ მოგკელენ, შენს სანაცვლოდ
 რალა დარჩეს ერსა შენსა?!

თუ შენ აღარ გვეყოლები,
 რად გეინდა სახლი, ქონება...
 ჩვენ შენისთანა დიმიტრი
 სხვა არეინ დაგვებადება.

მოვიდეს, რომ იმუქრება
 ის ურჯულო სისხლის მსმელი,
 მოვიდეს და წინ დახედების
 შენი ერთგული ქართველი.

მტრის მუქარას ერი შენი,
 გვითხარ, როდის გაჰქცევია,
 გვითხარ, როდის ქვეყნის მტრის წინ
 ქართლს უკან დაუწევია!

ბძანე და იმ მუქარასა
 ჩვენს მოსისხლეს შევანანებთ,
 ან შევმუსრაეთ მამა-პაპებო,
 ან მეფისთვის თავსა დაედებთ.

სირცხილია ერისათვის,
 თაჲს მეფე მისცეს მტერსა...
 მეფევე, სირცხილს ნუ შეაჰმევ
 ერსა შენსა შემნატერელსა.
 ნუ, ნუ გვაჰმევ ემაგ სირცხილს,
 წამყოლს შეილის-შეილამდიე...
 აჟ მოვიდეს, მის დახვედრა
 ამ ჩვენს ქედზედ დააჰდიე.“

VIII

„ახლა წადგა სპასალარი...
 — „მეფევე, რაც სთქვეს, მართალია:
 შენ წახვიდე, შენ იქ მოგკლან—
 ჩვენ წელზედ გვერტყას ხმალი?!
 თუნდ რომ დაერჩეთ, ვინ რას გვეტყვის,
 რით ჩაერეცხოთ ეს სირცხილი?
 არა მეფევე!.. ძველებს უთქვამთ,—
 სახელიო, ან სიკედილი.
 ნუ შეგვიშლი მამათ ანდერძს,
 სირცხილისგან დაგვიხსენი!...
 მეფეს ვფიცავ, — მამა-პაპებრ
 დღესაც გასჰრის ხმალი ჩვენი.“
 ბატონმა თავი ჩაჰკიდა
 გვირგვინოსანი, ცხებულო,
 დიდხანს იყო დაღონებით
 ეგრე თავ-ჩაკიდებული...“

IX

„ბოლოს ბძანა:—„ეს ქვეყანა
ლეთისაგან მაქვს მონაბარი...
მე დაერჩე და იგი წახდეს,
მითხარით რა მადლი არი!

ათი ერთზე რომ მოვიდეს,
მუქარას მტერს შევანანებ,
რა ვქნა,—ასი ერთზე მოვა,
ამას ეწუხვარ და ევალალებ.

ჩიენი კაცი ერთი ასსაც,
ვიცი, არ შეუშინდება,
მაგრამ ბოლოს სიმრავლე გეძლევს,
ხალხი ურგოდ გამიწყდება.

მერმე უკაცურს ქვეყანას
დასწვავს, დაჰბუგავს, დაანგრევს;
საყდრებსა და მონასტრებსა
დააქცევს, მიანგრ-მოანგრევს.

ხატებს, მამათ სალოცავსა
წამურტლავს და შეგვიგინებს,
ამოიღებს მკედრებს საფლავით,
ძაღლსა და ღორს ათრევენებს.

ქალწულთ ქალზედ ძალით მივა,
წაჰბილწავს, ნამუსს დაუმზობს;
ორსულ დედა-კაცებს კიდევ
მუცლებსა ხანჯლით დაუზობს.

დელას თავის ძუძუთა შვილს
 კბილითა დააგლეჯინებს,
 უსუსურს ბაშეებს ძნად ჩაშლის
 და ზედ კალოს აღეწვინებს.

X

„ამდენი სული უბრალო
 ტანჯვითა ამოწყდებიან,
 საწყალის ხალხის ცოდვითა
 ქვანიც კი ატირდებიან.

ქვეყნის ამოდენი ცოდვა
 ჩემს თავზედ დატრიალდება,
 წაწყმდება აქაც და იქაც
 დიმიტრი მეფის ხსენება!

ეს სულ რისთვის? მარტო მისთვის,
 რომ მე შიშსა გავექეცი,
 ჩემი თავი გადვირჩინე
 და ერი კი წყალს მიეცე.

მე მეფე ვარ და მეფობის
 რიგიც ვიცი რაში არი...
 ფუ, იმ წყემსსა, თავს უშველოს,
 მგელს დაუგდოს თავის ცხვარი...

სირცხვილს ამბობთ! — რა სირცხვილი?
 მე ვეძლევი ნებით მტერსა,
 ჩემს სიცოცხლეს, ჩემსა სისხლსა
 თვითონ ვწირავ მე ჩემს ერსა.

თუ სიკვდილი სახელად გაქვთ
მაგდენს ჩემთვის ერთისათვის,
მაშ რად მიშლით თავ-დადებას
მე ერთს მთელის ერისათვის!...

არა! წაეღო, არ დაედგები,
დე, ასრულდეს ნება ღვთისა,
ხორცი მოკვდეს, სული ცხონდეს
მეფის თქვენის დიმიტრისა“.

XI

— „შენ რას ბძანებ, მღვდელ-მთავარო?
სიტყვა შენი გვიღირს ძვირად:
მართებს თუ არ ერისათვის
მეფეს თავი გასაწირად?“

ატირდა და მოახსენა:

— „ჰე, მეფეო, მე თქმა მიჭირს,
მართალს ვიტყვი, თუმცა შენთვის
სული მიწუხს, გული მიტირს.

მეფეე, უნდა თავი დასდო
ერისა და ქვეყნისათვის,
ღმერთს შესცოდაეს, ეინც გამკიცხავს
მე ამ მწარე რჩევისათვის.

მეფეე, რაკი ბედმან დაგდო
შენ ეგ მძიმე საზღაური,
სხვას უკეთესს ვერას გირჩევს
სიყვარული ბატონ-ყმური...

ესტირ და გირჩევ თავ-გაწირვას,
 რაკი რომ ეს ღლე გვეწია,—
 მოყვასთათვის თავ-დადება
 ქრისტე-ღმერთის ანდერძია.

ესტირ და გირჩევ ღეთის სახელით
 ხორცი დასთმო სულისათვის,
 უკვდავება არ დაჰკარგო
 წუთის სოფლის გულისათვის!...

XII

„მეფეს ძლიერ მოეწონა
 მღვდელ-მთავრისა სიტყვა ბრძნული,
 წარდგა ისევ კრებულის წინ
 უფრო გათამამებული:

— „დიდებულნო, ხომ ისმინეთ,
 რაც სთქვა წმიდა მღვდელ-მთავარმა!...
 მოყვასთათვის თავ-დადება
 გვიბძანაო მაცხოვარმა.

ნუ გადმიყვანთ ღეთისა სიტყვას,
 ერს მეფე ვერ ეუღალატებ!...
 წაეალ და, თუ ღმერთს სწადიან,
 ერისათვის თავსა დაესდებ.

მე წაეალ და ეს ქვეყანა
 თქვენ უნდა გებარებოდეს,
 ღარიბს ისე მოუაროთ,
 რომ მდიდარს არ შენატროდეს.

გლესს თუ თავადს, დიდს თუ მცირეს
მადლი თანასწორ მოჰყვინოთ,
ოზოლი, ქერივი, უძლური
ძლიერს არ დამიჩაგვრინოთ.

თუ დაებრუნდი, თქვენს სამსახურს
გადაგიხდით ორად ერთსა,
თუ არა და—სული ჩემი
შეავედრეთ მალალ ღმერთსა“.

ატირდა და აატირა
ყველა კაცი იქა მდგომი;
გულის სიღბო სიტურფეა,
თუ კაცია სხვაფრივ ლომი.

მართალს ვაჟ-კაცს ის ამშვენებს,
როცა გულითაც ლბილია;
რკინის კაცის თვალში ცრემლი
დიდ-სულოვნობის შეილია.

XIII

„ბრძანა და მსწრაფლ დაიშალა
დიდებულთა იგი კრება...
უხმო მხლებელთ და უბძანა
წასასვლელად მომზადება.

სთქვა და ურდოს კიდევ წავა
მეფე იგი უშიშარი,
თქმულა: გმირის კაცისათვის
თქმა და ქმნაო ერთი არი.

გათავეს სამზადისი
და მოვიდა დღეც წასვლისა;
ვით ქინკველა ჰფუსფუსებდნენ
შინა-ყმანი სასახლისა.

ხმა გავარდა ქალაქშიაც:
მეფე ჩეენთვის სდებს თავსაო,
უშლიდნენ, არ დაიშალა,
ვერ ეუღალატებ ხალხსაო.

შეიძრა მთელი ქალაქი,
ხალხი ეცა ერთმანეთსა,
მოზღვაედა და იგრიალა
და მიაწყდა სასახლესა.

მივიდნენ, ნახეს მზად არი
რაზმი მეფის ამალოსა,
სულ სავსეა ცხენოსნებით
მოედანი სასახლისა.

წინად ბარგად გავგზავნათ
ჯორი, ცხენი დატვირთული,
აქ ვინც იყო, სალთად იყო,
ტურფად კაზმულ, დარახტული.

XIV

თავადნი და აზნაურნი
სულ ოქროს და ვერცხლში ისხდნენ,
ვერ იტყოდი, ვინ ვის სჯობდა,—
ყველა ასე კარგნი იყვნენ.

წყობით იდგნენ და ისმოდა
 აბჯრისა და რახტის ჟღერა,
 საამოა გაწყობილის
 ვაჟ-კაცების რაზმის მზერა!

კაცი თვალს ვერ აშორებდა
 მხედარსა და იმის ცხენსა,
 თვით წუნი წუნს ვერ დასდებდა
 მათს სიკეთეს, სიტურფესა.

მარქაჟად ცხენს ბევრს სხვასაცა
 რაზმ გარედა ატარებდნენ,
 მათი მხედნი დიდებულნი
 მეფეს სასახლეში ახლდნენ.

იმ ცხენების მორთულობა
 კაცს უშურველს შურს მოჰგერიდა,
 მძიმე რახტით დატვირთულნი
 თითო თითო სოფლად ჰლირდა.

მაგრამ მათში ერთი იყო
 თეთრი ცხენი არაბული,
 უკეთეს ვერ ინატრებდა
 კაცის უძლომელი გული.

მეფისა იყო ის ცხენი
 თამამი თითქო ვეფხვია,
 იმის უზანგში მეფის მეტს
 ვერ ვის შეედგა ფეხია.

ამაყი იყო ლომსავეთ
 და ნაზი როგორც მშველია,

სხვა მას ვერ იმორჩილებდა,
თუ არ ბატონის ხელია.

ცეცხლს აფრქევდა თვალთაგანა,
ჰქუხდა, სჰეჰდა, მრისხანებდა,
თითქო ლოდინს ჰთაკილობსო,
ჰშფოთავდა და ტოტსა სცემდა.

XV

„გამობძანდა ბოლოს მეფეც,
თან გამოჰყენენ დიდებულნი,
ხმალ-კაპარჰით გაწყობილნი
სამგზაფროდ გამზადებულნი.

მეფეს ახლდა მხარ მარჯენიეა
გულ-მწუხარე მღვდელ-მთავარი
და მხარ მარცხნიე შუბლ-შეკრული
ჯაგირით საესე სპასალარი.

მღვდელ-მთავარი სწუხს და ჰეაებს
მეფის თაე-გადადებასა,
სპასალარი კი ჰთაკილობს
უომრად დამარცხებასა.

ხალხიც დაჰხედა თაეის მეფეს
ეიშითა და წუხილითა,
მეფეს გული ამოუჯდა
მათთვის გულის-ტკივილითა.

უბძანა თუ:— „რასა სწუხართ?
იქმნას, რაც კი საქმნელია!...

ერისათვის თავ-დადება

მეფისათვის სახელია.

რაც მომივა, მომივიდეს,

მე იმისთვის არ ვინაღულო...

თქვენ ჰირს დაგხნით... დეე ვიქმნე

მე ქვეყნის ჰირის სანაცულო“.

ხმა ჩაუწყდა, ევლარ რა სთქვა,

მოეგუბა თვალში ტრემლი...

თქმულა: ქვასაცა მაგარსა

გასტეხს ტყვიის რბილი გრდემლი:

მოუმატა ხალხმაც სულთქმა,

ხმა გაისმა ქეითინისა,

გულისა ჰკლავდა გლოვა, ეიში

ოზლისა და ქვრივ-ოზრისა.

XVI

„უცებ მეფემ თვალი მოჰკრა,

ხალხი გაირღვა შუაზედ,

ორს მარჯვე ბიჰს ბერი-კაცი

მოჰყავთ მის წინ მოედანზედ.

მოჰყავთ ცახცახით, ხანხალით

ჩაჩანაკი და ბებერი,

მკერდზედ სცემდა თოვლივითა

მოხუცებულს თეთრი წვერი.

მოვიდნენ და გააჩერეს

ის მოხუცი მეფის წინა,

ბიჭები კვლავ მხრებში უსხდნენ,
თუმც ყაფარჯენს დაებჯინა.

ის ამ ქვეყნის აღარ იყო,
ფეხი ედგა სამარეში,
მაგრამ მაინც კი უცემდა
აღრინდელი გული მკერდში.

XVII

„მოახსენა:— „ჰე მეფეო,
ნუ შემრისხავ ერთგულ ყმასა!
მე ზომ მხედავ, გარდავსრულვარ,
სამარიდამ გაძლევ ხმასა.

მეფეო, კისრად აგილია
ტვირთი ჩვენის შავის-ბედის,
ბედის-წერას მისცემიხარ
უბედურის ჩვენის ქვეყნის.

ვიციო, რომ არ შეშინდება
გული მეფის დიმიტრისა,
როცა ნდომობს თავ-გაწირვას
დიდი საქმე ქვეყნის ხსნისა.

მაგრამ ჩვენ რა გვეშველება,
ჩვენ, მეფეო, შენთ დამკარგველთ?
მამობასა ვილა უზამს
შენგან დარბილებულ ქართველთ?

ერს ოფლის მღვრელს და ტვირთ-მძიმეს
ჭირსა ლხინად ვილა გვიქცევს?

წუთი სოფლის მძიმე უღელს
 შენებრ, მეფევე, ეინ ჯაგვიწევს?
 ამას ესტირით, რომ მიდიხარ
 და აოზლებ შენსა ერსა,
 ჩვენს ბედსა და მშვიდობასა
 ველარ მოუმართავ ხელსა.

ჩემებრ უძლურს, გაჭირებულს
 მწედ ველარ მიეშველები,
 ღარიბს, ობოლს, ქრიეს და ოხერს
 პატრონად არ ეყოლები!

XVIII

„ნუ სწუხართო!... განა, მეფევე,
 ჩვენ ხელთ არის ეხლა გული?
 რკინაც იყოს, მაინც დასდნეს,
 ამებრ ცეცხლში ჩაგდებული.

გულის რად გეიკლავ? რად მისდიხარ?
 ნუ თუ, მეფევე, ხსნა არ არი!...
 ქულზედ კაცი დაუძახე,
 მოაგროვე სპა და ჯარი.

ცოტა ვართ, მაგრამ კარგნი ვართ,
 ეინც კია, ყველა დევია...
 ბევრჯელ უნახავს ქართველის მტერს,
 რომ ცოტაც ბევრის მძლეფია.

აჰა, მეფევე, ორი ბიჭი
 მხრებში რომ ამომჯდომია,

ორიე ჩემი შეილი არი,
 ერთი მეორის მჯობია,
 მიირთვი და ინაცვალე,
 ჩემს ქვეყანას მტლად დაუდე!
 ომში, მეფეე, გაჩვენებენ,
 რა ლომებს ჰზრდის ქართველის ბუდე.

შეჰკრიბე დიდი, პატარა,
 გაუძელ წინამძღოლად,
 მტერს წინ დახედი... ვინც უკუდგეს,
 დედა შეერთოს ცოლადა!

ჩვენს საქართველოს, ჰე, მეფეე,
 ბერი რამ გადახედა,
 მაგრამ უომრად მტრისა წინ
 არ წაუხრია ქედი.

ნურც დღეს ვიზამთ ამ საქმესა,
 უომრად ნუ დაემარცხდებით;
 თუ ვერა ვძლევეთ, დავიხრცნეთ
 სახელითა და დიდებით"!...

XIX

„უბძანა თუ:— „ბერო-კაცო,
 მესმის შენი ერთგულება...
 შაბაშ ქართველს!... გული თურმე
 სამარემდე გულად ჰრჩება.

მაგრამ გეტყვი: ჯარს არ შეეკრებ,
 არ ეინდომებ სისხლის ღვრასა,
 მარტო ჩემის გულისათვის
 არ შევაკლავ მტერს ათასსა.

ჩვენის ქვეყნის შავი ბედი
 როგორც ტაროსი იცვლება,
 დრო მოვა და თქვენი თავი
 უფრო მეტად დასჭირდება.

მე ერთი ვარ, თქვენ მრავალი,
 გვიჯობს ერთით ბევრის რჩენა;
 თუ თქვენ მე არ გემეტებით,
 მე რად გაგიმეტებთ თქვენა?...

განა თვითონ ქრისტე-ღმერთსა
 გადარჩენა არ ძალ-ედება,
 არ ინება და ქვეყნისთვის
 ღმერთი იყო და ჯვარს ეცვა.

XX

„მაშ რად არის მეფე მეფედ,
 თუ არ ქვეყნის ჰიროთა მძლვა?
 თუნდაც მოჰკედეს ქვეყნისათვის,
 ეგ სიკვდილი სიცოცხლეა.

არ არის მკედარი, ეინც მოჰკედეს
 და ხალხს შესწიროს ღღენია,
 „მკედრად იგი თქმულა, ვისაც აქ
 სახელი არ დარჩენია“.

არ დაეშლი, ესთქვი და კიდეც
თავი უნდა გავიწირო,
ისე მოგკედე, რომ ჩემ გამო
დედა შვილზედ არ ვატირო.

წაეალ მეთქი!... თუ ღმერთს უნდა,
მოხდეს იგი, რაც მიმელის...
მაგრამ ჯავრი თან მიმყვება
საყვარელის ჩემის ქვეყნის.

ეჰ, რაც ჰსურდა, არ დაჰცალდა
ჩემს წყურვილსა სულისასა!...
აწ იქმნას ის, რაც სწადიან
განგებასა უფლისასა.

თქვენ ხომ მაინც მოგცილდებათ
ხოცვა, ქლეტა, სრვა და რბევა...
მე კი... მეყოს, თუ გამყვება
თქვენი ლოცვა და კურთხევა.“

XXI

„თითქო ზეცით ზარი იყო,
თითქო ღმერთი მოველინა,—
ხალხი პირ-ქვე მყის დაემხო
საკვირველის მეფის წინა...“

თურმე დიდებას მადლისას
კაცი მსწრაფლ დაუშონია,
ვით დიდს ბოროტს, ისეც დიდს მადლს
თავისი ზარი ჰქონია.

XXII

„მეფეს ერი შეეცოდა,
 სთქვა: — „მეც ესწუხეარ, რომ გზორდებით...
 ღმერთს ესთხოვ, იყენეთ ჩემს შემდეგა
 მშვიდობით და გამარჯვებით.

ნურას გიკვიროთ, რომ ქვეყნისთვის
 მეფე თქვენი თავს არ ჰზოგავს!
 ამასა იქმს ყველა, ვინც კი
 ჭკუით სჭრის და გულით ჰზომავს.

მე მივდივარ!.. მეფე თქვენი
 დიდს და მცირეს გეთხოვებით,
 რაც დაგაკლეთ, ნუ შემრისხავთ,
 რაც შეგცოდეთ, შემინდევით.“

ბძანა და ცხენიც მოართვეს,
 ზედ მოახტა ვეფხესავითა;
 ცხენზედ იგი დალოცვილი
 გამობრწყინდა მზესავითა.

მტერსაც კი რომ დაენახა,
 თვალი გაუშტერდებოდა;
 მისებრი ცხენზედ მოხდენა
 ბერს ვაჟ-კაცს ენატრებოდა.

გამოეთხოვა ყველაკას,
 ვინც კი შინ, სახლში ჰრჩებოდა,
 სხვა კი ამხედრდა ღილ-კაცი
 ყველა, ვინც უნდა ჰხლებოდა.

ამხედრდა თვით მღვდელ მთაყარიც,
 შინ ღარჩენა არ ინება,
 შეევედრა თან წაყენას
 და მეფემაც ღართო ნება.

წაბძანდა და თან იახლა
 ის ამაღა და მხედრობა,
 უკან მისტირს ერი, ბერი,
 გლეხოზა, თუ დიდ-კაცობა.

XXIII

„მინამ მეფე მიმავალი
 ურდომდინა მივიდოდა,
 იმისი მოსელის იმელი
 ყვენსა გადასწყვეტოდა,—
 ებძანა თავის სარდლისთვის:
 — „შეჰკრიბე ჯარი, ლაშკარი,
 წადი, დიმიტრი მომგვარე
 ან ცოცხალი, ანუ მკედარი;
 თუ არა იმის ქვეყნას
 შეესიე და მოსრეო,
 სულ ძირს დაეც, რაც წინ შევხედეს,
 ქალაქი, თუ სიმაგრეო“.

წინ შეხვდა მეფეს ეს ჯარი,
 მრავალი და უთვალავი,
 მაშინვე მიხვდა: აქაო,
 ამბავია რალაც ავი.

უხმო მხლებელთ და უბძანა:
 — „ფიცსა გთხოვთ და უნდა მომცეთ:
 თუ უკადრისი მაკადრონ,
 თქვენ არაფერ ხმა არ გასცეთ.

თავს დაიხრატ, ვერას უზამთ,
 ჯარია მოზღვავებული;
 თქვენს სიკედელსაც არ იკმარებს,
 თქვენგანით გაბოროტებული,—

წავა და ხალხს ამოგვიყლეთ,
 აგვიოხრებს ქვეყანასა...
 ნუ თუ მთელს ხალხს ანაცვალებთ
 ვაჟ-კაცთა თაკილობასა?!

ღმერთს აცადეთ... დეე იქმნას,
 რაც ჩემს თავზედ განგებულა!
 ხაცა არ სჯობს, გაცლა სჯობსო,
 ბრძენთაგანა ასე თქმულა.

კვლავ ფიცსა გთხოვთ: სისხლს ნუ დაღვრით,
 ნულარ დამიმძიმებთ სულსა!...
 განკითხვის დღეს მეფეს ჰკითხვენ
 ყმის სისხლს უქმად დანთხეულსა“.

XXIV

„რას იქმოდნენ? მისცეს ფიცი
 გამწყრალთა; გაბრაზებულთა,
 სირცხვილის ჭამა ირჩიეს
 ქვეყნისთვის დავალებულთა.

ბევრმა იკრა გულში ხელი,
 სთქვა გულ-მწარედ: „ვამ დედას!
 დრო მოგვივა და ამ თათრებს
 არ შევარჩენთ ჩვენს შერცხვენას!“

ბატონმა ბძანა:—„ვინა ხართ?
 წადით, ჰკითხეთ—რა სწადიან?
 თუ მე უნდივართ, აქა ვარ,
 ჰქმნან ის, რასაც მიქადიან...“

მალე დაბრუნდა უკანვე
 მეფის კაცი მოციქული,
 მოახსენა:—„სარდალს ვუთხარ,
 მეფევე, შენი ბძანებული.“

მითხრა:—„მეფე შენი გვინდა,
 თუ მოგვეცა თავის ნებით,
 არას ვერჩით თქვენს ქვეყანას,
 აქედამევე დაებრუნდებით“...

იამა, ბძანა:—„მადლი ღმერთს,
 რომ ქვეყანა გადმიჩეგბა
 და ცოდვილი ჩემი სისხლი
 ამაოდ არ დაიღვრება“.

თვით წაბძანდა სარდლისაკენ,
 მის წინ შეაყენა ცხენი,
 უბძანა თუ:—„მე ვარ მეფე,
 რაც გენებოს, იგი ჰქმენი“.

მისცვივდნენ უკადრისადა
 ვით ძეს ღვთისას ურიანი,

შეჰკრეს, შეჰბაწრეს ტყვესავეთ
მეფე, ხელმწიფე სვიანი.

XXV

„მიჰგვარეს ყვინს ურჯულოს,
სისხლ-მსმელს ადამიანისას...
საღერღელი აეშალა,
ვით კრავის წინ მხეცსა ტყისას.

გაჰწყრა:— „როგორ გაბედო,
არ გადუდეგ ჩემს მოსისხლეს?
სოქეი პასუხი და იცოდე
შენი განკითხვის ღლეა ღლეს.

იცოდე, რომ წინვე მითქვამს:
თავი უნდა მოგეკვეთოს!
ამის შეცვლა თვითონ ღმერთმაც
ჩემმაც მე ვერ შემომბედოს.

მინამ მოგკლავ, მსურს აქ ჩემ წინ
შეინანო ბრალი შენი,
აქ ჩემ ფეხთ წინ აღიარო
შენვე შენი სიმუხთლენი“...

მეფემ უთხრა:— „შენისთანა
ჩემი რა გამკითხველია!
ნუ მოგაქვს თავი იმით, რომ
ძალა აღმართის მხენელია.

შენ წინ მოთქმა რას მიქვიან?
 რას მიქვიან შენანება?
 ჩემი გამკითხველი არი
 ნამუსი და ჩემი ნება.

ჰქმენ რაც გინდა!... მე არ გკითხავ, —
 რად გწადს მომკეთო თავიო...
 სევას ვინ ჰკითხავს, სისხლს რადა ჰსევამ,
 სეაო, რადა ხარ სეაეიო?...”

გაწყრა ყვენი ამაყი,
 ეს როგორ გამიბედაო,
 უბძანა:—„ჰგვემეთ და სცემეთ
 ბნელეთს ჩააგდეთ ეგაო.“

წაიყვანეს მეფე ჩვენი
 და საბნელეთში ჩააგდეს;
 შემოარტყეს გარს მცველები,
 კარს კლიტეები დაადეს.

XXVI

„სასჯელი დაუგვიანა
 იმ ღვთის მგმობელმა თათარმა,
 მინამ მოაკლევინებდა,
 სცემა, ჰგევმა და აწამა;
 აწამა ვით სევამა მტრელი
 მეფე იგი საკვირველი
 და ვერ გაძლა მის წვალებით
 ის უღეთო და სისხლის მსმელი.“

ერთხელ მეფე ნაწამები
ძლიერად და უღმობელოდ
ბნელში ეგდო ძალ-მიხდელი
უპატრონოდ, უზრუნველად.

როცა ღონეზედ მოვიდა,
ადგა, მუხლი მოიყარა,
პირქვე დაემხო ლოცვითა
და ცრემლები გადმოჰყარა.

მოსთქვამდა თუ: — „ღმერთო, ღმერთო!
გთხოვ, მიწყალო, შემიბრალო,
რაც გადამხდა, განკითხვის დღეს
მადლად მე არ ჩამითვალო.

მე არა გთხოვ, — მანდ წამება
აქ წამებით შემიმცირო,
მე გთხოვ, — სისხლი აქ დაღვრილი
ჩემი სხვისთვის შეიწირო.

ღმერთო, ღმერთო!... თვალ წინ მიდგა
დიდ-ტანჯული მე ძე შენი...
ვით ძით ყველა, ისეც ჩემით
ერი ჩემი დაიხსენი“.

XXVII

„უეცრად კარი გაიღო,
რკინით, კლიტით დაჭედილი;
ორი ვილაც შემოვიდა
ფეხ-აკრეფით, როგორც ჩრდილი.

მივიღნენ და თაყვანი სცეს
მეფესა გაოცებულსა....
მერე იცნა მისნი იყვნენ
და ჩაიკრა ორივე გულსა.

მოახსენეს:— „შევისყიდეთ
და გავტეხეთ ქრთამით კარი...
ყველა მზაა!... თავს უშველე,
აწ შენი ხსნა შენს ხელთ არი.

ნულარ იცდი... თუ არ ეხლავ,
მერე გვიანლა იქმნება:
ხვალ თავს გჭრიან,—ასეაო
ყვენიისა თურმე ნება“.

უბძანა თუ:— „აღრეც მითქვამს,
არ გადვირჩენ სხვისით თავსა,
ჩემ მაგიერ არ დაედუბავ
ჩემს ქვეყანას და ჩემს ხალხსა.

ჩემს გაქცევას ხომ ზედ მოჰყვა
ხალხის სრეა და ქვეყნის რბევა!
არა, არ ვიქ!... ტყუილია
თათბირი და ყველა რჩევა!“...

ბევრს ევედრნენ და არ გაჰყვა
მეფე თავის ერთგულ ყმათა...
ნეტა რა გულმა გაუძლო
მათს ხეწუნას და მუდარათა!

XXVIII

„გათენდა ღღე ზართ ამხდელი,
 ეაი იმა ღლის დამსწრესა!

ტყვე მეფე გამოიყვანეს
 მოედანსა თაეთ-საკვეთსა.

ხალხი თამაშად მოსული
 ვით ჯინქველა ირეოდა,
 თეით ვეზირიც ყეენისა
 იქ იყო და რიგს აწყობდა.

ვეზირს გვერდთ ედგა ჯალათი
 ერთი რალაც საზარელი,
 ილლიამდინ დაემკლავა
 ძარღვიანი ტლანქი ხელი.

ამ ორ შუა ჩააყენეს
 ფერ-მიხდელი წვალეებითა...
 დადგა მეფე... ღმერთს შეხედა
 ნაღელით საესე თვალეებითა.

მერე თვალი იმავ ნაღელით
 მოედანს შემოატარა...
 ის ყოფა და ის ჯალათი
 სანახავად შეეზარა...

შეჰკრთა როგორც ხორციელი
 უმისოდაც ქანც-წყვეტილი,
 დასუსტდა და წაბარბაცდა,
 როგორც ერთი დაბნედილი.

მაგრამ ისევ თავს უშველა,
არ დაუთმო ხორცსა სული...
ამ დროს ტირილიც მოესმა,
ქეითინი გამწარებული.

გაოცდა და მიიხედა,
ჰნაზა თვისნი დიდებულნი!...
სულ მთლად იქ მოგროვილიყვნენ,
ვინც კი იყვნენ თან ხლებულნი.

მღვდელ-მთავარიც მათთან იყო,
თავთ იცემდნენ, პირს იხოკდნენ,
მათის ცოდვით და ვაგებით
ქვებიც კი ატირდებოდნენ.

თავისიანთ დანახვებდ
მოაგონდა ყველაფერი,
სახლი, კარი, თვისი, ტომი
ქვეყანა და თავის ერი...

ეჰა, გატყდა რკინის გული,
მეფე მაგითი იძლია!
ამას კი ველარ გაუძლო,
აქ კი ხორცმა სულსა სძლია!...

მობრუნდა და ორსავე თვალზედ
კენესით ხელი მიიფარა...
ვეზირს უთხრა: — „დამიხსენი!...
რაც გადამხდა, ისიც კმარა!...“

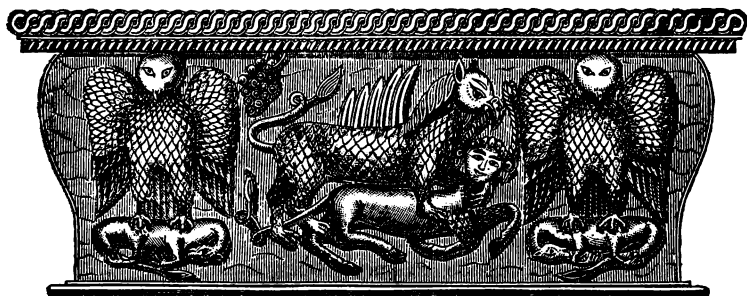
სთქვა და თქმული თვით შეჰზარდა...
სახელი არ წაიხდინა...

— „ჰა ჯალათო!“ — დაიძახა
და კისერი გაიწვდინა.

მანც აიღო ხელთ ნაჯახი,
ერთს წამს კისერს დაუსწორა,
დასცა და ერთის დაკვრითა
თავი ტანსა მოაშორა“.

1881

ა ჩ რ დ ი ლ ი

(გუძღენი. პოლტარაცკის და ილია წინამძღვრიშვილს)

„რა ვარდმან მისი ყვაილი გაახმოს, დამეკნაროსა,
იგი წავა და სხვა შოვა ტურფასა საბაღნაროსა“.

ბუსთაქლო

I

ღმობრწყინდა მზე დიდებულათა
და გაანათლა ქვეყანა ბნელი,
კაცკასის მთების წვერთა მალალთა
ზედ გადაჰფინა ოქროს ნათელი.
აღმოჩნდა მთების ზემოდ მყინვარი,
ცისა და ქვეყნის შუა დაკიდულ,
იგივე ღიადი, იგივე მძინვარი,
იგივე დიდებულ და დაღუმებულ.

ქვესკნელთ ძალთაგან იგი მთა მედგრად
 ცის გასარღვევად აღმოზიდულა,
 მაგრამ მის სრბოლა ცაში უეცრად
 თითქო განგებით შეყენებულა.
 მისი ყინულით ნაკვეთი თავი
 მოირთო მზისა ოქროს სხივებით,
 ქვეყანას მშიშარს მის ფრთეთა ზვავე
 დასცქერის რისხვით და მუქარებით,—
 თითქო ელისო განკითხვის დღესა,
 რომ იგრიალოს, წამოიქუხოს,
 ხმელეთს დაეცეს, მერმედ ქვესკნელსა
 თვითც დაიღუპოს, ისიც დაღუპოს.

II

მაგრამ ისეთი მშვიდი, ნარნარი
 იყო იმ დღისა ლამაზი დილა,
 რომ თვით მყინვარის რისხვა და ზარი
 იმ დილის მადლსა დაემორჩილა.
 ქვეყანაც იყო დადუმებული,
 თითქო ღუმილით ყურს უგდებს ცასა,—
 და ცაც უღრუბლო და მხიარული
 გადმოაფენდა მადლს ქვეყანასა.
 ხოლო კი ჩემი უნდო გონება
 არ მოიხიბლა იმ დილითაცა....
 რწუ გჯერსო, მითხრა, ეს მყუდროება,
 „სტყუისო ზეცაც და ქვეყანაცა!

„ამ გვარი დილა ქვეყანას ბედ-კრულს
 „ბევრჯერ სხვა დროსაც გასთენებია,
 „მაგრამ არც ერთხელ მის გულსა ვნებულს
 „მადლი ცისა არ მიჰკარებია.
 „სულ ტყუილია, რასაც ეხლა ჰგონობ...
 • „ქვეყნის დრტვინვაა დაუძინარი,—
 „ღრმად ჩააკვირდი მის ღუმილს და სცნობ,—
 „თვით მაგ ღუმილში რა წყევლა არი!...“

III

ბოლოს კი დილის სიტკბოებაში
 მეც განმიფანტა ეჭვთა ღრუბელი
 და ყოვლად მხსნელმა სასოებაში
 მომცა ნუგეში მაცხოვნებელი.
 ამა ნუგეშით აღძრული სული
 აღმევსო წელის სიხარულითა,
 ეჭვთაგან წინად გვემული გული
 განცხოვლდა წმიდის სიყვარულითა;
 გარდმომეღიწა ყოვლად შემძლები
 ქვეყნისა ამის სიკეთის რწმენა,
 აღმიფრთოვანა მან ოცნებები
 და განმიწმინდა ხედვა და სმენა.
 მეწვიენენ იგი უცხო ხილვანი,
 საესენი ღმერთით, ნეტარებითა,—
 რომელთაც წარაქეთ კაცთ გულის თქმანი
 საიდუმლოების მაცდურებითა.

IV

და მომეღლინა მე კაცი ღიდი,
 მყინვარზედ მდგომი მოხუცებული,
 ვითა ქვეყანა, ისც იყო მშვიდი,
 უძრავი, უხმო, დაფიქრებული.
 მარჯვენა ხელით ეჩრდილნა თვალნი
 ყურადღებითა შორს გაჰყურებდა;
 მის გარეშემო შეენოდნენ მთანი
 და მათ ფეხთა-ქვეშ თერგიც გაჰყეფდა.
 თერგი მრისხანე, თერგი მბღღვინვარე
 ქაფისა ზეირთთა მიაქანებდა,
 ვით შმაგი ლომი დაჭრილი, ცხარე
 ჰრბოდა, ჰბლაოდა, მიღრიალებდა,
 სჰეკდა და ჰქუხდა... კლდენი და მთანი
 თვის მაშფოთარ შვილს გადმოჰყურებდნენ
 და მის ბლავილთან მათი ყრუ ხმანი
 ხეობაშია მგზავრს აშინებდნენ.
 იქით შორს სჩანდნენ მინდორნი, ტყენი
 და იმათ შორის—არაგვიც ჩვენნი...

V

ჩვენო არაგვო! რა რიგ მიყვარხარ!...
 ქართელის ცხოვრების მოწამე შენ ხარ...
 შენს კიდევებზედ ჩემი მამული
 იყო ერთ დროსა გამშვენებული!

ჩემის მამულის დიდება ძველი
 შენს წმინდა თვალ წინ აღყვავებულა;
 მიყვარხარ მისთვის, რომე ქართველი
 აქ, შენს კიდებზედ, დაბადებულა.
 შენ ზვირთებ შორის ჩემის ქვეყნისა
 გძელი მოთხრობა დამარბულია
 და წმინდა სისხლი ქართველებისა
 შენს კიდებზედ გადასხმულია.
 იქ, სადაც შენსა ძლიერსა წყალსა
 შეურეც მღვრიეს და მღოვრსა მტკვარსა,
 იქ ერთხელ ქართველთ სიცოცხლე ჰდუღდა,
 იქ მამულისთვის ქართველთ ხმა ჰქუხდა.
 შენს ზვირთებს გაჰყენენ საუკუნენი
 და საუკუნეთ—იგი ქართველნი!...
 გულ-ხელთ-დაკრეფილ შენსა წმინდა წყალს
 რამდენჯერ ტანჯვით ვადევნებდი თვალს!...
 რას ვეძებდი მე? ჩემ ქვეყნის წარსულს,
 შენ წინ დაღუპულ ჩემს ძველსა მამულს,—
 და მარტო სისხლი ჩემს თვალს დაღალუღლს
 აძლევდა ხოლმე გულ-საკედავ პასუხს.

VI

მაგრამ საკუთრად არცა არაგვმა,
 არც თერგმა, არც ტყემ და არცა მთამა
 არ მიიზიდა მოხუცის თვალი,
 მთილამ ამაყად გადმოშვირაღი,—

სრულ საქართველო მოჩანდა შორსა...
 იგი მოხუცი მას დააქცერდა;
 ქვეყნის მარგალიტს მაგა ობოლსა
 სიყვარულითა იგი დამზერდა.
 საიღამა ხარ, რამ მოგაელინა,
 ჰოი საკვირველო კაცო, მითხარი?
 რად დაგიგდია შენ შენი ბინა
 და ამა მთაზედ რისთვის ხარ მდგარი?
 და, რა ესტქვი ესა, მსწრაფლვე მომესმა
 იმა მოხუცის დიდებული ხმა:

VII

„მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთა-
 მე ვარო შენი თანამდევი, უკედავი სული. [ნა!...
 შენთა შეილთ სისხლით გული სრულად გარდამებანა,
 ამ გულში მე მაქვს შენი აწმყო, შენი წარსული.
 მეცა ვტანჯულვარ, ჰე ბედ-კრულო, შენის ტანჯვითა,
 შენისა ცრემლით თვალნი ჩემნი მიტირებია,
 მეც წარტყვევნილვარ წარსულთ ღღეთა შენთა ნატყრი-
 შენის აწმყოთი სული, გული დამწყლულვებია. [თა,
 წარგლილთა ღღეთა შენთა მახსოვს დიდებულება,
 ეიცო, რომ იყავ ერთხელ შენცა მორკმულ-ძლიერი,
 შენცა გფენია ქვეყნის მაღლი—თავისუფლება.
 ეზლა აღგვილა ყველა ესე, ვითარცა მტვერი...
 და ძესა შენსა ღღეს არცკი სწამს შენი აღდგენა,
 განწირულების შთასდგომია მას გულში წყლული,

მას დაჰკარგვია ტანჯვით შორის შენდამი რწმენა
და დაუგდინხარ ეით ტაძარი გაუქმებული.
ვიდრე ძე შენი არ გაიკვლევს ზოგადს ცხოვრებას
და მცნების ნათლით ზე-აღზიდულ, ამაღლებული
ჭკვით არ განსჭერიტავს საზოგადო ცხოვრების დენას,
იმ ღრომდე იგი უიმედო, შეწუხებული
უქმისა ღრტინებით, გულის-წვითა მწარე ცრემლს დაღე-
მაგრამ არ ირწმენს, წამებული, შენს აღდგენასა, [რის,
და იგი ცრემლი ურწმენობის, ეჭვის და ტანჯვის
ჰლაღადებს მხოლოდ ძისა შენის უძლოურებასა.“

VIII

„აქ არ ვის—დიდსა, თუ პატარასა—
ქვეყნის ტკივილით არ სტკივა გული,
დაჰვიწყებია, რომ ქვეყნად ცა სა
ღეთად მოუცია მარტო მამული.
დაჰვიწყებია, რომ ღიდი არი
ღეთისა წინაშე იგი ცხოვრება,
რომელიც ქვეყნის წვითა დამწვარი
ქვეყანასავე შეეწირება.
წმინდაა იგი, ვისაც ეღირსა
მამულისათვის თავის დადება!...
ნეტა იმ ვაჟ-კაცს, ნეტა იმ გმირსა,
ის თავის ხალხში აღარ მოჰკედება.
მას განაცოცხლებს სიმღერა ხალხთა,
შორს საუკუნეთ ეტყვის მის სახელს

და არა ერთხელ ჭაბუკთა ყრმათა
 ხლმის ტარზედ ძლიერს აუთრთოლებს ხელს.
 იმ სიმღერას რა ისმენს მხცოვანი,
 სიბერის ჟამსა კვლავ მოიფონებს,
 გმირის სიკედილი სახელოვანი
 ახლად ცხოვრებას მას მოანდომებს.
 აკვანზედ დედა უმღერებს შვილსა
 ტკბილისა ხმითა იმ სიმღერასა
 და, თუ ინატრებს რასმეს მისთვისა,—
 ინატრებს გმირის მის ღიდებასა.
 და უფრო ხშირად იმღერს ქალწული,
 გმირს მოიგონებს და გამხნევდება,—
 ყოველი იმღერს და სხვა მორჭმული
 გმირი იმ მღერით დაიბადება.

IX

მაგრამ, ქართველნო, სად არის გმირი,
 რომელსაც ვეძებ, რომლისთვისც ესტირი?
 იგი აღარ გყავთ.... მის მოედანი
 ჯაგით აღესილა, ვერანად ქმნილა.
 გმირის დამბადი ღიდი საგანი
 თქვენში სპობილა და წაწყმედილა.
 გადასდგომიხართ თქვენ ქართველობას,
 დაგინგრევიათ ღიდი მამული,—
 რალა დაჰბადეს თქვენში ღიღს გრძნობას?
 რითი აღტკინდეს ქველისთვის გული?

თქვენ გარს მადლითა საესეს ბუნებას
 შეუკრებნია ყოველიფერი,
 რომ მისცეს თქვენში ზრდა დიდს ცხოვრებას,
 ჰყოს იგი ძლიერ და ბედნიერი.
 ეიშ, ეს ქვეყანა, ხმელეთის თვალი,
 დიდის სამოთხის კუთხე პატარა
 ქედ-მოდრეკილა ნაღვლით საწყალი,
 რომ მისი ტრფობა თქვენში შემწყდარა,
 რომ დაგიგდიათ უმწედ, უნუგეშ,
 თქვენის სიაფით დაწყლულვებულა,
 თქვენგან გმობილი უცხოს კალთის ქვეშ,
 ვითა ობოლი, შეფარებულა.

X

„ხოლო აქაც კი ერდომილთ შორისა
 ღეთის ნაპერწკალი ზოგჯერა ჰკრთების,
 ქვეყნის წარხდომას გული ზოგისა
 შეებრძვის და არ ემორჩილების,
 მაგრამა ლაღვა, შური და მტრობა
 იმ ზოგთა შორისც ღრმად ჩანერგულა,
 ამა ჰირთაგან მათი მხნეობა
 აღძვრისა უმაღ გაცუდებულა.
 აგერ ორს-სამს კაცს რაღაც უგრძენიათ,
 ქვეყნისა სახსრად ერთად მოდიან,
 ერთის საქმისთვის გაუღვიძნიათ,
 და ერთმანეთს კი არ ენდობიან.

ერთმანეთისა მათ სიკეთე ჰშუროთ,
 თუმც ერთისათვის თითქო იღვწიან;
 თვით ამხოზენ მას, რის აღდგენაც ჰსურთ,
 თვით ჰშველიან მას, რასაც ებრძვიან.

XI

„აგერ უფალი და მისი მონა! *)
 თრთოლით სასწორზედ ხარჯს უწონს ძნელსა
 და, რა დაჰსწორდა სასწორზედ წონა,
 უფალი პინას ზედ აღდგამს ფეხსა
 და მით მის ხარჯსა ერთსა-ორად ჰხდის...
 მონამ მწუხარედ გულს გაიღიმა,
 უმწეობითა თავის ხარჯსა ჰზრდის
 და საწყლის თვალთგან ცრემლმა იწვიმა.
 მაგრამ ქვა არის ბატონის გული,
 ვერ დაარბილებს მას შებრალება:
 ვერა გაჰკურნოს მან მონის წყლული,
 ვინც მონებას თვით ემორჩილება.
 მონა ბედ-შავი, მონა საწყალი
 სდგას, ევედრება მის თვალი შევებას,
 და გულში ჰფიქრობს: ეიშ, ჩემი ბრალი!
 რით შევძლებ შეილთა ჩემთ გამოკვებას?
 ეიშ, ჩემი ოფლი, მათთვის დაღვრილი,
 ნაყოფი, იმა ოფლით გაზრდილი,

*) ეს იმ დროს ეკუთვნის, როცა ჩვენში ჯერ ბატონ-ყმობა
 გადავარდნილი არ იყო.

დღე და ღამ ჩემი უწყვეტი შრომა,
 ღარში, აედარში ცის-ქვეშე ღვომა,
 ვაი, ვაგლახი, ჭირნახულობა,
 თმენა, ცდა, სიმხნე და უძილობა
 მარტო ბატონის თვალსა ახარებს
 და თქვენ, ცოლ-შვილო, კი არას გარგებს.
 ვაიმე, ბედ-კრულს რაღა დამრჩება,
 რომ გავახარო ცოლ-შვილის თვალი?...
 ვინა ჰშრომობდა და ვინა ჰძღვება,
 ღმერთო, სად არის აქ სამართალი?!...

XII

„შენში კაცისას გრძნობას არ ხედევენ,
 დედას ძუძუდგან შეიღსა აჰგლეჯენ,
 ვინ იცის, სიღამ სად გაჰყდიან...
 უწმინდურისა ხელითა სთხრიან
 დედისა გულში უკეთესს გრძნობას,
 ცოდვად უთვლიან შეიღისა ტრფობას.
 თუ ღმერთმა მისცა შენსა ასულსა
 სილამაზე და მშვენიერება,—
 მონავ ჩაგრულო, ვითამ შენს გულსა
 სასიხარულოდ ეგე ექმნება?!
 ქალს წაგართმევენ, ქალს გაჰყდიან,
 ნამუსს მოუკვლენ შეუბრალებლად,
 უბრყვილო გულში ღეარძლს ჩაასხმიან,
 გახდიან ყვავილს ფეხ-ქვეშ სათრეველად.

უმანკო პირზე შენს ტურფას ქალსა
 გარყენა დაასვამს საზარო დალსა...
 მას, რაც გიყვარდა, ნახავ დაცემულს,
 ნამუს წართმეულს და შეგინებულს!...
 პირს უკუ იქცევ და შეძრწუნდები,
 ცრემლს მოინდომებ და არ გექმნება,
 წყევლით, ვაებით მას განშორდები
 და ქალი შენი შენ შეგზარდება,—
 და მაშინ იტყვი: ნეტაეი გველად,
 გველის წიწილად მე მომცემოდი,
 რომ ქვეყნის ქელვად, ქვეყნის სათრეველად
 შენ, შეილო ჩემო, არ გამხდომოდი.

XIII

„შრომისა შეილო, მძიმე უღელი
 ქვეყნის ცოდვისა შენ გაწევს კისრად,
 თუმცა ტვირთ-მძიმეთ შემწყნარებელი
 შენის დახსნისთვის ჯვარს ეცვა ქვეყნად.
 თუმცა ქვეყანას მისი მოძღვრება
 დღეს მარტო სიტყვით უქმით რწმენია,
 მაგრამ ცხადად ჰხმობს მის წმინდა მცნება,
 რომ მყოლობადი მარტო შენია.
 შრომა, აწ ქვეყნად ტყვეთა პყრობილი,
 მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა,
 ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი
 და დასამსხვრეველად გამზადებულია.

შრომისა ახსნა—ეგ არის ტვირთი
 ძლევა მოსილის ამ საუკუნის,
 კაცთა ღელვისა დიადი ზვირთი
 მაგ ახსნისათვის მედგრადა იბრძვის.
 ველარ განუძღვებს ქვეყანა ძველი
 განახლებისა გრიგალის ქროლას,
 ველარ განუძღვებს ქვეყნის მძარცველი
 ჭეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას,—
 და დაიმსხვრევა იგი ბორკილი
 შემფერხებელი კაცთა ცხოვრების,
 და ახალს ნერგზედ ახლად შობილი
 ესე ქვეყანა კვლავ აღყვავდების.

XIV

„შრომის სუფევა მოვა მაშინა
 ჭეშმარიტების მის ძლიერებით
 და განმტკიცდება სოფელსა შინა
 კაცთ-მოყვარების სახიერებით.
 ყველასთვის იქმნეს იგი სუფევა
 თანასწორადა ნიჭთა მფენელი;
 მის მაღლით წარწყმდეს ძარცვა და რბევა
 და ერთგან სძოვდეს ცხვარი და მგელი.
 მაშინ უქმ სიტყვად არ იქმნებიან
 ძმობა, ერთობა, თავისუფლება,
 ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიან
 კაცთ-მოყვარება და სათნოება.

ალლო აილო ქვეყანამ ძველმა,
 რომ დღე და დღე მის წყობა ირღევდა,
 და ამ ზვიადმა საუკუნემა
 უნდა შეას იგი შრომის სუფევა.
 მაშინ, მაშერალო, შენც განკაცდები,
 წართმეულთ ნიჭთა კელაჲ მოიპოვებ,
 სხვას ძირს არ დასწევ, თვით აღმაღლდები,
 არც ეის ემონვი და არც იმონებ.
 მაშინ ეგე ხმა შენის სიმღერის,
 დაბლად ღულუნნი დაღონებული,
 მღერა, ვით კენესა, საწყალის მეხრის,
 შორი ხმა მწყემსის დაობლებული —
 მხიარულ ხმებად გარდაგეცვლების
 და შენს გუთანზედ გულით ღმობილი
 იტყვი სიმღერას თავისუფლების.
 ეგ სიმღერაა, ვით ლოცვა ტკბილი!...
 მინდორნი, ტყენი, ნახნაენი, ველნი
 შენის ღხენითა განიხარებენ,
 შენგან შემკულნი იგი ყოველნი
 შენს ტკბილს სიმღერას ბანს გამოსცემენ.

XV

„აგერ დიდ-კაცი დარბაისელი
 კმაყოფილების განცხრომაშია
 მაშინ, როს მისი მოძმე საწყალი
 სასოწარკვეთილ მონებაშია.

მოძმეთა ხსნისთვის თავის დადება
 წმიდა მხედრია მხოლოდა გმირთა
 და მას ვით შესძლებს თავ-მოყვარება,
 რომელიც იმა დიდ-კაცთა სჭირთა?
 ის რად ინდომებს ქვეყნისა ბედსა,
 როს მასა ჴველის მის ბედ-კრულება?
 რად შეებრძვის ის სიბოროტესა,
 როს მეოხებით მისით თვით ჰრჩება?
 აგერ ეაჭარიც ცბიერის ღიმით
 მოძმეთ ატყუებს, რა ჰყიდის ნიეთსა,
 და ძმა მის მოკედეს თუნდა შიმშილით,
 უნაღვლოდ განვლის ცხოვრების ხიდსა.
 აგერა მღვდელნიც—ერთა მამანი—
 რომელთ ქრისტესგან ვალად სდებიან
 ამა ერისა სულის აღზრდანი,
 რა რიგ გულ-ხელი დაუკრებიან!
 სად არის სიტყვა დიდის სწავლისა,
 სიყვარულის და სამართალისა,
 რომ მათ ბაგეთგან არ მომდინარებს
 და ერს დაცემულს არ აღამაღლებს?
 სად არის იგი მლაღადებელი
 ქვეყნის ხსნისათვის ჴეშმარიტება?
 სად არის იგი ბიწის მღევნელი
 ჯვარ-ცმულის ღმერთის მაღალი მცნება?

XVI

„აგერ ტფილისიც!.. ყრმასაც და ბერსაც,
 ქალსა მახინჯსაც და მშვენიერსაც,
 დიდსა, პატარას, თავადსა, გლეხსა
 მე უხილავი ყურსა ეუგდებდი,
 მაგრამ კი, ეფიცავ ქართველის სახელსა,
 მათს აზრში აზრსა მე ვერ ვპოვებდი.
 ერთ-გზით შეჰხედავ და იქ ცხოვრება
 მართალ ცხოვრებად მოგეჩვენება:
 ჰლბინობენ კიდეც, კიდეც ჰხარობენ,
 ჰფიქრობენ, ჰგრძნობენ და ჰმოქმედობენ,
 ჰხედავ ფაცა-ფუცს და ყველგან ქლივილს,
 უბედურ ცრემლთან ბედნიერს ღიმილს,—
 მაგრამ მათ ცრემლსა, ღიმილს, თუ გრძნობას
 ფრჩხილის ოდენიც არა აქვს აზრი
 და ყველა იგი თვალთ-მაქცი არი.
 ფუჭია იგი მისი ცხოვრება,
 უფერულია და ცალიერი,
 არც სიცოცხლეა, არც გემოვნება,
 არცა საგანი გულ-წარმტაცველი!
 იქ ღლე ჰრბის ღლესა, ვით ჰრბოდა გუშინ,
 ერთ-ნაირად და უგემურადა,
 რისთვისც მამანი იღეწოდნენ უწინ,
 ღლეს შეილთ არ უღირთ არც ერთ ფლურადა.
 გრძნობას ოქროსა ფასად ჰყიდიან,
 მთავრის ღიმილზე—პატიოსნებას

და დაქანგებულ ბორკილზე სცვლიან
თავის მამულის თავისუფლებას.

XVII

„აგერა მცხეთაც—საენე გმირთა,
დიდი აკლდამა დიდის ცხოვრების,
სად პირველ ქართველის მორკმულთა შეილთა
ღრმად ჩარგეს ძირი თავისუფლების;
სადაც ჰყვოდა ხე ცხოვრებისა
ქართველის გულიდამ აღმოცენილი,
და წყარო იგი წყაროდ შევებისა
სჩქეფდა იმ გულით გარდმოდენილი;
სად ის ხე ნაძვის მის სუნნელისა*)
ჰყვოდა ქართველის წყლულთა კურნებად,
და მის ქვეშ წყარო უკედავებისა
სცემდა იაზმას ერის ცხოვნებად;
სად იმ ხის წმინდის ფოთოლი, ხილი
საკედავადც დაჭრილს ეკურნებოდა;
სად იმა წყაროს წყლით დაბანილი
ქართველის ტკივილი დაყუჩდებოდა.
აწ აღარა სჩქეფეს წყარო ცხოველი,
ხე ცხოვრებისაც იგი დამკნარა,—
და იგი დედა-ქალაქი ერცელი
აწ სამიკიტნო დაბად გამხდარა.

*) ამ ნაძვის ხეზედ თქმულობა იხილეთ ვახუშტის გეოგრაფიაში.

ნგრეულან მისნი ღიდნი პალატნი,
 დიდი ცხოვრება მის დაცემულა,
 ღღეს იმ ცხოვრების წმიდა ალაგნი
 პირუტყვთა ქელვით შეგინებულა.

XVIII

„ქართელის სამკეიდროვ, ქვეყნის თვალად დაბადებუ-
 რამდენს ეაებას შენსა თავზედ გარდაუელია!... [ლო,
 ჯვარცმულის ღეთისთვის თვით ჯვარცმულო ღ წამებუ-
 ეკლიანს გზაზედ შენებრ სხვასა რომელს უელია? [ლო,
 სხვა რომელია, რომათასთ წელთ ბრძოლა მედგარი
 გამოეელოს და სრულიად მტერად არ აღგეილიყოს?
 შენ ხარ, მარტო შენ!.. მაგალითი სხვა არსად არი,
 რომ სხვა ქვეყნას, სხვასა ერსა ეგ შესძლებიყოს.
 შენთა შეილთ გული შენთა მტერთა შეაკლეს ზედა,
 ორი-ათასის წლის ბრძოლაში მათ სისხლი ჰღეარეს,
 მაგრამ ამაყი თვისი თავი ქვეყანაზედა
 არაეის-წინა სამუდამოდ არ მოიხარეს.
 ორი რამ იყო, რისთვისაც ძე შენი იღეწოდა,—
 ბედმა უწყალომ სხვა საქმისთვის არ მოაცალა,—
 მამულისა და რჯულისათვის იგი იბრძოდა,
 ორიე ღაიცვა, მაგრამ ყველა მათ ანაცვალა.

XIX

„თვალ-წინა მიდგა ის კირთების ბედ-შენი ღღენი,
 როს შენ ღაგიპყრო მაკედონის გმირის ღაშკარმა,

და შეგირჳია ღიდ-ცხოვრების სამკეიდრო ბჳენი
 შენმა მოძალემ და მოლალემ უცხო მთავარმა.
 სძულდა ქვეყანა, რომელიცა მას ეპყრა ხელთა,
 სძულდა თვით ერიც, მის სიკეთე, ნიჭიერება....
 ვერა, ვერ ჰმართონ ვერსად ერი იმა მმართველთა,
 ვისც არ აქეთ ერის სიყვარული და შეწყნარება.
 ერის მზაგერელი, ქვეყნის მთხრელი იგი მმართველი
 მთელს საქართველოს თვის ფერხთა ქვეშ მჩვიარებრ ჰქე-
 ერის იმედის, სასოების, ნიჭის მმუსრველი [ლვიდა,
 თვით ერის ენას—მაგ ერის განძს იგი სღევნიდა.
 სძაგდა ყოველი, რაშიც იყო ერის ღირსება,
 რაშიაც ერი თვისთა ნიჭთა იყო მსახველი,
 რაშიაც იყო მის ღიდება, პატიოსნება,
 რისთვისაც დაშვრა მამა-პაპის გული და ხელი.
 მას ჰმორჩილებდა ერი შენი მძულვარებითა,
 ღვენულების და კირთების ქვეშ ქედსა იხრიდა
 და მონებურის თვალთ მიმქცევის კრძალულებითა
 ზღევვისა წადილს გულ-დაკეტილ ღღე-და-ღამ ჰზრდიდა.

XX

„მოვიდა ის ღღეც შურის-გებისა,
 მტარვალს აღუდგა ქართველის ქველობა....
 მართალი არის ხმალი ზღევვისა,
 როს ხელს ჰკიდებს მას მამულის ტრფობა.
 მახსოვს ფარნაევ ჰაეროვანი,
 გულ-მტკიენული შეილი ქვეყნისა....

მან იღვა თავსა სახელოვანი
 ის დიდი საქმე შურის-გებისა.
 ერის და ქვეყნის შეურაცხყოფას
 ველარ გაუძლო ჭაბუკმა გმირმა,
 ველარ გაუძლო მტარვალთ ურცხვობას
 იმა მამულის ამაყმა შვილმა.
 გადგა და დასცა თავ-ზარი მტერსა,
 დაამხო პირ-ქვე ყმობა, მონება
 და უცხოთ ხელთ-ქვეშ დაჩაგრულს ერსა
 ვით მზე მოჰყინა თავისუფლება,—
 და შენ, ჰე ქართლო, მტრისგან რღვეული
 კვლავ შეგაერთა ერთის ცხოვრებით,
 ქართველის სახელი დამცირებული
 კვლავ შეჰმოსა მან პატიოსნებით.

XXI

„მას აქეთია, ქართლო, შენს შვილსა
 არ ჩაუგია ქარქაშში ხმალი....
 შენზედ მოიქცა ძველის ქვეყნისა
 გაუმაძლარი და ხარბი თვალი.
 მას აქეთია ოთხ-კუთხივ მტერნი
 შენს თავსა შენვე გეცილებოდნენ,
 მაგრამ ვაჟ-კაცი შვილები შენნი
 გულ-და-გულ მტერსა წინ უდგებოდნენ.
 იყო დრო, როს შენს ძახილზედ, ხმაზედ
 მამულის ღროშა გაიშლებოდა

და ჭაბუკთ რაზმი შენს მოწვევაზედ
მტრის დასახვედრად მოგროვდებოდა.
იყო დრო, როცა შენის გულისთვის
თვითონ სიკვდილსაც ლხინად ჰხადოდენ
და თავ-დადებას მამულისათვის
ერთმანეთს ომში ეცილებოდნენ.
ეხლა რაღაა!... გაჰქრნენ ის ღლენი,
გაჰქრა იგიცა ძალ-გულოვნება,
და საკვირველნი მამათ საქმენი
ეხლანდელ შენს შეილს არც აგონდება.

XXII—XXIII

.

XXIV

„წამხდარა ყველა, ის ღონე და ის ძლიერება,
მტვრად გარდაქმნილა ახოვანი იგი ცხოვრება!...
აწ იგი თითქო თვის დენაში შეყენებულა,
ხოლო ოდესღაც მოდენილა თვის ფართო გზაზედ,
ბევრჯერ უსაგნოდ, ბევრჯერ აზრით აღელვებულა,
ქართელის ტკივილი ყოველთვის კი სჩნევია მას ზედ.
დენილა იგი ტანჯვათ შორის და სიამეთა,
ხან დაცემულა და მიმქრალა, ხან აღდგომილა,
ხან შური, მტრობა, ერთურთ ლაღვა სთხრიდა კიდეთა,
რომელთ შორისაც ის ცხოვრება მძლავრი ჰშობილა.

მაშინ გათხრილნი ის კიდენი მთლად დარღვეულან,
 ძლიერნი ზვირთნი იმ ცხოვრების აღქაფებულნი
 სხვა-და-სხვა ტოტად გადმოსულან, გადაგდებულან,
 დაუნთქავთ შრომა წინაპართა სისხლითა რწყულნი.
 როდის-ღა ენახავ მშენიერსა ამ ქვეყანასა
 თვისთა ღიდების ნაშთსა ზედა კელავცა აღმდგარსა,
 დროსთან დანთქმულსა სხვა-და-სხვათა კავშირთა ბრძო-
 ლას,
 ერთის ცხოვრების, ერთის სულის ძლიერსა ქროლას?
 როს ესე ტოტნი ერთ-ცხოვრების, ერთ-არსებისა,
 ეზლა გაყრილნი, ერთ-მდინარედ შეერთდებიან?
 როს იგი ტომნი ცად მიხწეულ მძლავრ კავკასისა
 ერთისა აზრით, ერთის ფიქრით განდიდდებიან?
 თავისუფლების მშენიერის სხივთ მხურვალეება
 როდის დაადნობს დაქანგებულს დიდხნის ბორკილსა,
 და ქართველობა სიქადულად როდის ექმნება
 ქვეყნის წინაშე ყოველ ქართველის ერთგულოსა შეილსა?“

XXV

ამ დროს ქუხილმა დაიგრიალა,
 გრგეინვა დაიწყო მისმა ხმამ მთებში,
 ცაზედ ელვამა გაიპკრიალა
 და გაანათა მდინარე ხევში.
 კას გადაედნენ შაენი ღრუბელნი,
 ნისლში შთაცვიდნენ მთანი და ველნი;
 ქარმა დაჰღმუვა ხევ-ხუესა, მთებსა,
 ბუქი სვეტსავით აატრიალა;

რისხვითა ჰგლეჯდა კლდესა და ღრესა,
 ზეამაც მალლიდამ დაიგრიალა,—
 და მყის ბუნების მშვიდი ღუმილი
 ბნელ ჯოჯოხეთად გადიქცევოდა,
 წყალი და ცეცხლი, მეხი, ქუხილი
 ერთმანეთშია აირევოდა.

მაშინ შეეხედე მყინვარსა მძლავრსა..
 დიდხანს ვეძებდი იქ მოხუცს კაცსა,
 მაგრამ შავისა ღრუბლისა სისქეს
 ვერ გაატანა თვალმა უძლოურმა...

„ნუ თუ გათავდა ამით ხილვა ეს!“
 შემომტირა მე მწუხარე გულმა.
 მცირეს ხანს შემდეგ გადიწმინდა ცა,
 გამოიღიმა ნათლად მთამაცა,
 და მზისა სხივით გაბრწყინებული
 კვლავ დაეინახე მოხუცებულს.
 ცისკენ აღებრნა თრთოლითა ხელნი
 და მოედრიკნა მუხლნი ძლიერნი...
 თურმე მოხუცი ის ჰლოცულობდა
 და ღმერთსა ესრედ ვეცდრებოდა:

XXVI

„დედავ ღვთისაო! ეს ქვეყანა შენი მხვედრია..
 შენს მეოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულის ხალხსა;
 სამღრთოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს უღვრია,
 ჩაგრულთ სასოო, ნუ არიდებ მოწყალე თვალსა!

რაცა ტანჯულა ეს ქვეყანა, ტანჯვად ეყოფა,
მოეცი ძალი დაერდომილსა კელავ აღდგომისა,
სახელოენი განუახლე წარსულთ ღღეთ ყოფა,
მამა-პაპური სული, გული მოჰმადლე შეილსა.

ძლიერო ღმერთო! შენთვის ჰბრძოდნენ ქართველისა ძე-
დასაბამითვე არ იციან — რა არს მშვიდობა, [ნი,
იკმარე სამღრთოდ მათ პატიჟნი და სისხლის ძღვენი,
თუ რამ შეგცოდეს, შეისყიდეს ტანჯვით შენდობა.

მოჰმადლე ქართველს ქართველის ნდობა და სიყვარუ-
და აღუდგინე მშვენიერი ესე მამული!.... [ლი
ჰოი სახიერო! ცისარტყელა განაველე ცასა,
რათა წარღვნისა მოლოდინი წარხოცო ხალხსა!...“

XXVII

მსწრაფლ გადმოეშო ცისა ლაქვარდსა
შვიდ-ფეროენი სარტყელი ცისა
და გადღვინა ჩემს ქვეყანასა
მახარობელად ტკბილ იმედისა.
ამენთო გრძნობა მადლითა ცეცხლებრ,
ერთს ფიქრს მიეცა გულის-თქმა ყველა,
და მაშინ ეიგრძენ, რომ მშვენი მისებრ
ჯერ არ მენახა მე ცისარტყელა.

1883

გ ა ნ დ ე გ ი ლ ი

(ლეგენდა)

(ვეძღვნი ოლგა ჭავჭავაძისას)

I

სადაც დიდებულს მთასა მყინვარსა
ორბნი, არწიენი ვერ შეჰხებიან,
სად წვიმა-თოვლნი, ყინულად ქმნილნი,
მზისგან აროდეს არა ჰდნებიან,
სად უღაბურსა მას მყუდროებას
კაცთ ქრიამული ვერ შესწედენია,
სად მეუფება ჭექა-ქუხილსა,
ყინულს და ქართა მხოლოდ ჰშთენია,—
უწინდელს ღროში ღეთისა მოსავთა
გამოუქებავთ მუნ მონასტერი

და, იმ ყინულში შეთხრილს ღეთის ტაძარს
 ბეთლემს უწოდებს ღღესაცა ერი.
 ფრიალოსანებრ ჩამოთლილი აქეს
 იმ წმინდათ სადგურს ყინულის ზღუდე
 და ზედ კარია გამოკვეთილი,
 ვით კლდის ნაპირზედ არწივის ბუდე.
 ზღუდის ძირამდე რკინის რამ ჯაჭვი
 ზედა ჰკიდია თურმე იმ კარსა, —
 და თუ არ ჯაჭვით, სხვაფრივ ვერა გზით
 ვერ ძალუძს ასვლა ვერარა კაცსა.

II

აქა ყოფილა უწინ კრებული
 ღეთისთვის ქვეყნიდამ განდგეილ ძმათა
 და მყინვარს ამას უდაბნოს თურმე
 ისმოდა ქება წმიდა წმიდათა.
 აქა გამდგარან, განშორებინ
 ამ წუთი-სოფლის სამაცდუროსა,
 აქ ჰღირსებინ მართალთა თანა
 სანანესა მას საუკუნოსა.
 განსულან ამა ქვეყნით მამანი
 და ტაძარი ღეთის გაუქმებულა...
 იმათის ღვაწლით იმ ტაძრის მადლი
 მთიულთა შორის ყველგან გათქმულა.
 და ის ადგილი, ის არე-მარე
 ესოდენ წმინდად სწამს ღღესაცა ერსა,

რომ ნასროლს ნადირს, მუნ შეფარებულს,
 მონადირეცა ვერ ახლებს ხელსა.
 თუ არ ღეთის ღირსი, სხვა ვერვინ თურმე
 ამ წმინდა ადგილთ ვერ შეეხება
 და თუ შეჰბედაეს, მსწრაფლ რისხვა ღეთისა
 ჰეჟა-ჰუხილით მოეღლინება.

III

ოდესღაც ტაძარს იმ გაუქმებულს
 მეუღაბნოე შეჰკედლებია;
 საიქიოსთვის ეს სააქაო
 დაუთმია და განშორებია.
 განშორებია ვით ცოდვის სადგურს,
 ვით სამეუფოს ბოროტისასა,
 სადაც მართალი გზას ვერ აუქცევს
 განსაცდელსა მას ეშმაკისასა;
 სად ცოდვა კაცსა სდევნის ღლე და ღამ,
 ვითა მპარავი და მტაცებელი;
 სად, რასაც ჰხადის მართალი მართლად,
 მას უმართლობად ჰქმნის ცოდვის ხელი;
 სად რყენა, წაწყმედა და ღალატია,
 სადაც ძმა ჰხარბობს სისხლსა ძმისასა,
 სად ცილი, ზაკვა ძულებადა ჰხდის
 წმინდა სიყვარულის მოყვასისასა.
 განშორებია ამ წუთი-სოფელს,
 სად ყოვლი ნიჭი მაცდურებაა,

სად თვით სიტუარფე და სათნოება
ეშმაკის მახე და ცდუნებაა.

IV

განდგეილა და ამ ყინულებში
სულ მარტოდ-მარტო დაყუდებულია
და გვამი მისი ცოდვილთ ფიქრთაგან
იმ დღიდგან აღარ შეძრწუნებულია.
განუდგენია გულიდამ ყველა
მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, წადილი,
რათა წარუდგეს უფლისა მსჯავრსა
სულით განწმენდილ და განბანილი.
დღე-და-ღამ ლოცვით, გოდებით, გვემით
ხორცი სულისთვის უწამებია
და ვით ჭურჭელი იგი წყმედილი
ცრემლით ურეცხავს, უსოლებია.
დღე და ღამ სულთქმა და ღალადება
მოჰფენია კლდეს ყინულისასა,
და არ შემწყდარა მუნ ლოცვის ცრემლი,
ვითა ღელესა მას გლოვისასა.
განყენებული წუთი-სოფლისგან
აქ სული მისი აღყვავებულია,
და ხორციელი გულის-თქმა ყველა
დამარხულა და განსვენებულია.

V

არ იყო ხნიერ, მაგრამ ვით წმინდანს
 სულის სიმაღლე ზედ დასჩნევოდა,
 ზედ ეტყობოდა, რომ სული მისი
 სულ სხვა მსოფლიოს შეჰხიზნებოდა.
 სახე გამხდარი, კუმტი და მწყრალი
 სიწმინდის მადლით დაჰშვენებოდა,
 და მაღალს შუბლსა, ნაოჭად შეკრულს,
 შარაენდელი გადაჰფენოდა.
 მისთა მცხრალ თვალთა ღრმა მეტყველება
 ესოდენ იყო წყნარი და ტკბილი,
 თითქო მათშიგან ჩასახებულა
 თვით სათნოება, კდემით მოსილი;
 თითქო წელისა სიხარულითა
 სამოთხის ღია კარს შეჰხარჩან
 და სულთან ერთად უფლისა მიმართ
 სასოებითა მიისწრაფიან.
 ლოცვით და მარხვით ხორც უძლოურ-ქმნილი
 ჰგებოდა წმინდანსა იგი წამებულს,
 მრავალ გზით ტანჯულს და ტანჯვით ზედა
 ძლევით მოსილსა და განდიდებულს.

VI

წამება მისი ღმერთს შეუწირავს,
 ვედრება მისი ღმერთს უსმენია

და სასწაული ნიშნად მადლისა
 მლაღადებელზედ მოუელენია.
 ბნელსა სენაკსა, სად იგი მდგარა,
 ჰქონია მზის მხრივ ერთი სარკმელი
 და მუნით თურმე გადმოდენილა
 შუქი მზისა და მთვარის ნათელი.
 ოდეს უდაბნოს გასწვრივ მთის წვერზედ
 მზე სხივ გაფენით ამოვიდოდა,
 იმ სარკმლით სხივი მისი სენაკში
 სვეტად ბრწყინვალედ ჩაეშვებოდა.
 როს ჰლოცულობდა, იმ სხივსა თურმე
 თვის ლოცვანს მწირი ზედ დააყრდენდა,
 და ხორცთ-უსხმელი მზის სხივი იგი
 უფლის ბძანებით ზედ შეირჩენდა.
 ეგრე ვიდოდნენ დღენი და წელნი,
 ეგრე უბიწოდ იგი სცხოვრებდა...
 და თვის სიწმიდეს ყოველ დღე თურმე
 ამ სასწაულით შეიმოწმებდა.

VII

ერთხელ, სადამოს ლოცვით დაღლილი
 გადმომდგარიყო ზღუდის კარებსა
 და დაფიქრებით გადმოჰყურებდა
 მწევანით დაფენილს მთისა კალთებსა.
 მზე გადახრილი ჯერ კიდევ სრულად
 მთისა გადაღმა არ დასულიყო

და მთის წვერზედ ვით ცეცხლის ბორბალი
 იმრგელივ სხივ-გაშლით ანთებულიყო.
 ცისა ლაქვარდი ვით ნაკვერჩხალი
 წითლად და ყვითლად მზისგან ჰლუვოდა
 და განმსჭვალული მისით ღრუბელი
 შორს ათას ფერად სხივებში ჰთრთოდა.
 ამა უბიწო დიადის ბილვით
 წარტყვენილ იქმნა განყენებული
 და ვით ცხოველს ხატს ღვთის დიდებისას.
 შესცქერდა მზესა განცვიფრებული.
 უეცრად ასტყდა რამ ნიაფ-ქარი,
 დაჰბერა კლდეთა, ნაპრალოთ და მღვიმეთ,
 და მყინვარიდამ ვითა ვეშაპი
 შავი ღრუბელი დაიძრა მძიმეთ.

VIII

დაიძრა მძლავრი, უზარმაზარი,
 ცაზედ განერთხო და გაიშალა
 და იქ, თითქო მტერს შეეჯახაო,
 ჭექა-ქუხილით დაიგრიალა.
 შეირყა მთელი ცა და ქვეყანა
 იმა ჭექით და იმა ქუხილით,
 ცა აირია, დაბნელდა უცებ,
 და წამოვიდა სეტყვა შხუილით.
 ქუხეა და ჭექეა, ელვა და სეტყვა,
 არეგ-დარეგით ღრუბლების სრბოლა,

ქართა, აწ გრიგლად რადმე ქცეულთა,
 ზარით და ზათქით კლდეებში ქროლა,—
 ესე ყოველნი, ერთად რეულნი,
 ჰგევანდნენ ცით ელენილს რისხვას ღეთისასა,
 თითქო ღმერთი სჯის ქვეყანას ცოდვილს
 დღეს მას საშინელს განკითხვისასა.
 ამ ღროს ის მწირი სენაკში იყო,
 ცრემლით აღტობდა ღეთის მშობლის ხატსა
 და ხელ-აღპურობით ევედრებოდა
 წაწყმედისაგან ქვეყნისა ხსნასა.

IX

უცებ მოესმა რალაც კაცის ხმა...
 ეოცა ეს ხმა უჩვევი მწირსა...
 ყური ათხოვა—და თითქო ვილაც
 ჰკიეის, იძახის ზღუდისა ძირსა.
 ეცა მსწრაფლ კარებს და გაღიხედა...
 ეილაც კარის ჯაჭვს ზედ მოსდგომოდა
 და ვით ყრმა ვინმე ღალადების ხმით
 შესაფარებელს ბინას ითხოვდა.
 თუ ძეა კაცის, რამ მოიყვანა
 ამ ღროს, ამ ღამეს ქვეყნისა რღვნისას?
 მხეციც, ნადირიც თვის ბუდეში ჰძრწის,
 მორიდებული ამ რისხვას ღეთისას!
 ჰკითხა,—„ვინა ხარ? კაცი, თუ მანენ
 აქ მოგზავნილი ეშმაკისაგან?“

— „კაცი ვარ, კაცი!... მომეცი ბინა,
 მიხსენ, ღვთის მადლსა, სიკედილისაგან.
 ვერ ჰხედავ, ლამის ცა ჩამოიქცეს
 და ზედ დაეცეს ღვთა-მიწასა?
 რა დროს კითხვას?... შემობრალე მე
 და ნუ დამიჭერ ჭერსა, ბინასა“.

X

— „მართალი სთქვი შენ... თუ ხარ ძე კაცის,
 ცოდვა გარედ დაგტოვო ამ დროს;
 თუ მაცდური ხარ, სჩანს ღმერთს სწადიან
 მწირი ცოდვილი ღლეს გამომცადოს.
 ამოვედ, ვინც ხარ!... იყვენ ნება ღვთის!...
 ხელი ჩაავლე ემაგ რკინის ჯაჭვს,
 ნუ შეშინდები... კიბეა იგი
 და ზედ რგოლები საფეხურად აქვს“.
 და იმ ბნელაში იგი წვალეებით
 ავიდა მაღლა იმა ჯაჭვითა.
 მუნ დახედა მწირი... რაა? ვინ არის?
 ვერ გაარჩია სიწყვდიადითა.
 — „გამომყევ, ვინც ხარ! ბინას მოგცემ შენ!
 გაგიზიარებ ჩემსა სენაკსა...
 სახლი ღვთისაა... შენც შეგივრდომებს,
 შენებრ მახვეწარს მრავალსაც სხვასა.
 წაუძლე წინ და შევიდნენ სენაკს...
 იქ უფრო, ვიდრე გარედ, ბნელოდა,

მხოლოდ კი ერთგან ღველფად ქცეული
ცეცხლი ჩამქრალი ფერფლ ქვეშე ჰჩნდოდა.

XI

რა ღედა-ღეთისამ სენაკს შეუშვა
და არ შერისხა იგი მოსული,
გულში სთქვა მწირმა: ძეა კაცისა
და არა მაენე, ბოროტი სული.
სტუმარი იგი დანაცრულს ცეცხლსა
ფიცხლავ მივარდა დამზრალი, სველი,
ღველფი გაქექა, ჩაჯდა ცეცხლა-პირს
და გაიწოდა სათბუნად ხელი.
— „უჰ, უჰ, რა ცივა!... სთქვა მან სტუმარმან:
ლამის გაეშეშდეს სიცივისაგან!...“
მწირს ხმა ეოცა... ქალის ხმას ჰგევანდა...
შეკრთა, შეშინდა ამა ხმისაგან.
ნუ თუ აწ ბედმა ქალის სახითა
განსაცდელი რამ მას მოუვლინა?
და ვითა ელვამ ამისმა ფიქრმა
გულში ზარ-ცემით მწირს გაურბინა.
მაგრამ იქმნება ბედმა ეგე ჰქმნა
მისდა საცდელად თვით უფლის ნებით!...
და კისრად იღო ვით ნება ღეთისა
სასოებით და გულ-დამშვიდებით.

XII

— „შეშა არა გაქეს? ჰკითხა სტუმარმა:
 მოიტა, ცეცხლი ავანთოთ ერთი,
 ზეალ თუნდა მთელს ზურგს მე ამოგიტან,
 ოღონდ დღეს გაეთბე, შენ შენი ღმერთი.“
 მეუდაბნოემ იქვე კუთხილამ
 მოზიდა შეშა, ცეცხლი აანთო.
 რა გაძლიერდა, ცეცხლისა შუქმა
 ბნელი სენაკი სინათლით მორთო.
 ზოლო რა შუქი იმა ცეცხლისა
 სტუმარს იქ მჯდომელს ზედ მიეფინა,
 გასაოცარი რაღაც შევენება
 განდგილს თვალ-წინ წარმოედგინა.
 ყმაწვილი ქალი საესე სიცოცხლით,
 საესე შევენების ჯადოთი, გრძნებით
 ნაზად ამაყად ცეცხლა-პირს იჯდა
 ვით მინდვრის მშველი ყელ-მოღერებით.
 ეშხითა მფრქვევსა მის შავსა თვალებს
 თვით ცეცხლი სითბოს ეცილებოდა,
 მის ელფერთაგან თვით ცეცხლის შუქი,
 ვითა ძლეული, უკუ ჰკრთებოდა.

XIII

თვით მადლს ტრფობისას რომ მოესურვოს
 ზორც-სხმულად ელენა ოდესმე ქვეყნად,

უკეთესს სახეს ვერ ინატრებდა
 თავის სიცხოვლის გამომსახველად.
 მაშინაც ვინ სთქვას,—ვინ ვის აშვენებს,
 მაღლი ამ სახეს, თუ სახე მაღლსა!...
 თვით შური, მტრობა ვერ უპოვიდა
 ქალს მშვენიერსა ვერაფერს ნაკლსა.
 მის თვალთა ელვით, ლაწვთა შუქ-ფენით,
 გულ-მკერდის რხევით ვინ არ ათრთოლდეს!...
 დახე მის ტუჩთა!... თითქო თვით ტრფობას
 თვის ნაზი კოცნა ზედ დარჩენოდეს.
 ვის არ მოიმხრობს, მოინადირებს
 ყოვლად ძლიერი მშვენიერება!...
 თქმულა—მხეციც კი გააფთრებული
 მის წინ დატკბება და დაწყნარდება.
 და დაუწყნარდა ძალს შვენებისას
 იგი მწირიცა მწყრალი, გულ-მშრალი
 და უცოდველის გულის ტკივილით
 ქალს შეაჩერა ტყვე-ქმნილი თვალი.

XIV

ბოლოს ჰკითხა მან:—„ვინა ხარ, შეილო?
 ამ უდაბნოში რამ მოგიყვანა?
 მერე ამ ღროსა, როს აედრისაგან
 ლამის წაირღვნას მთელი ქვეყანა?“
 — „მწყემსი ქალი ვარ... აქ მთის კალთებზედ
 ცხვარს ვაძოვებდი მამი-ჩემისას,

ბალახმა ცხვარი ამოიტყუა
 და მეც ამოვეყ ფარასა ცხვრისას.
 ლამაზი იყო ამ დღის საღამო,
 რა რიგ ჰშვენოდა მზე დამავეალი!
 შეეხედე თუ არ იმ მზეს, იმ ცასა,
 გაეშტერდი, ველარ მოესხლიტე თვალი.
 ღვთის სახესავით გარს შუქ-მოსხმული
 მთის წვერზედ ღიღი მზე ბრწყინვალედა
 და საკვირველი ის სანახავი
 თვალთანა ერთად გულსა მტაცებდა.
 სულ დამავეწყდა მამის ნათქვამი,—
 ნუ ენდობიო, შეილო, ამ მყინვარს,
 ნახავ მზე აღგას, უცებ გაწყდება
 და წამოხტებას ციღამ ნიაღვარს.

XV

„მაგრამ რას იზამ? მოდი გულს უთხარ,—
 კარგ სანახავზე ნუ ხარ-თქო ხარბი!...
 მე იქ გავერთი.... მყინვარმა თურმე
 უცებ შეიკრა მრისხანედ წარბი.
 ცა მოიღრუბლა, წამს ჩამოზნელდა,
 მთილამა ცივი ავარდა ქარი,
 მოვიწოდო მე ცხვრის გამობრუნება,
 გვიან-ლა იყო, ვერ მოვასწარი,
 უცებ შემემთხვა. იქვე აედარი,
 სეტყვა ტყვიასებ წამოუშინა,

ცხვარი გამიფთხო, ვერ მივეშველე,
 ბნელაში ფეხიც ვერ წაედგი წინა.
 მართლა, უნდობი ყოფილა ეს მთა!
 უცებ სცოდნია ჩამოზნელება,
 უცებ სამოთხეს ჯოჯოხეთად ჰქმნის,
 უცებ გიტკობს და უცებ აფთრდება.
 ეიშ!... რად გავტეხე მამის ნათქვამი!...
 ახია ჩემზე, რაც დამემართა!
 მამის ურჩისაო, გამიგონია,
 გზა თურმე არსად არ წარემართა.

XVI

„დავლუპე ცხვარი მე მამის ურჩმა,
 მე გავცემ პასუხს, ჩემი ბრალია!...
 მაგრამ შენვე სთქვი: განა წაუხვალ,
 რაც ფათერაკად მოსაეფალია?
 თვითონ ცხვარს მაშინ როდი ეჩიოდო,
 მე მამ-ჩემი მეზრალეობდა,
 მამის-ერთა ეარ, მამას ეუყვარვარ,
 ეწუხდი, რომ ჩემთვის შეწუხდებოდა.
 ცხვარი დავლუპე — ეგ ერთად ერთი
 მამის სარჩო და საბადებელი,
 მაგრამ წარბსაც კი არ შეიხრიდა,
 ოღონდ ეენახე მე უენებელი.
 ვიდექ სეტყვის ქვეშ ბნელაში სერზედ....
 ცა ქვეყნის დანთქმას თითქო ჰლამოდა,

ჰქექდა და ჰქუხდა... და ჩემთა ფეხ-ქვეშ
თვითონ მთის ძირიც იძროდა, ძრწოდა.
რა მექნა ბეჩაეს!... საბრალო თავი
სად შემეფარა, გადამერჩინა?
ეთქვი,—აქვე დაერჩე და ბედს მივენდო,
თუ გაებედო და წავიდე შინა?

XVII

„დაერჩენილიყავ, მერე ვინ იცის,
გაეახწვედი-ლა იმ ლამეს ბედ-შაეს?....
წავსულიყავ და იმ ბნელაშია
კლდე-ღრეში სადმე ჩაეჩიხბდი თავს....
მაინც გაებედე შინისკენ წასელა,
ეთქვი, რაც მომივა, დე მომივიდეს!
თურმე ნუ იტყვი, გზა ამერია
და მოესდგომივარ მონასტრის ზღუდეს:
ჯაჭვს ზედ წავაწყდი... და მაშინ მიეხვდი,
რომ აქ მყინვარის მონასტერია,
ისიც ვიცოდი მამი-ჩემისგან,
რომ მონასტერში ვილაც ბერია.
გახარებული გეძახდი დიდ-ხანს,
შენც კი კარგა ხანს მე ხმა არ გამე....
ესთქვი, — ეაიმე თუ ვერ გავაგონო
და აქ მომიხდეს ეათიო ლამე!...
მაგრამ მიბრალო ჩემმა გამჩენმა
და შენამდე ხმა ამოვაწვდინე...

სხვა ზომ შენტ იცი... ღმერთმა გარჩინოს,
როგორც შენ მე დღეს გადამრჩინე.“

XVIII

— „მე ნუ მიმადლი, შეილო, შენს დახსნას,
ღმერთია ყველას შშველელი, მხსნელი...
ღვთით არ განწირულს ყველგან წინ უძღვის
მისი მარჯვენე შემწყნარებელი.“

— „შენკი ეშმაკი, მგონი, გეგონე.“

— „ნუ მიწყენ, შეილო, და ნურცა გიკვირს!...“

შენვე სთქვი, სხვა ვინ მოხედავს ქვეყნით
ერთს დაღიწყბულს და განდევილს მწირს!“

— „განა ქვეყნადა შენ არავინ გყავს,
ან ძმა, ანუ და, ან ნათესავი?“

— „მყვანდნენ... და ყველას გამოვეთხოვე,
აქ მოველ და ღმერთს შევწირე თავი.“

— „მას აქედ ბევრი წელიწადია?“

— „არ ეიცი.“ — „როგორ?“ — „არ ვთვლი წელთა-
მოვშორდი, შეილო, წუთის-სოფელსა [სვლას,
და რაღას ვაქნევ იმის ქამთა-ცვლას!“

— „მოშორდი და აქ სულ მარტოკა ხარ?“

— „ეგეთი არის, სჩანს, ნება ღვთისა!“...

— „როგორ თუ ღვთისა? ღმერთს რაში უნდა
ამ ყინულებში ყოფნა კაცისა?“

XIX

„ღმერთო ნუ მიწყენ, ნურც შენ გამკიცხავ
 მე უმეცარსა მეტის თქმისთვისა...
 როცა აქ ცხვარი მიძოვბია
 და შემხედდეს მყინვარისთვისა,
 მომგონებია მამის ნათქვამი,
 იქ, ყინულებში კაცი სცხოვრებსო,
 სულისთვის ხორცი გაუწირნია,
 უწუთი-სოფლოდ მარტოკა სძლებსო,—
 გამკვირვებია მე ეს აშბადი!...
 მითქვამს: იქ ყოფნა რას არგებს სულსა?
 განა სწყინს ღმერთს, რომ კაცი შეჰხარის
 ქვეყანას, ღვთითვე დაბადებულსა?
 ეფიქრობდი: ნეტა მაშ რისთვის მორთო
 ესე ლამაზად წუთის-სოფელი?
 განა მისთვის, რომ აღამიანმა
 შეაჩვენოს და აიღოს ხელი?
 ყველაფერს უნდა გამოვეთხოვო,
 ჩემს ტოლს და სწორსა, ღვთის და სიხარულს?!...
 ღმერთო, ნუ მიწყენ .. ვერ ვიზამ მაგას!
 აღრე და მალე ვერ მოვიკლავ გულს!...

XX

„ან შენ როგორ სძლებ უწუთის-სოფლოდ!
 მერე იცი კი რა რიგ ტკბილია!

აქ სიკვდილია, იქ კი სიცოცხლე,
 აქ ჭირია და იქ კი ლხინია.
 ნუ თუ თვის-ტომი, ტოლი და სწორი
 ყველა გულიდამ ამოგილია?
 ნუ თუ ნალევლი, დარდი და ჯაერი
 თან არავისი წამოგილია,
 არ გაგონდება არც მამა, დედა,
 ან ძმა, ანუ და, ან სახლი, კარი?
 ნუ თუ მის ღღეში არა გყოლია
 მოკეთე გულის შემატკივარი?!
 როგორ მოშორდი?!... — „რა გითხრა, შეილო?
 ყველაზედ უფრო სული ტკბილია,
 იგი ტყვე არის წუთის-სოფლისა
 და ეგ ყოველი მის ბორკილია.“
 — „მაშეინც ქვეყნად ვართ, ყველა წაეწყდებით,
 ველარ დაეხსნით ვერაფრით სულსა?“
 — „ხსნა ყველგან არის... ხოლო გზა ხსნისა
 ესეთი მერგო მე... უბედურსა...“

XXI

„უბედურსაო“?!... და მწირსა უცებ
 გულს ელდა ეცა ამ სიტყვის თქმაზედ...
 ესეთი სიტყვა ხომ ჩივილია
 და ეით მოადგა იგი ენაზედ?
 „უბედურსაო“?!... ეგ ხომ სიტყვაა,
 გულის ტკენის და სამღურავისა!

ეგ ხომ სულთქმაა, აღმოკენესაა
 ბედნიერების დამკარგავისა!...
 მან რა დაჰკარგა?... ნუ თუ არ ჰყოფნის,
 რომ მან დასძლია საწუთროება,
 განდგა მისგან და აქ მოიპოვა
 სულის მშვიდობა და მყუდროება?
 ნუ თუ დაკარგვად აწ მიიჩნია
 დამარხვა ხორცის, გულ-თქმის, ენებისა
 და არა ჰკმარის, რომ სულს დაუდგა
 წმინდა საყდარი უკვდავებისა?
 რა დაემართა? რა მოუვიდა?
 ნუ თუ უჩივის აწ იგი ბედსა?
 ნუ თუ აწ ჰნანობს ქვეყნის დათმობას
 და მუნათს რასმეს სდებს შემოქმედსა?

XXII

არ შეჰკადრებს ღმერთს იგი სამდურავს!
 არ გასწირავს სულს შევედრებულისა!
 ეით არ იკმარებს ღვთისა კურთხევას,
 მასზედ გულ-უხვად მომადლებულისა!...
 არა და არა!... მაშ რამან სძლია
 და ეს სიტყვა რამ ამოაკენესა?
 მიმოიხედა თვის გარს საბრალომ,
 თითქო მტერს ეძებს შემაცდენელსა.
 არაფერ იყო.... ხოლო ცეცხლა-პირს
 ქალს დაღალუღსა მისძინებოდა,

და ცეცხლის შუქი მის ტურფა სახეს
 ვით საყვარელსა ზედ დაჰხაროდნა.
 საოცარ იყო მიძინებულნი,
 იგი სიტურფე, იგი შეენება!....
 თითქო მის შექმნას ერთად ცდილანო
 თვით სიყვარული და ნეტარება.
 თითქო თვით მადლსა შეენებისასა
 თვისი საუნჯე აქ დაჰბნევია
 და ეშხსა, ვითა იადონს ეარდზედ,
 სული მის ლაწვზედ დაუღევია.

XXIII

და რა იხილა კვლავ იგი მწირმა
 დაუცხრა სული აქოთებული
 და რაღაც ძალით ქალზედ კვლავ დარჩა
 თვალი ტყვე-ქმნილი, გაშტერებული.
 რად შეემსჭვალა თვალი იმ სახეს?
 ის სახე ატკობს, თუ ეოცება?
 მორიდება ჰსურს და ნეტა თვალი
 რად ეურჩება და არ ჰნებდება?!
 დიდ-ხანს დასცქერდა... ნეტა რა სხივი
 გულის ჩაეფინა ნელი და თბილი!...
 ჰძრწის, მაგრამ იგი ძრწოლა რად არის
 ესოდენ ამო, ესოდენ ტკბილი!
 აქამდისაც ხომ გული უძგერდა...
 ეხლა სულ სხვაა მის გულის-ძგერა!...

ეხლა მის გული თითქო ებანს სცემს
 და ისმის ჩუმი ებნის სიმთ ჟღერა.
 როგორ იწამოს და რა დაარქვას
 ამ ჯერ არ ცნობილს სიტკბოებასა?
 თუ ცოდვა არის, ეგრე რადა ჰგავს
 სულისთვის აღთქმულ უკედავებასა?

XXIV

ფეხი წინ წადგა... არ იცის კი რად?
 ქალს კელავ ეძინა ნეტარის ძილით,
 ძილში ჩაყოლილს ფიქრს, თუ ოცნებას
 ბაგე გაეპო ლალის ღიმილით.
 იმა ღიმილის გრძნეული ჯადო
 ზედ დასაკლამად კოცნას იწვევდა
 და იმა წვევის მაცდურებასა
 ზე-არსთა ძალიც ვერ გაუძლებდა...
 და ვერ გაუძლო საწყალმა მწირმაც...
 და დაიხარა თავი თუ არა,
 უცებ გაშეშდა... ეჰა, წაწყმედაე,
 ეს რა სურვილი გულის გაიტარა!...
 ნუ თუ იძლია? არა და არა!...
 მის სასოება არ დაუძლურდეს
 და რაცა სწყურდა აქამდე მის სულის,
 იგივე უნდა ბოლომდის სწყურდეს!...
 არა და არა!... არ აიყრის მადლს
 და სულის, ღვთისაგან უკვე მიჩნეულს,

არ ანაცვალებს და არ დაუთმობს
ხორცს ესდენ ღვაწლით და ტანჯვით ძლეულს!

XXV

მაგრამ ეს რაა?... „წაწყმდი თუ არა“!...
ეს ეინ ჩასძახის ნიშნ-გებით ყურში!
„დაგძლიე თუ არა!...“ ეს ეინ გაჰკივის
გახარებული იმის მკედარ გულში!
ეს რა ჰხარხარებს! ეს რა დასცინის!
ეს რა ხმა ისმის მის გარს ღზენისა!
მართლა ეგრეა, თუ ყველა ესე
მხოლოდ ცდომაა ყურთა სმენისა!...
და შიშით, ზარით გარს მოიხედა...
კელავ არ ეინ იყო... ქალს კელავ ეძინა...
იდგა და უცებ ძრწოლით, კანკალით
პირ-ქვე დაემხო ღეთის-მშობლის წინა.
მით რა ეშველა?... იგივე ქენჯნაა,
იგივე ძრწოლა, შიში და ზარი!
რად არ დადგება, რად არა სცხრება
იგი ნიშნ-გების წყეულთ ხარხარი!
სული გულს იწვევს ღეთისა ეედრებად,
გული სხვას ამბობს, არა ჰნებდება...
ნუ თუ ღეთის მშობლის საფარველ ქვეშეც
წყეული ხორცი არ დაწყნარდება!...

XXVI

ზე აიხედა... დედა-ლეთის ხატსა
 მავედრებელი შეჰმართა თვალი...
 და ვაი, წმიდა ღვთის-მშობლის ნაცვლად,
 თვალთ-წინ დაუდგა იგივე ქალი!
 ეს რა ეწვია? ამას რას ჰხედავს?
 ცხადია იგი, თუ აჩრდილია?
 ნუ თუ მის ცოდვით თვით წმიდა ხატი
 ამ ცოდვილ სახედ გარდაქმნილია?
 ნუ თუ აწ ღმერთი ღირსად არ ჰხადის,
 რომ დედა-ლეთისა კვლავ ინახულოს
 და მის შეწევნით მისვე წინაშე
 ხორცზედ კვლავ ძლევა ისასწაულოს?...
 პირ-ჯვარი უნდა, ხელი არ ერჩის,
 ლოცვის თქმა უნდა, ენა ებმება,
 ხატის ხილვა სწყურს და იგივე... იგივე...
 ქალი წყეული თვალთ ელანდება!
 „აბა სძლიეო!...“ და კვლავ ვილაცამ
 გაიხარხარა იმის სენაკში...
 აწ იმა ხარხარს ვეღარ გაუძლო
 და როგორც გიჟი გაეფარდა კარში.

XXVII

რიქრაჟი იყო და ჰთენდებოდა,
 გადაყრილიყო ცილამ ღრუბელი,

და დაწყნარებულს წუთის-სოფელსა
 დილის ნიაფი დაჰქროდა ნელი.
 ეს ვინ ჰრბის, დაძრწის? ეს ვინ ჰტანტალებს
 ამ კლდეებშია თმა-აბურძგნული?
 ნუ თუ მწირია?... იგია, იგი,
 ვითა სიკვდილი გაფითრებული.
 აჰა მოვარდა, ზღუდის პირს დადგა
 და მწყურვალეებით უცქერს მთის წვეკრსა,
 თითქო იქილამ გამოელისო
 თვის უკანასკნელს ნუგეშს და ბედსა.
 მზის ამოსვლასა ელოდებოდა...
 რად არ ამოდის? რად გვიანდება?
 დღემდე თვით ჟამი არა რა იყო,
 და ეხლა წუთიც რად უძნელდება?...
 ამოვიდა მზეც... მსწრაფლ უკუ-იქცა,
 შევარდა სენაკს განარებული,
 და კელავ მზის სხივი იმავე სვეტად
 ჰნახა სარკმლიდამ გადმოშეებული.

XXVIII

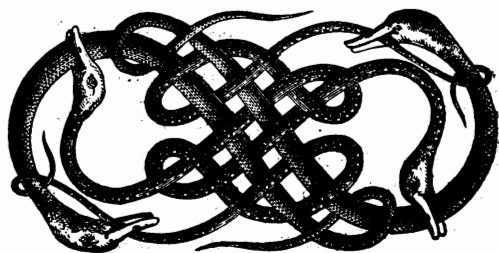
გულზედ მოეშუო... კელავ სასოებით
 დედა ღვთისასა მიაპყრა თვალი,
 კელავ ჰნახა იგივე ცხოველი ხატი
 მადლით, ნუგეშით გადმომზირალი.
 არ შერისხულა, სჩანს, ჯერედ ღვთისგან!...
 და ღმერთს მადლობა ცრემლით შესწირა...

მივარდა ლოცვანს, დააყრდო სხივზედ
და, ეჰა, სხივმა არ დაიჭირა!...
დაესხა რეტი, თვალთ დაუბნელდა,
გაშრა, გაშეშდა ზარ-დაცემული,
ერთი საშინლად შეჰბლავლა ღმერთსა
და იქვე სხივ-ქვეშ უტევა სული.

—

და იქ, სად წმინდანთ უდიდებით
ღმერთი მჯაერის და ჭეშმარიტების,
იქ, სად უწირავთ უფლისა მიმართ
მსხვერპლი ქებისა და ღალატების,—
აწ შორის ნანგრევთ და ნატამალთა
მარტო ქარი-ლა დადის და ქშუის,
და გამომფეთხალი ჭექა-ქუხილით
მუნ შესვეწილი ნადირი ღმუის...

* * * 1)

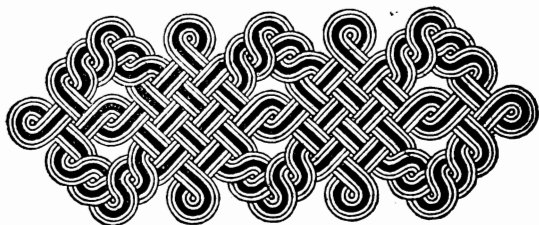
ესმის, მესმის სანატრელი
ხალხთ ბორკილის ხმა მტერევისა!
სიმაართლის ხმა ქეცყნადა ჰქუსს
დასათრგუნელად მონებისა.

აღმიტაცებს ხოლმე ის ხმა
და აღმიგზნებს იმედს გულში,
ღმერთო, ღმერთო, ეს ხმა ტკბილი
გამაგონე ჩემს მამულში!

1) დაწერილია 1860 წ.

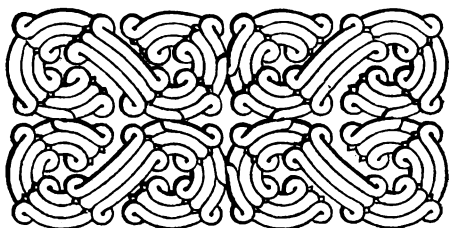
დამაკვირდით

I

აქად მაშინ ხარ საქები,
თუ ეს წესი წესად დარგე:
ყოველ დღესა შენს თავს ჰკითხო, —
აბა მე დღეს ვის რა ვარგე?

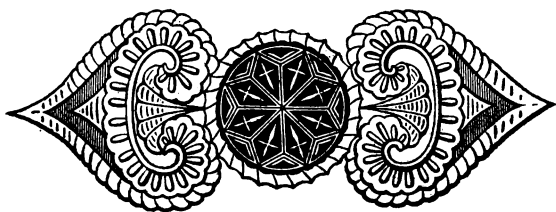

II

იკეთით სძლიე შენს მტერსა,
ერიდე სისხლით ზღვევასა:
სულ-გრძელობითა ძლევა სჯობს
ვაჟკაცობითა ძლევასა.

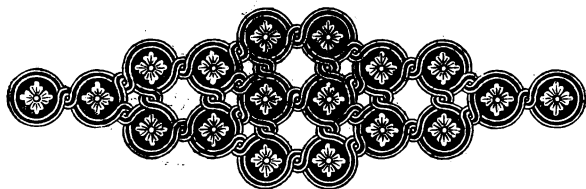

III

აქვაცო ცრემლსა რად უძრახეენ?
რკინაცსტყდება, როსსცემს გრდემლი...
კაცო და პირუტყვით გასარჩევად
ღმერთმა შეჰქმნა მარტო ცრემლი.

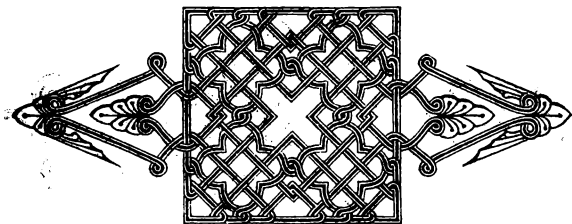

IV

უთის-სოფელი ესეა:
ლამე ღღეს უთენებია,
რაც მტრობას დაუქცევია,
სიყვარულს უშენებია.

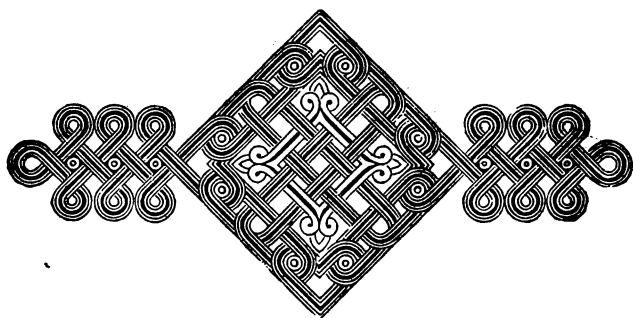

ვ

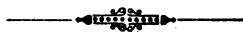
მალი იმოღენს ვერას იქმს
მრისხანე და ძლიერიო,
რასაც იქმს მშეიღობიანი
კალმის პატარა წვერიო.

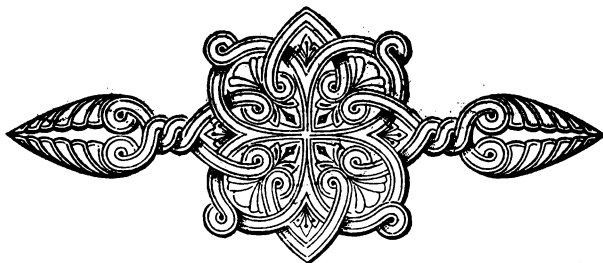

VI

 უბი ღიღია და მძლავრი,
 სისხლ-მღერელი, სისხლის მსმელია,
 წყნარი, პაწია ნემსი კი
 შიშველ-ტიტველთა მცმელია.

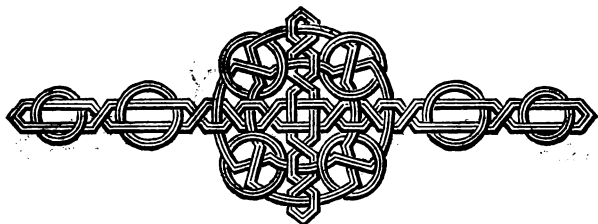

VII

რა, არ ვუქებ ვაჟაკსა
კაცთა მუსრვას და ომსაო!...
ვაჟაკი იგია, ვინც მართალს
ეტყვის ქვეყანას მცდომსაო,
ვინც არ შეუღრკა მრავალსა,
ხშირად მართლისთვის მწყრომსაო,
ვინც კრავს უმანკოს ეკრძალების
და პირში უდგა ლომსაო.

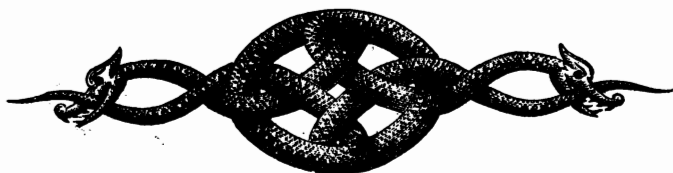

VIII

ადღმა სთქვა: წუთის-სოფელში
ყოფნა ეაი რა ძნელია!
ძალი ჰძალოვნობს, ჰბატონობს,
მე გული გადამელია;
საცა კი შეეხედი, დამძლია,
ვერ შეეუბრუნე ხელია...
მართალი უთქვამს, ვინცა სთქვა:
„ძალა აღმართის მხენელია.“

IX

 უ სახელის შოვნა გინდა,
დღეს ისეთი წერგი ღარგე,
რომ ხეაღემა მაღლობით სთქეას:
ნანერგითა შენით მარგე.

X

ვაჟკაცად იმას არ ვაქვებ,
ვინცა სისხლისა მღვრელია,
ვაჟკაცად იგი მიქია,
ვინცა უბედურთ მხსნელია.

XI

კუამ სთქვა: წუთის-სოფელსა
აღმართი მე ეახნევეინე,
თესლი მოგკრიბნე და ხნულში
დაეთესე, დავაბნევეინე,
უღონოს ღონე მე მივეცე,
ხელი მე გავაქნევეინე.
გულმა სთქვა: ჰკუაე, მართალ ხარ,
და ზოგიც მე მათქმევეინე:
შენი ნახნაეის გორახი
ფარცხით მე მომაფშენეტიინე;
ნაგოლვი, მშრალი ბელტები
ცრემლით მე მომარწყევეინე;
შენი ნათესი, ნანერგი
სისხლის ღვრით გამაზღვეინე;
შენსა ჯეჯილში, ყანაში
ღვარძლი მე ამარჩევეინე;
ნაამაგარი ძნად შეეკარ,
ზეინად მე დამადგმევეინე...
კვენეს, რომ ერგოს ყველას სწორად,
და შენ ეს ვერ გაქმნევეინე,—
არ იქმნა, ჰკუაე, მაღლის გზა
მე შენ ვერ დაგაქნევეინე.

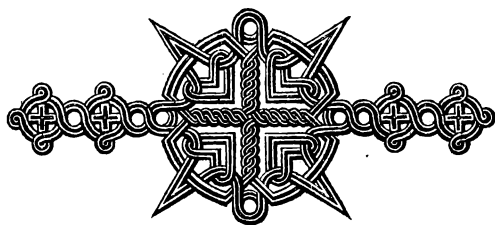

XII

მოწვდილს ხმალსა მტრისასა
წინ მიაგებე ფარიო:
დროზედ ნახმარი ფარიცა
იგივე ხმალი არიო.

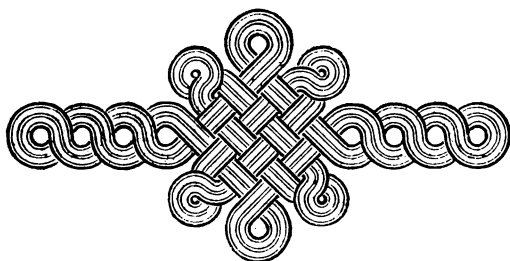

XIII

სატიოსანთ მტერთა შორის
მოციქული ნამუსია.

XIV

გბრალებოდეს, ნუ ჰრისხაე
კაცს შენზედ შურიტ მწდომსაო!...
კეთილი ფარად უფარე
შენთვის ბოროტის მდომსაო,
მადლისა წყაროს ასმევდე
ცოდვის გუბეში მდგომსაო.

1890

ბ ა ზ ა ლ ე თ ი ს ტ ბ ა

აზალეთისა ტბის ძირას
ოქროს აკვანი არისო,
და მის გარშემო წყლის ქვეშე
უცხო წალკოტი ყვავისო.

მწვანეა მუდამ წალკოტი,
არას დროს თურმე არ სკვნება,
ქვეყნისა დროთა ტრიალსა
იგი არ ემორჩილება.

ვერ ერჩის თურმე მის მწვანეს
ვერც სიცხე, ვერცა ზამთარი,
და იმის მზიან ჩრდილებში
მუდამ გაზაფხული არი.

წალკოტის შუა გულშია
ის აკვანი ასეენია,
და ჯერ კაცთაგანს იქ ჩასელა
არავის გაუბედნია.

მარტო ერთნი სირინოზნი
იმ აკვანს გარს ეხვევიან,
მარტო იგინი გრძნეულნი
დასტრფიან და დამღერიან...

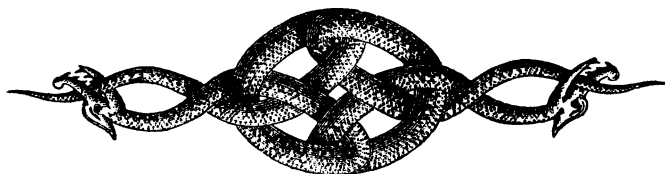
ამბოზენ, — თამარ-დედოფალს
 ის აკვანი იქ ჩაუდგამს,
 და ერს თვისთა ცრემლთ ნადენით
 ტბა კარვად ზედ გაღუზურავს.

ამას კი აღარ ამბოზენ, —
 აკვანში ვინ ჩააწვინა,
 ან თვით ერმა თვისი ცრემლი
 ზედ ტბად რისთვის დაადინა...

იქნებ, აკვანში ის ყრმა წვეს,
 ვისიც არ ითქმის სახელი,
 ვისაც ღლე და ღამ ჰნატრულობს
 ჩუმის ნატვრითა ქართველი?

თუ ესე არის, ნეტა მას
 გაჟკაცსა სახელოვანსა,
 ვისიცა ხელი პირველად
 დასწედება იმა აკვანსა!

თუ ესე არის, ნეტა მას
 დედასა სახელ-დებულსა,
 ვინც იმ ყრმას პირველ მიაწედის
 თვის ძუძუს მადლით ცხებულსა!

ს ა რ ჩ ე ვ ი *)

1857

	გვერ.
ეკარდის მთებს	5
სანთელი	8
ჩიტი (თარგმანი)	10
ხმა სამაჩიდაძე	12
სიმღერა	17

1858

გიუგარდეს!	19
უცხოეთში.	20
ჭეშმარიტება (პუშკინისა)	21
„ჩა ტყვილ ჯეს, ოდეს...“ (ვალტერ სკოტისა)	22
სტიროდეთ! (ბაირონისა)	23

*) შეცდომით მოგვივიდა, რომ ზოგიერთი ლექსი ამ წიგნში დაბეჭდვის წელიწადით არის აღნიშნული, მაშინ როდესაც აზრად გვქონდა ლექსები დაწერის წელიწადით აღგვენიშნა. ესლა ვასწორებთ ამ შეცდომას იმით, რომ სარჩევში ვაჩვენებთ ცალ-ცალკე წლობით—როდის რა ლექსია დაწერილი.

— II —

გაზაფხული	25
ჩიტი	27
სიზმარი	30
წინასწარ-მეტყველი (პუშკინისა)	32
ბედა-მჭადაგებელი (გეტესი)	34
„ერთხელ სჯდა ჩემთან...“	37

1859

ქართლის დედას.	38
„როცა შევეუბნე მე შენს თვალებსა“ (პეინესი).	40
სისხრული	41
„როდემდის...“	42
„გავსწორდეთ, ბედა!...“	45
გართა-თანა (რიუკერტისა)	46
ელეგია	47
„ჩრდილნი მადლა მთებისა...“ (რიუკერტისა).	48
ჭაჭი-აბრეკი (ლერმონტოვისა)	49
ალაზანს	71
ნანა	73
მძინარე ქალი	138
ციურნი ხმები	139
„ჩემო მკვლელა...“	164
ჩ. . . .-სას	165
ს . . . ჩ-სას	179

— III —

„ბეგები ვიტანჯე...“	166
„ვისილე სტრეფო...“	180
„მამინ დავსტკები...“	183

1860

პოეტი	79
მუშა	81
ალექსანდრე ჭავჭავაძე	85
წინასწარ-მეტეველი (ლერმონტოვისა)	87
სიზმარი (ლერმონტოვისა)	89
მწუხარება	91
იანიჩარი	92
„დაბნეულად სული...“	93
„ოჰ, სად არიან...“	94
„ტანსოვს, ტურფავ...“	95
„უსუფდემულო ცხოვრება...“	97
ნიკოლოზ ბახთან შეიღეს	98
„გაი!... მას, ვისაც...“	99
მტვერის შიშას	100
წამდენიმე სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდან	101
სტუდენტების სიმღერა	125
დედა და შვილი	145
აჩრდილი	225
„მესმის, მესმის...“	276

— IV —

1861

„მას აქედ, რაკი შენდამი გტან...“ . . .	129
გაზაფხული (ტყემ მოისხა ფოთოლი) . . .	130
„ჩემო კალამო...“ . . .	131
ანდრე შენიესი . . .	132

1863

გუთნის-დედა . . .	135
ლოცვა . . .	137
გ. აბხ... . . .	140
„ლაყით მოეზვარ...“ . . .	143
„მეტა მქონია კარგი მამული...“ . . .	144

1870

ბედნიერი ერი . . .	155
რა ვაკეთეთ? რას ვშეგუბოდით? . . .	158
ზარეფი . . .	167

1872

იჭლანდიის-დმი . . .	171
წიკვა . . .	173

— V —

1877

ბ. ბ—მ—სას	177
„აღარც ნატყდა...“	184

1878

„ჩემო კარგო ქვეყანა...“	187

1880

დიმიტრი თავ-დადებული	188

1883

განდგეილი.	251

1889

დამაკვირდი:

„გადად მაშინ ხარ...“	279
„სიკეთით სძლიე...“	280
„ვაკატო ცრემლსა რად უძრახვენ...“	281
„წუთის-სოფელი ესეა...“	282
„ხმალი იმოდენს გეჩას იქმს...“	283
„შუბი დიდია და მძლავრი...“	284
„აზა, აზ ვუქებ ვაჟატსა...“	285

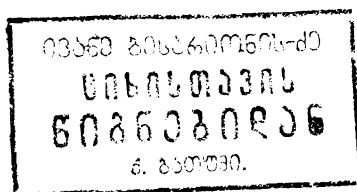
— VI —

„მადლობა სთქვა...“		286
„თუ სახელის შოვნა გინდა...“	. , .	287
„ვაუკაცად იმას აწ ვაქებ...“		288
„ჭკუამ სთქვა...“		289
„ამოწვიდის ხმალსა მტრისასა...“		290
„ზატოისანთ მტერთა შოვნის...“		291
„გებრადებოდეს, ნუ ჭრისსა...“		292

1890

ბაზაღეთის ტბა	295

შეცდომის გასწორება

93 გვერდზედ თავიდან მე-7 სტრიქონში დაბეჭდილია: „ბევრჯერ მამარცხეს“, უნდა იყოს: „ბევრჯერ მამარცხეს“.

161 გვერდზედ თავიდან მე-11 სტრიქონში დაბეჭდილია: „მოგვკრებს და შეგვამწყვდის“, უნდა იყოს: „მოგვკრებს და შეგვამწყვდის“.

162 გვერდზედ თავიდან მე-3 სტრიქონში დაბეჭდილია: „რა გაგკეთეთ, რას კვრებოდით?“, უნდა იყოს: „რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით?“.

30

ՌԵՍԿԱԿՈՒՆԵՆՍԻ
ՄԻՆԻՍՏԵՐՆ
ԵՌԱՅԵՅՈՐԴՅԵ
Գ. ՅԱՏԵՐՆ.

ԿԵՆՏ ՄԵՐԿԻՆ Ի ԺՈՒՆ 20 1922

[Large handwritten scribble]

ՌԵՍԿԱԿՈՒՆԵՆՍԻ
ՄԻՆԻՍՏԵՐՆ
ԵՌԱՅԵՅՈՐԴՅԵ
Գ. ՅԱՏԵՐՆ.